بوتون دونیا پرولەتارلاری بیرلەشیکیز!

یکی مکتب

ییل: 3 — 1927

سایی: 7-8 — 19-20

آذربایجان خلق معارف قومیسارلیغی

دولت علمی شوراسنك فنی-یه راغوژی بولمەسی اورقانی

آذربایجان دولت نشریاتی

باکی — 1927

آذرنشر

مطبعه‌سنده باسیلدی

باش مطبوعات مدیرلکی 3026 سفارش 847 سایی 2000

عمومی قسم

دینی موهوماتلا مبارزه

یازانی: **قولی‌یف م.**

مدنیتجه یوکسه‌لمه‌ك اوزره اولان شورالی آذربایجانا قارشی دهشتلی مبارزه آپارماق ایچین، ایشچیله‌رینك و کندلیله‌رینك دوشمانی کسیله‌ن قارا گروهلار و جاهل عنصرله‌ر وار قوه‌له‌رینی توپلامیشلاردیر. اعلان ایدیله‌ن عکس انقلاب قوه‌له‌رینیك بو سفربرلیگینده بیرنجی رول اوینایانلاردا،ـ دینی تشکیلاتلار کلیسا و مسجد خادمله‌ریدیرله‌ر.

چار حکومتی دوریندہ تورك ایشچیله‌رینی، تورك کندلیله‌رینی سیقیب بوغماق ایچین اسلام دینی نیقالای ماْمورلارینیك الینده اڭ قوتلی واسطه‌له‌رده‌ن سایلیردی. آذربایجانینك قالین قافالی و قارا فکرلیله‌رینده‌ن اولان مساواتچیلاردا همان چار نیقالای حکومتینیك سیاستینی یورودوردی؛ عوام و جاهل جماعتی متعصبلکده (فاناتیزم) و دینی موهوماتلاردا ساقلاماقدا دوام ایدیردی. بونی گوسته‌رمه‌ك کفایت ایده‌رکه، نوزله‌رینی آذربایجان داهیسی، آذربایجان قوروجوسو آدلاندیران او حیاسیز یالانچیلار مکتبله‌رینك هامیسینی منصب ملالارلا کشیشله‌رینك اختیارینا بوراقمیشدیلار. آذربایجانینك قهرلی، غضبلی ظالمله‌ری طره‌فینده‌ن ویریله‌ن تاپشیریقلار،ـ مکتبله‌رده شریعت درسله‌رینیك چوغالماسیندان باشقا بیر شیئی ده گیلدی.

بلى! بونلار،-ئوزملكى ايتەرمسلەرينى و مادى منفعتلەرينى گورمەك، قوروماق و هم‌دە بو يولدا مبارزە آپارماق ايچين، هر نوع اصول و يوللارى قوللانمادان چكينمەزدبلەر، اوتانمازدبلار.

بلكەدە مساواتچيلار بو مسئلەدە نيقالاىٔ مأمورلارينى‌دا نوتوب كيچميشدبلەر: بونلار حتا «معارف و مذاهب» آدلى خصوصى بير قومسارليقدا يارانمشدبلار و بويلەليكلەدە معارفنك جيلاوينى و رهبرليگينى ملالاريك الينه ويرميشديلەر. بونلاريك (مساواتچيلاريك) دوشونجەسينجه معارف ايشيندە آخوندلا موللا آقتيف صورتدە اشتراك ايتمەسەلەر، خلق مكتبى يارانماقدا ممكن اولمازميش !؟

بونلار، ئوزلەرى كيبى: عقللەرى و فراستلرى ضايع اولموش بير يارا آلجاقلار كيبى، خلق مكتبينى، فاناتيزم و جهالت اوجاغى يابماقلا و سوگرادا صنفى مبارزە آلتى شكلينه سالماقلا، بير دفعەليك ئولدورمەك و آرادان قالديرماق خولياسينا دوشموشدولەر.

حال حاضردا شرق عالمينده‌ده اسلام دينى آوروپا ايمپەريالىستلەرينيك اللەرينده سيقيجى و بوغوجو بير آلت ديرە بو واسطه ايلەدە اونلار ئوز قولونيارلارينداكى قوللارينيك فاناتيزم عالميندەن چيقيب، مدنى ايشلەرله اوغراشمالارينا مانع اولورلار و جور-جور أنگەللەر تورەديرلەر. فكريمزى تصديق ايچين بير نيجه مثال سويليەك :

I-توركيەدە كوردلەر عصيانى:

شيخلار طرفيندەن مصطفى كمال پاشا حكومتينيك عليهينه قالديريلان بو عصيان انكليزلەريك تحريك و اغواسيله قالديريلميشدى. انكليزلەر ارتجاعچى مسلمان روحانيلەرينيك قيليقينا گيرديلەر و سوگرادا بونلاريك اشتراكيله موصول ولايتينده‌كى زنگين نفت يرلەرينى ئوز جايناقلاريا كيچيرتمكه باشلاديلار.

II-ايراندا. ايران شاهنشاهى تاختيندااوتورديقدان‌سوگرا آغاسى، انكليز حكومتينيك، يوزينه بير آز كەج باقماغا جسارت ايدەن رضا شاهيك اوزەرينه، ينەدە انكليز ايمپەرياليزمينيك فتواسيله شيخلارلا موللالار گروهى قيام ايتدبلەر،-آق اولدولار. ايران موللالارى و شيخلارى آراسيندا اعتبارلى

و ایمپه‌ریالیزمه صادق اولان اینانیلمیش جاسوسلار و قوللار ـاقلایان انکلیزله‌ر حاضردا ایران شاهیله ایران حکومتینی اهمیتسیز بیر اویونجاق حالینا سالیب، ایسته‌دیکله‌ری کیبی الله‌رینده اوینادیرلار.

III ـ هندوستاندا. انکلتره قولونیالارینیك گه‌رلیسی و ثروتلیسی سایلان هندوستاندادا انکلتره حکومتی اسلام روحانیله‌ریندن استفاده ایدیر. بوبولدا آرتق مهارتله‌ری واردیر!

هندوستاندا جانلارینی ایمپه‌ریالیستله‌ریك ظلمله‌ری و ته‌پیکله‌ری آلتیندان خلاص ایتمك اوغروندا مظلوم هندوستانلیلار طرفیندن مبارزه و انقلاب باشلانیر ـ باشلانماز، روحانیله‌ر بورادا میدانا آتیلیر، دینی مبارزه قالدیریر و خائنانه صورتده‌ده انقلابیك بوغولماسینا و پاتیریلماسینا کومه‌ك ایدیرله‌ر.

حال حاضردادا، ایشچیله‌ر و کندلیله‌ر طرفیندن قوغولوب آذربایجاندان چیقاریلان ایمپه‌ریالیزمیك آلچاق قوللوقچیلاریندان سایلان مساواتچیلار، سوك گونله‌رده کی بین‌الملل وضعیتدن استفاده ایده‌رك، ینه‌ده باشلارینی قالدیرمیش عکس انقلاب قاراقه‌رینده ایش آپارماغا باشلامیشلار. ایستله‌رینی موفقیتله آپارماق ایچین‌ده بونلار دینی تشکیلاتلارا ـ موللا و آخوندلارا سوکه‌نیرله‌ر. بو ییلکی محرم گونله‌رینده وحشیانه و غیر مدنی چیقیشلاریك اوکی آلینماق ایچین شورا حکومتی طرفیندن تبلیغات آپاریلیردی، باش ـ گوز یارمانیك اساسیز اولدیغی بیلدیریلیردی لاکن مساواتچیلار، شورا حکومتینه قارشی عکس تبلیغات آپاریردیلار ، عوام جماعتی‌ده شورا حکومتینیك مدنی تدبیرله‌رینه قارشی دوردوروردیلار. بو ییل محرملیکده، مساواتچیلار حتا بعض یئرله‌رده (ماشتاغادا) زنجیر وورروب، دسته باشلیق یاپیردیلار.

نه آلچاق، نه‌ده چیركین بیر وظیفه!

بونلاریك جمله‌سینی نظره آلاراق بیز دینی موهوماتا قارشی مبارزه آپارماق ایشینی جدی و محکم اساسلار اوزه‌رینده قورمالی‌یق. البته! بویله مبارزه‌یی هم مهارتله، هم‌ده احتیاطله آپارماق لازمدیر. آذربایجانیك مدنیله‌شمه‌سینی، ایله‌ریله‌یب آرتماسینی جان ـ دیلدن ایسته‌ین بو یولدا صمیم قلبله چالیشان امکچی ضیالیلار، ال ـ اله ویریب، دینی موهوماتا قارشی سیستماتیك مبارزه تشکیلینه گیریشمه‌لیدیرله‌ر.

دینی موهوماتیڭ کیکاه‌ری نیجه‌دیر؟

آتا ـ بابادان قالما عادتله‌ر ، روح دوشکونلوگو ، حیات امیدسیزلیگی ، ابتدائی تیخنیقا، یاشاییشینده‌کی یاواشلیق هپ دینی موهوماتیڭ توره‌مه‌سینه بیره‌ر سبیله‌ردیر. کندلی‌یی تمامیله قضانیڭ قوجاغینا آتان اسکی و چوروك تیخنیقا، کندلینیڭ قلبینده دینی حسیڭ آییلماسی و اویانماسی ایچین بیر چوق اویغون شرطله‌ر توره‌دیر . أکدیگی تارلاسیندان آرتیق محصول گوتورمك ایچین کندلی، «توکلت» ـ یه‌رك، بوتون امیدینی الله‌ه باغلایر. اوناگوره تبلیغاتی‌دا یالڭز دینه قارشی ده‌گیل، بلکه بو کیبی موهوماتی و بو جور عقیده‌یی توره‌ده‌ن شرطله‌ره قارشی آپارماق لازم گلیر.

شوراحکومتی حال‌حاضردابتون کندله‌ره ماکینالار گونده‌ریر. بوماکینالاریڭ یاردیمیله‌ده تصرفاتیمیزدا بویوك بیر تیخنیقی ده‌گیشیك وقوع بولماسی‌دا شبهه‌سیز اولور.

تصرفاتیمیزداکی سوسیالیزم عنصرله‌رینیڭ چوغالماسی و هم‌ده ماکینالاریڭ آرتماسی آخیردا ایشی او یره چاتدیراجقدیرکه، امکچیله‌ر کتله‌سی تمامیله دینده‌ن أل چکه‌جه‌کله‌ردیر.

دینی موهوماتیڭ تیزجه قالدیریلماسینا دیندارلیغا قارشی آپاریلان تبلیغاتیڭده تأثیری اولور. بو جور تبلیغاتی کند حیاتیندا گوزه چارپان اجتماعی‌وعائله‌وی (بیتی) یاشاییش طرزینه قارشی آپارماق داها فایدالی اولور.

حال حاضردا یڭگی سیاسی اقتصادچیلاردا، یڭگی بورژو آزیا طبقه‌سی‌ده ایمدیکی قولچوماقلاردا دیندارلیغا اهمیت وبریرله‌ر، قوتلندیرمك ایسته‌یورله‌رکه، دینده‌ن؛ صنفی اینته‌ره‌سله‌ری اوغروندا ایسته‌دیکله‌ری کیبی استفاده ایتسینله‌ر.

بیر داها؛ کندده أسکی یاشاییش، آتا ـ بابادان قالما عادتله‌ره و الخ به قارشی مبارزه آپاران شورا حکومتی عین زماندا دینیڭده قولچوماقلار، ظالمله‌ر الینده، فقیر کندلیله‌ری سیقیب بوغماق ایچین، بیر آلت اولدوغونو سویله‌مه‌لی، یلدیرمه‌لی و آڭلاتمالیدیر. دینی موهومات و خرافات اوزه‌رینه

هجوملار یاپان ضیالیلار، کند تصرفات تمایلی اولان یکی مکتبلەریمیز حاقیندا همدە اکینچیلیك خصوصندا تبلیغات آپارمالی و بوللیکلەدە دین خرافتلارینی کندلیلەریك قافاسیندن تیزجه چیقارماغا یاردیم ایتمەلیدیرلەر.

دینی، نیجه تنقید ایتمەلی

دینی، اطرافلی‌تنقید ایتمك لازمدیر. دینیك دوغوشونا سبب‌اولان جهتلەری، ایشچی‌لەر فرقەسی سایلان قوممونیست فرقەسی، بونلاردان عبارت بیلیر:

یاقین شرق امکچیلەرینی سیقیب بوغماق ایچین اسلام دینینیك آوروپا ایمپەریالیزمی الیندە بیر آلت و بیر واسطه اولدوغونو بیلدیرمەك و فاش‌ایتمك لازمدیر. ایشچیلەریك دوشمانلاری اولان مساواتچیلاردا و باشقا قولچوماقلاردا دینی، صنفی مبارزە آلتی کیبی سایرلار.

بوراسی داها آسان صورتدە آیدینلاشدیریلمالیدیرکە، دینیك کائنات و گوزومیزە گورونەن دونیا حاقیندا ویردیکی معلومات و تعریفلەریك جملەسی تمامیله علمە ضد و قورو خرافاتلا، بوش و معناسیز هذیانلاردان عبارتدیر.

بوتون زحمتکشلەریك دنیا حاقیندا، کائنات یارادلیشینیك حرکت‌قانونلاری، طبیعتیك و بشر کتلەسینیك ایلەریلەمەسی قانونلاری حاقیندا کی تصورینی، دوشونجەسینی دین تعریف ایتمیرسەدە، لاکن زحمتکشلەریك‌صنفی‌دوشونجەلەرینی، شعورلو آکلاقلارینی بوزور، برباد ایدیر،

دینی مورالیك‌دا، آنجاق بورژوآزیا مورالیندان باشقا اولمادیغینی‌دا بیز شدتلی و دهشتلی صورتدە‌فاش ایتمەلی و بیلدیرمەلی‌یك. دینیك‌اساس‌مورالی،ـ الله کریم، قضا و قدرە تابع اولماق، فقراصنفنیك مکافاتی آخرتدە ویریله‌جکدیر کیبی ارادەسیزلیك تورەدەن، صبر و تحمل یارادان و بسلەیەن شعارلاردان عبارتدیر. بونلاریك هامیسیدا، طبیعی، استفادەچیلەرلە بورژوآزیانیك‌اینەرەسلەرینە اویغون شیئلەردیر. حالبوکه دنیایی یکبلەشدیرمك، یکیدەن قورماق ایستەیەن بیزە، ـ محکم ارادەلی، یارادیجی، استعدادلی شخصلەر لازمدیر.

بویلەدە اولورکە، بیر قادار مترقی موللالار و آخوندلار، دینی تبلیغاتیك

و تشویقاتیك ظاهری فورمالارینی و اصولینی ده‌گیشیر، چوق وقتله‌رده‌ده دینیك قوممونیزم‌ده‌ن باشقا اولمادیغینی و داپان _ داپانا گیندیکینی گوسته‌رمکه چالیشیرلار. بو ایشده، بیز قوممونیستله‌رده‌ن‌ئوترو داها ضررلیدیر. اوناگوره‌ده بیز دینی، هر شکلده اولور اولسون، اطرافلی‌صورتده تنقید ایتمه‌لی، لازمینجه دیدیشدیرمه‌لی و فاش ایتمه‌لی‌ییك.

1926 نجی ییلیك 30 آپریلده ف. ا. ق. یانیندا، دین علیهینده آپاریلاجاق تبلیغاته مخصوص اجلاسدا قبول ایدیله‌ن ته‌زیسله‌رده بویله‌دییلیر که: «سوسیالیزم قورماق مقصدیله آپاریلان عمومی سیاسی و ایده‌ئولوژو تبلیغات جبهه‌سینه، (ایمدیکی شرائط داخلینده) دینه قارشی آپاریلان تبلیغاتدا داخل ایدیلمه‌لیدیر.

قولچوماقلار و یکی اقتصاد سیاستی بورژو آزیاسی طره‌فینده‌ن سوسیالیزمه قارشی آپاریلان مبارزه‌ده دینیك داها آرتیق سیاسی رول اوینادیغینی‌و کومك ایتدیکینی آکلاتمالی و بیلدیرمه‌لیدیر. دینیك، خصوصا مذهبیك کندده اوینا_ دیقلاری رولی بیلدیرمه‌ك لازمدیر؛ بللیدیر که، عوام کندلیله‌ر آراسیندا آپاریلان دینی تبلیغات بوراداکی قولچوماقلاریك داهادا محکمله‌شمه‌سینه سبب اولور. اوناگوره‌ده، خصوصا عمومی محبت و باریشیق شعارلاریله میدانه آتیلان دینی تبلیغاتیك ایچ یوزونو آچمالی، کندلیله‌ریك طبقه‌له‌ره آیریله‌لارینا و قولچوماقلیغیك‌دا آرتیب محکمله‌شمه‌سینه سبب اولدوغونو آیدین و آشکار ایتمه‌لیدیر.»

بوقاریدا سویله‌دیکله‌ریمیزه بونلاری‌دا آرتیرماق ایسته‌ردیك. چوق وقت بیز، تبلیغات آپاران زمان آرایب قرآندا ضد آیه‌له‌ری تاپماغا و گوسته‌رمکه قانع اولوریق. لاکن دین ایله زحمتکشیك احتیاجلاری آراسینداکی بویوك و اهمیتلی ضدیتله‌ری، اختلافلاری آچماق، آیدینلاشدیرماق و گوسته‌رمك ایسته‌میریك. حالبوکه یولداش له‌نین (سوسیالیزم و دین) بویله دیمشدیر: «بیز. مسئله‌نیك صنف مبارزه‌سی خارجینده مجرد و ایده‌ئولوژو ادراکدان آسیلی اولدوغونا هیچده سایماسالی‌ییق».

شوویتیزم

دین‌له ملیتی، موللالار و عمومیتله روحانیله‌ریك هامیسی بیرله‌شدیریو. حتا ضابیلاردان بعضله‌رینه «نه ملتده‌نسه‌ك؟» سوالی ویریلدیکده، «مسلمانم» دیير. ایسته‌ر موللالار و کشیشله‌ر، ایسته‌رسه مساواتچیلار، بو ایکی (دین و ملیت) فکری بیله ـ بیله قاریشدیریرلار. بونلاری قاریشدیرمادان اصل مقصدله‌ری‌ده‌ه‌ـ دینیك علیهینه قالدیریلان بیر چیقیشی، بوتون ملیته قارشی کبی گوسته‌رمك؛ بویله‌لیکله‌ده ایسته‌دیکله‌ری فیریلداقلاری جماعتیك ملی حسیاتی اوزه‌رینده یایماق و سوگرادا جماعتی قیزیشدیرماقدیر. دینه قارشی یاپیلان بیر مبارزه‌یی کشیشله‌رده، ملیته قارشی یاپیلان مبارزه کبیی قلمه ویریب جماعتی قالدیرا بیلیرله‌ر . حتا ایشچی رایونلاریندان بعضله‌رینده بیله کشیشله‌رله مساواتچیلار دینچ‌اوتورمورلار؛ بونلار جماعتیك آراسینا گیریب ، «محرملیکه قارشی آپاریلان تبلیغات هارا، خاچپرستلیکه و قیرمزی یومورتا (پاسخا) بایرامینا قارشی آپاریلان تبلیغات‌هارا! البته، روسلارا نسبتله بیزیم علیهیمیزده داها چوق تبلیغات آپاریلیر» دیيرله‌ر و الخ. روسیه‌ده دینه قارشی آپاریلان مبارزه دیدیکجه کنیشله‌نمیش و روسیه‌نیك بیر چوق یرله‌رینده روحانیله‌ر حتا تماملیه آرادان چیقاریلمیشدیرلار. مثال ایچین روس اهالیسی تورکله‌رده‌ن داها آز اولان آ. س. ش. جمهوریتینی گوتوره‌ك. بورادا دینسیزلیك ده‌رنه‌گینده اشتراك ایده‌نله‌ریك چوق حصه‌سی روس و آز حصه‌سی ایسه ـ تورکله‌ردیر.

حتا دیمك اولارکه، باکیدا آللهسیزلار ئوزه‌کله‌ری‌نیك الك بویوکله‌رینده اشتراك ایده‌ن تورکله‌ری‌ده نه‌ك ـ توك گورمه‌ك اولار ـ دیدیکجه آزدیرلار.

شوویتیزم حسله‌رینی قیزیشدیرماغا قارشی مبارزه آپارماق مقصدیله باشقاملتله‌ر آراسیندا دینسیزلیك مبارزه‌سیله اوغراشانلاریك قازاندیقلاری نتیجه و موفقیتله‌ری گورمه‌لی و تانیش اولمالی‌ییق.

مکتبله‌رده‌کی ایشله‌ر

ماشتاغا و زاقاتال قضاسی کبیی بیر بارا یرله‌رده، مساواتچیلاریك اغوا و تحریکیله جرئتله‌نن موللالار، قارا عنصرله‌ر و قالین قافالی قولچوماقلار طرفیندن

های ـ کويله‌ر قالدیریلیر و روحانی مکتبی آچماق و تشکیل‌ایتمک‌اوغروندادا تەك ـ تەك آوازلار ایشیدیلیر.

لاکن بیز، بیر داها کوهنه اصوله قایتمیاجاغیق! چونکه شریعت مکتب‌لەری‌نیك آچیلماسی، آذربایجانیك مدنیتجه اتباعینی (آیلماسینی) یوز ییللەرله گیریه آتیر؛ چونکه شریعت مکتبی آچماق، ـ یکی نسلیمزی قارا فکرلی نادان مولالاریك اختیارینا بوراقماقدیر. اونا گوره‌ده حیله‌گر دوشمانلاریمیزیك بوجورکله‌کله‌رینه قارشیدا بیز أل ـ أله ویرەلی، جدی و صمیمی چالشمامیزلا حقیقی شورالار مکتبی یاراتمالی‌یق. بو جور مکتبله‌ری محکملندیرمەك و شبکه‌لەرینی گنیشلندیرمەك‌ده هامیمیزیك بورجو و وظیفه‌سیدیر. شورا مکتبلەرینی محکملندیرمەك، کند تصرفات تمایلی ویرمەك. بو مکتبلەری هر جهتجه تامین ایتمەك، خلق مکتبینی کندده عمومی سیاسی حیات مرکزی یاپماق ـ هم روحانی مکتبلەری آچمق خولیاسیله میدانا آتیلان خائن مولالاریك و روحانیلاریك آپاردیقلاری تبلیغاتی، و جماعت آراسیندا یوروتمەك ایسته‌دیکلەری قارا فکری ضعیف و ضررسیز ایده‌جکدیر.

عادتلەرله مبارزه

دینه و خصوصاً اسکی عادتلەره قارشی مبارزه آپاریلدیغی زمان، دیدیکجه دقتلی و احتیاطلی اولمالیدیر. کندده آپاره‌اق ایچین اسکی عادتلەر بیرچوق انکه‌لله‌ر توره‌دیرلەر، قیزلاریك و قادینلاریك اوقومالارینا، چارشافسیز، آچیق گزمه‌لەرینه و اجتماعی یاشایشلارینا مانعلەر چیقاریرلار.

خصوصا چادرا (چارشاف) یا قارشی مبارزه‌یی داها احتیاطله آپارماق لازم گلیر؛ نورك قادینلاری‌نیك و قیزلارینیك اولکی مظلوم حاللاریندان چیقمالاریله، آیری‌ـ آیری عادتلەرله داها دقتلی و دیدیکجه دوشونجه‌لی صورتده داورانماق‌لازمدیر.

مولاچیلیق

بورایا قادار دینه قارشی آپاریلان تبلیغاتلاردا بیز آنجاق مولالارا قارشی چیقیشلار یاپماقلا و اونلاریك ایشلەرینی جماعته بیلدیرمەك و فاش‌ایتمکله‌محدود

ایتمیشدیك، داها دوغروسی، ــ تبلیغاتیمیز، موللاچیلیق علیهنه ایدی. لاکن بوــ آزدیر، دیدیککهجه آزدیر. موللالارا قارشی چیقیشلار یاپیدیغیمیززمان بیز. بوقاریدا گوستهردیکمز بوللارلا، همده احتیاطلی اولاراق، دینی عقیدهلهره قارشیدا تبلیغات آپارمالی ییق.

تبلیغاتیك قاراقتهری

دینه قارشی مبارزه آپاردیغمیز زمان، مسجد و کلیسالاریك مجبورا قاپا دیلماسی و عبادت ایدهنلهریك‌ده زورله قوغولماسی کیبی میخانیقی اصوللار قوللانماقدان چکینمهلی و داشینمالی ییق. مبارزهمیزی کمال احتیاط و مهارتله آپارماق ایجاب ایدیر. بو خصوصدا قوممونیست فرقهسینك بیزه گوستهردیکی یوللار و ویردیکی تاپشیریقلار بونلاردیر: «کندده دینه قارشی آپاریلان تبلیغات آرام و احتیاطله سویلهنیلهن صحبت قاراقتهرینده اولمالیدیر؛ تبلیغی. قولاق آسانلاریك ادراکینه اویغون صورتده آپارمالی و تاثیر ایتدیرمهلی.

حال حاضردا کندلیلهریك آقینلارله گلیب ایشچی صنفی آراسینا داخل اولدوقلارینی نظرده دوتاراق، ایشچیلهر ایشینده دینه قارشی آپاریلان تبلیغ و مبارزهده احتیاطله آپاریلمالیدیر. بیزیم وظیفهمیز بوبکی عنصرلهری ئوزیمیزدهن اوزاقلاشدیرماق دهگیل، اونلاری ایشچی صنفینه دوغرو جاب ایتمك، ایشچیلهریك آراسینا سوقماقدیر؛ اونلارلا سیقی علاقهیه گیرمهك وهمده تاثیرمیز، نفوذیمیز آلتینا آلماق و تابع ایتمکدیر.

بو خصوصدا لهنینیك قانون قوهسی آلمیش «آغیر تربهنمك، لاکن بوتون کتله ایله بیرلیکده تربهنمك داها یاقشیدیر» فکرینك بو ساعت ایمدیکی شرطلهر داخلیندا بویوك معناسی واردیر. اتفاقیمیزیك ایکی زحمتکش غروپینی تشکیل ایدهن پرولهتاریاتلا اساس کندلی کتلهسینیك بیر بیرینه باغلی اولمالاری، ال ــ اله ویریب بیرلیکده چالیشمالاری پروغراممیزیك روحی و گوزی اولمالیدیر.

تشکیلات ۋ راقتەرینده تکلیفلەر

1 ــ حال حاضردا دینه قارشی مبارزەیی اساس وظیفه سایاراق شورا، حکومتینده یاشایان ضیالیلار اللهسیزلار دەرنەکەرینە گیرمەلی و بیله دەرنەکەری اولمیان یرلەردەده اونلاری (دەرنەکەری) تشکیل ایتمکده اشتراك ایتمەلیدیرلەر.

2 ــ بویله دەرنەکەردە آپاریلان ایشلەده سیاسی و اجتماعی تشکیلات لارلا بیرلیکده، کمال احتیاط و مهارتله و هەمدە شورا حکومتینیك وظیفه و مسئلەلەرینە اویغون ط زدە گوریلمەلیدیر.

3 ــ دینه قارشی آپاریلان تبلیغاتا امکچیلەریك گنیش کتلەسیتیدە جلب ایتمك ایچین وار قوه ایله چالیشمالی و سعی ایدیلمەلیدر.

4 ــ تبلیغاتچیلار حاضرلاماق ایچین خصوصی قورسلار آچمالیدیر.

5 ــ معلملەری و قرائتخانا کوماچیلارینی حاضرلاما قورسلارینك پروغرام لارینا دینه قارشی تبلیغاته عائد خصوصی تسیقلەر داخل ایدیلمەلیدیرلەر.

6 ــ معلم و تبلیغاتچیلاردان ئوترو خلاف دین مسئلەلەرینی حاوی خصوصی ادبیات نشر ایتمەلی.

7 ــ ایکینجی درجەلی مکتبلەرله پەداغوژی تیخنیقوملارینیك پروغراملارینا خلاف دین روحلی ماتەریاللار داخل ایتمەلی.

8 ــ معلملەر قورسلاریندا و قونفرانسلاریندا دینه قارشی تبلیغات مسئلەلەریله تبلیغات مەتودلاری حقینده مسئلەلەر کیچمەلی.

9 ــ پەداغوژی ژورناللاریندا دینه قارشی مسئلەلەره عائد خصوصی مقالەلەر یازمالی والخ... والخ.

مدنیتلی آذربایجان یاراتماق ایستەیەن شورا حکومتی ضیالیلاری دینی تبلیغات مسئلەلەریله داها آرتیق مراقلانمالی و اوغراشمالیدرلار که، یڭگی‌حیاتیك قورولوشینا بونلاردا کومك گوستەرمیش اولسونلار.

حال حاضردا شورا حکومتی طرەفیندەن کندلەردە آپاریلان الیکتریقلەش دیرمە، صنایعلەشدیرمە، ماکینالاشدیرما، جماعتی قوئوپیراتیفلی یابه‌ا، رادو لاشدیرما، تیخنیقی آلتلەرله تامین و تجهیز ایتمه ــ توپچو آلایی طرەفیندەن

دینه، شریعته، مذهبه، دینی موهوماتلارا و خرافاتلارا، چوروموش اسکی‌اصوللو یاشاییشا، اساسسیز عادتله‌ره قارشی یاغدیریلان توپ گولله‌ری کیبی دیرله‌ر.

خرافاتلی اسکیچیلیکه بو جور توپ گولله‌ری یاغدیرماقلا برابر، اوزون. لاکن دواملی و ثباتلی تبلیغات ایشله‌ری گوریلمه‌لیدیرله‌ر.

بو ایشده‌ده شورا ضیالیلاری، خصوصیله معلمه‌ر داها آرتیق جدیت و صمیمیت گوسته‌رمه‌لی، بیرینجی رول اویناماسالاردا، هر حالدا آخرینجی‌دا اولمامالیدیرلار.

یکی الفبا حقندا

«معلملرك نظرلرینه»

یازانی: سلطانوف عباس

ایله‌ریه دوغرو یورومه‌میزه انکه‌ل توره‌دن کیچمیش تور ـ تو کونتیاری ایمدی آرادان قالدیریلماقدادر. حیات و وارلیغیمز یکیله‌شیر؛ افقیمز آیدینلاشیر و داها قاورایبجی بر حال آلیر. مدنیت جبهه‌سینده‌ایسه، ظفر، ظفر دالینجا قازانیلماقدادر. بو شانلی یوللار اوزه‌رینده‌کی مانعله‌ر قالدیریلماقدا، ایله‌ریله‌مه‌میزسه، آسانلاشماقدادر: لازملی وه‌ردیشلر الده ایدیلمش، معارفك معنا و اهمیتی دوشونولمشدر. آذربایجانی نورمال ترقی جیغیرینا سوق ایدن دیریلیك سویونك بولاغی‌دا تاپیلمشدرکه، اودا اوقتیابر انقلابینك توره‌تدیکی‌یکی الفبادیر.

ساده یازیلیشلی الفبانك، فاتاستیق طرزده یازیلان اسکی الفبالارا نسبتله (فین یازیلاری، بابل هه‌یروغلیفله‌ری، یاخود کیریل و مه‌فودی الفباسینه نسبتله یوترکبیر الفباسینیك اوستونلوکو کبی) داها امتیازلی و داها اوستون اولدوغو خصوصیندا تاریخدا بر چوق فاقتلار واردیر وائخ.

یکی الفبانیك یارریلیغی و حیاته اویارلیغی مسئله‌سی حقینده بر داها دانیشماق آرتیق، یئرسیز و وقتسیزدیر. بو باره‌ده تردد ایتمکه‌ده لزوم قالمامیشدیر. اغیر گونلر کیچمیش، اونودولموشدور.

یڭگی الفبانڭ جدی و تجربەلی مدافعەجیسی سایلان بولداش آغامعلی اوغلو ایمدی، یورولماقسیزین دوزە کادیڭگی آغیر زحمتلەرینڭ میوەلرینی دەرمکدەدیر. حال حاضردا اون بیڭلەرلە بویوك یاشلی ایشچیلەر و کندلیلەر یڭگی الفبا واسطەسیلە مدنیتە یاناشمیش و یاقینلاشمیشدیرلار. بونلار ایمدی حکومتلەرینڭ آپاراتلارینی ادارە ایدیرلەر.

لاتینچی اولمایانلارڭ دیللرندە «اوقوجوسوز غزتە» آدیلا مشهور اولان «یڭگی یول» غزتەسینڭ تیراژی ایمدی 7000 دن داها آرتیق اولموشدور. (احتیاج نە قدر آرتمیش؟!)

بو غزتەدە اشتراك ایدن ایشچی و کندلی مخبرلەرینڭ سایی گوندەن گونە آرتماقدادیر. بوراسی داها خصوصی صورتدە قید اولونمالیدیر کە، کند معلملەری «یڭگی یول» غزتەسینڭ الڭ آقتیف مخبرلەریندەن اولمالی و گنیش امکچیلەر کتلەسی آراسیندا یاییلماسی و شهرت قازانماسی اوغروندادا جان و دلدن چالیشمالیدیرلار.

«یڭگی یول» غزتەسینڭ، مکتبلەریمیزڭ، قرائت کومالارینڭ. قولوبلاریڭ و سوادسیزلیغی لغو ایدیجی منطقەلەریڭ هر جور احتیاجلارینا آرتیق درجەدە جانسوزلیق گوستەردیگینی ثبوت ایتمکە احتیاج قالمامیشدر؛ بیڭلرلە فاقتلار سویلەدیکلریمیزە شاهددرلر. قازاندیغیمیز موفقیتلەریڭ اطرافلی و اولدیغی کبی «یڭگی یول»غزتەسی ستونلاریندا گوستەرمەلەری و نقصانلاریمیزڭدا آپ آشکار و قونقرەت طرزدە قید ایدیلمەلەریدە یوقاریدا کی فکریمیزی تصدیق ایتسە گرك.

«یڭگی مکتب» «معارف و مدنیت» مجموعەلەری معارفچیلەریڭ دەگەرلی کتابلاری سایلان کبی، «یڭگی یول» غزتەسیدە اونلاردان ئوترو قیمتلی اولمالیدیر.

بو اوچ واسطەدن دقتلی و اطرافلی صورتدە استفادە ایدن کندلی هم ئوزونو یڭگی و فایدالی معلوماتلارلا زنگینلەشدیرە بیلیر، همدە مکتبمیزڭ یڭگی احتیاجلاری و طلباتلاریلە تانیش اولا بیلیر.

مکتبله‌ریمیزیڭ نوبه‌ده‌کی مسئله‌له‌ریندن بری‌ده ـ مکتبلریمیزیڭ عمومیتله یکّی الفبایا کیچمه‌سیدر. مکتب‌محیطی، مکتب حیاتی بو مسئله‌یه داها آرتیق دقتله یاناشمایی طلب‌ایدیر. بو مسئله‌ده داهادوشونجه‌لی اولماق و یان ـ یوره‌له‌ردن آقیتیلا بیله‌ن سیبله‌ری‌ده دقتله حسابا آلماق لازم گلیر.

یکّی الفبایا کیچمك مسئله‌سینده آنجاق اوچ فاقتوریڭ رولی اولا بیلیر. بو فاقتورلاردان بری: زحمت مکتبی طرفیندن ئوده‌نیلمه‌سی لازم اولان حیاتی احتیاجلارا دوغرو امکچی کتله‌سینیڭ ندا سسی‌دیر، بو خصوصدا دیمك اولار که، یکّی الفبانیڭ تاریخی یولو بوسبوتون یوقاریدا گوسته‌ریله‌ن فاقتلارلا دولودر. یکّی الفبانیڭ داها آسان، داها قولای و الویریشلی اولدوغو جماعته آیدین و بللیدر. (بیش آییڭ ایچینده ایلك سوادسیزلیغیڭ لغو ایدیلمه‌سی شبهه‌سیز و دعواسیز بیر حقیقتدر.)

ایکینجی فاقتوردا بو مسئله‌نیڭ اجرا ایدیلمه‌مه‌سی کندیسینه تاپشیریلان قوتدیر؛ بویله تاریخی ره‌فورمادا بویوك‌رول اوینایان او قوت‌ده معلمله‌ریمیزدن عبارتدیر.

مکتبله‌ریمیزیڭ یکّی الفبایا داها سرعتله کیچمه‌سی، معلمله‌ریمیزه باغلی بر مسئله‌دیر. اونا گوره‌ده معلمله‌ره بویله بیر سوال ویرمك اولار: «بو یولدا بیر قادار تیز آدیملاماق ممکندرمی؟ بن دوشونورم که: 1927 ـ 1928 ینجی درس ییلینده بیز، بیرینجی درجه‌لی مکتبلریمیزیڭ اوچونجو غروپلارینی یکّی الفبایا کیچیریریڭ. اولمازمی که، همان درس ییلینده ریاضیات درسلرینده یکّی الفبایی قوتله‌ندیرمکله 4 نجی و 5 نجی غروپلاردادا یکّی الفبا بیر قادار ایله‌ریله‌یه بیلسین؟ آنا دیلینیڭ درس ساعتلری ایچینده. بو غروپلاریڭ شاگردلرینه خصوصی موضوعلار ویریب، یکّی الفبا ایله یازیلماسی تکلیف ایدیلسین؛ ممکن اولور، ظن ایدیرم. بلکه اوقوجیلاردان بعضله‌ری بیزه بویله ایراد ایده بیله‌ر: قانونا گوره 4 ینجی و 5 ینجی غروپلاردا یکّی الفبا یوقدر، قویولمامیشدیر، قانون اوزره آنجاق بیر درس کبی کیچیلیر، لاکن دوغروسو ایسه، بویله‌دیر: 4 ینجی و 5 ینجی غروپ شاگردله‌ریندن

75٪ ی سربست صورتده یڭی الفبا ایله هم اوقوبور، هم‌ده یازیر. بیزجه معلمله‌ریمیزیڭ دقتینی سیسته‌ماتیق صورتده 4 ینجی و 5 ینجی غروپلارا اوزه‌رینده دایاندیرساق، 1927 — 28 یلده بیرینجی درجه‌لی مکتبله‌ریڭ هامیسینی یڭی الفبایه کیچیرمك اولار و بویله‌لیکله‌ده کئله‌وی املی مکتبله‌ریمیزی ایکی وضعیتلیلیکدن قورتارا بیله‌ریك.

1) مکتبله‌ریمیز داها سربست صورتده ایله‌ری‌یه بیلمك ایچین آسان جیغیر آچمیش.

2) بیر یلده ایکی غروپدا یڭی الفبایی تام ایکی ییل قاباغا آتمیش

3) بویله‌لیکله‌ده کئله‌وی مکتبله‌ریمزیڭ سیماسینیڭ اورغانیزاسیا جهتینی‌ده تام ایکی ییل داها اولجه‌دن تعیین ایتمیش اولاریق.

بو مسئله‌لریمیزیڭ بیرینجیسیدیر، بو خصوصدا باشقا یولداشلاریڭ‌دا فکرله‌رینی مطبوعات واسطه‌سیله بیلمه‌ك و ایشینمه‌ك ایسته‌ردیك.

ایکینجی مسئله‌میز، 1927 — 1928ینجی درس ییلینده جوان کندلیله‌ر مکتبلرینده ویریله‌ن درساه‌ریڭ تماميله یڭی الفبا ایله کیچیلمه‌سینه عائددیر. جوان کندلیله‌ر مکتبینیڭ تعقیب ایتدیکی مقصد و غایه ایله قورولوش جهتی‌ده بیزی فکریمیزده قالماغا وادار ایدیر.

یدی ییللیك مکتبله‌ریمزله ایکینجی درجه‌لی مکتبله‌ریمیزه کلدیکده، — بونلاردادا تدریس‌ایشینیڭ یڭیدن قورولماسی طرفداری‌یق؛ هم‌ده اویله قورمالی که، 1929 — 1930 ینجی ییلده تماميله‌یڭی الفبایا کیچمك ممکن اولسون.

گوسته‌ردیگیمیز چارالاری اجرا ایتمك ایچین تکلیف‌ایتدیگیمیز اوچونجو فاقتور، — نشریات مسئله‌سیدر.

بورادا بویوك مسئولیت‌ده آذربایجان دولتی نشریاتینیڭ اوزه‌رینه دوشور. مطبعه‌لرڭ تامین ایدیلمه‌مه‌سی آذرنشریڭ ایشله‌رینده‌ده انگه‌لله‌ر توره‌دیر. درس کتابلارینیڭ ئوز وقتینده چیقاریلماسی ایچین ایمدیدن تدبیرله‌ر گورولوب، چاره‌لر آرانیلمیشدر. لاکن درس کتابلارینی براقان زمان ایسته‌ر خلق معارف قومیسارلیغی، ایسته‌رسه آذرنشر، مکتبله‌ریمیزڭ اساس اجتماعی و سیاسی تعلیم

و تربیه‌وی جهتله‌رینی و طلبله‌رینی حسابا آلمالیدیر. مسئله مثبت صورتده حل اولونیقدان سوکرا بیرینجی‌درجه مکتبله‌ره لازم اولان درس کتابلارینیك جمله‌سی 28 ـ 29 تعلیم ییلینیك اولینه قادار یکی‌الفبا ایله چیقاریلمالی اولور. جوان کندلیله‌ر مکتبله‌ریسه، دیلی ـ ایشچی فاقولته‌سی کتابلاری اوزه‌رینه ریاضیاتی‌دا ایکینجی درجه‌لی مکتبله‌ریك بیرینجی قوتسه‌تریندن ئوتری تعیین ایدیلمیش و یکی الفبا ایله چاپ اولموش کتابلار اوزه‌رینه کیچه‌جکله‌ر. اورتایا آتیلان بو مسئله‌نیك معارف‌جه بویوك اهمیت و معناسی واردیر؛ 1927 ـ 1928 نجی ییلده‌ده حرمتلی یولداشلاریمیز بو باره‌ده ئوز فکرله‌رینی سویله‌مه‌لیدیرله‌ر.

قونقره‌ت صورتده دوشوندیکله‌ریم:

1 ـ مدنیتجه یوکسلمه‌میزه لازم اولان منتظم سیمالی مکتب الده اینمه‌ك ایچین ایمدیکی‌مکتبله‌ر ایکی وضعیتلیلیك حالیندان تیزجه خلاص‌اولمالیدیرلار.

2 ـ امکچیله‌ریك اجتماعی‌ـسیاسی حیاتی ایله باغلی اولان مکتبله‌ریمیز 1927 ـ 1928 ینجی ییلده‌ن اعتبارا یکی الفبایا کیچمه‌لیدیرله‌ر.

3 ـ مملکتیمیزیك 10 ییللیگی(شورالاشماسی) مناسبتیله ایکینجی‌درجه‌لی مکتبله‌رده 1929-1930 ییلده یکی الفبایا کیچمه‌لیدیرله‌ر.

بوراسینی‌دا قید ایتمه‌لی‌یه‌م که، بو فکرله‌ر بنیم شخصی ایسته‌که‌ریم اوزه‌رینده اساسلانمامیشلاردیر. بلکه بنی بو فکره سالان حقیقی شرطله‌ر اولموشدور:

1 ـ مملکتده امکچیله‌ریڭ خواهشله‌ریله ایری آدیملارلا ایله‌ریله‌مکده‌یم اولان و ئوزینه داها آسان بیر جیغیر و منتظم بیر قورما طلب ایدمن هم‌ان مدنیت، هم‌ان معارفدیر.

2 ـ یکی الفبایا نورمال قاعده اوزره کیچمه‌ك ایچین حکومت طرفیندن ویریله‌ن کومك‌دیر.

3 ـ پداغوغلاریمیزڭ قوه‌لی اولمالاری و مطبوعاتلا اوغراشان نشریات اورغانلارینیك‌دا حاضراولمالاری و اویارلیقلاریدیر.

بو امیدله‌رله‌ده بیز ایسته‌ردیك که، آ. س. ش. ج. نیك 10 ییللیگی مناسبتیله مکتبله‌ریمیزیك $100_{0/0}$ ی یکی الفبایا کیچمیش اولا ـ اولاردا!

مکتبلڭ ایش پلانیله کند شورالاری‌نیڭ ایش پلانلاری آراسیندا رابطه

یازانی: تەمکین

(کیچن نومرودان قالما)

I. سەقسیا (بیرینجی غروپلاریڭ ایشی)

بوسەقسیه طرفیندەن ترتیب ایدیلمش پلان ایکینجی ثلث ایچین دیزیلمیشدی، بونوڭدا «کند عائلەسی‌نیڭ قیش ایشلەری آدنی» قومپاەقسی اجرا ایتمەڭ ایچین لازیم اولان تقویم پلانیله علاقەسی واردی.

تقویم پلانیندادا قومپلەقسیڭ رسمی معلومات و تیخنیقی اعتبارلارلا نیجه باغلانا بیلەجه‌کەری گوستەریلمیشدی.

مقصدیمیز جماعته فایدالی ایش بیلدیرمڭ اولدیغی ایچین پلانیڭ تمامیله تکرار ایدیلمەسینی آرتیق سایبرام.

بیرنجی سەقسیانیڭ ایکنجی ثلثه حصر ایتدیکی پلاندا جماعته فایدالی اولاراق آشاغادا گوستەریلەن ایشلەر واردی:

حفظ‌الصحه مسئلەلرینه عائد ماتەریاللاردان مثلا «یاز ایشلەری» آدلی بیر موضوع واردی، یازدانمیش هاوانیڭ قیزدیرما ـ تیترەتمه خستەلیکینه تأثیری، 1) ایولەرده اوزون بورون میلچه‌کەری دوتوب قوللەقسیا دوزەلتمەڭ، 2) میفمیا قیشلاقلارینی تلف ایتمەڭ، 3) قویولار یانینداکی بویوك گوللەری دولدورماق کیبی ایشلەر.

II سەقسیا

جماعته فایدالی ایش. سرخوشلیغیڭ ضرری خصوصیندا شاگردلەریڭ عمومی یغینجاقلاریندا قیساجابیر معروضه قویماق. مثلا، بیر چارەڭ شرابیڭ (1/4) پاهاسی و بو پولا نەکیبی فایدالی شیئی ساتین آلمانیڭ ممکن اولدوغونو گوستەرمەڭ کبی (شکلینی چکمك).

«ایو حیوانلاری و اونلارا قوللوق ایتمه‌ك» موضوعی‌ده بو کیبی جماعته فایدالی ایشله آپاریلمالیدیر.

قویونیڭ تمیزلیکینه باقماق، قویونیڭ یانینداکی یئری (توپراغی) دوکوب بەر کیتمه‌ك.

قاعده و چه‌کی ایله حیوانلارا یەم ویرمه‌ك خصوصیندا معروضه‌لەر، حیوانلارا قاعده ایله یەم ویردیکده‌ن سوکرا آلینان سوتیڭ آرتماسی (دیاغراملار).

موضوعلاردان هر بیری آیری ـ آیری جماعته فایدالی ایشـله‌رله آپاریلمالیدیر.

III سه‌قسیا

بورادادا آنجاق جماعته فایدالی اولان ایشله‌ری کوسته‌ره‌جه‌کم. بونلاریدا اوچونجو سه‌قسیا ئوز ایش پلانیندا قید ایتمیشدیر.

1 ـ کولله‌ری، ضررلی اولان و اطرافا عفونت یایان خیردا سو آقماز لارینی قوروتماق حقیندا (مالیاره‌یایه قارشی مبارزه) تبلیغات آپارماق.

2 ـ عمومی قویونیڭ اطرافینداکی یئری بەر کیتمه‌ك.

3 ـ قویولاریڭ چیرکلی یئرله‌رده ده‌کیل، اوزاق یئرله‌رده قازیلمالاری خصوصیندا و هم‌ده جوربه‌جورخسته‌لیکله‌ره قارشی مبارزه آپارماق ایچین عمومی بیرلك دوزه‌لتمه‌ك مقصدیله آپاریلان تبلیغات.

4 ـ جماعتیڭ اویناق یئرله‌رینده آغاجلار اکمه‌ك.

5 ـ مکتبده ئوفورکه‌ی قابی سافلاماق و هم‌ده عمومی یئرله‌رده قویولما لاری ایچین تبلیغات آپارماق.

6 ـ آنالیق و چوجوقلوق مؤسسه‌سینیڭ اهمیتی، سرخوشلیغیڭ ضررینی سویله‌مه‌ك و آرا هکیملیکیله آرا ماماليغینا قارشی مبارزه آپارماق والخ...

بو کیبی وظیفه‌له‌ریڭ چوغو یکیله‌شمیش کند شورالارینیڭ ایش پلانلارینا داخل ایدیله‌جکدیر.

V نجى سەقسيا II نجى درجەلينيك I نجى غروپى

موضوع: «صاف مال حاضرليان صنايع».

1 _ «پيشه و خبردا ال صنعتى» آ دينىدا موضوعى تدقيق ايدەركەن صنعتكاريك امك شرطلەرينى ساغلاملاشديرمالى و فوئوپيراتيفلى يابماقاوغروندا تبليغات آ پارمالى.

2 _ هلەدە قيد ايديلمەميش رنجبرلەرى آ شكار بللى ايتمەك ايچين توپراق و ميشه اتفاقينا ياردىم ايتمەك.

II نجى درجەنيك II غروپى

موضوع _ «استحصاليك اساس نوعلەرينيك تشكيلى».

جماعتە فايدالى ايش. جوربەجور شرطلەر اوزەرينە (سيجاق، ايشيق، توپراق) توخوملارى گوكەرتمەك و علفلەشديرمەك حقيندە مكتبيك لابوراتور اصوليلە ياپيغى تجربەلەرە عائد جماعتە ويرديگى معلومات.

اوزومچيلك، چولچولوك و باغبانليق ساحەسيندە كومك ايتمەك مقصديلە 3—2 يوقسول تصرفاتە قيوملىق (شەفلك) يابماق.

كندلى جوانلار مكتبينك برينجى غروپى

موضوع _ «كندلى تصرفاتينى يوكسەلتمەگە اساس سايلان حيواندارليق».

جماعتە فايدالى ايش. كندليلەريك آ قتيف اولمالارينى آ يدينلاشديرماق. نورما ايله حيوانلارا يەم ويرمەك مقصديلە بو آ قتيفلە بيرليكدە فعلا تبليغات آ پارماق. كندلى تصرفاتيندا كى حيوانلاريك آ خورلارينى و ياتاقلارينى ايستيلەشديرمەك.

موضوع _ «ياز ايشلەرينە حاضرليق».

جماعتە فايدالى ايش. توخوملارى جورلاماق، و علفلەشديرمەك اوغروندا «قيزيل گوشەلەردە» تبليغات آ پارماق. كند تصرفاتيندا توخوملارى جورلاماق و علفلەشديرمەك ايشيندە اشتراك ايتمەك.

کندلی جوانلار مکتبینیك II نجی غروپی.

موضوع — «کند تصرفاتینی تشکیل ایتمه‌ك».

جماعته فایدالی ایش: چوق تازلالیغی و یئر قورولوشونو آپارماق قومپانیاسی. جماعتی حیواندارلیق شرکتله‌ریله تانیش ایتمه‌ك.

جنس حیوانلار دوتان منطقه‌له‌ریك تشکیلینده مکتبینك اشتراکی والخ..

بوراسیدا گره‌ك قید اولونسون که رابطه حقینده اورتایا آتیلان مسئله یاقشی تتیجه‌له‌ر ویرمه‌کده‌دیر. مثلا: زولوتاریوف آدلی بیر کند مکتبی اینسپه‌قوردان یولداشلیق مکتوبینی آلاندان سوگرا کند شوراسینیك بوتون ایشله‌رینی اوگره‌نمه‌گه چالیشیر. بوندان سوگرادا کند شوراسینیك ایش پلانینی دوزه‌لتمه‌گده پیداغوژو قولله‌ئتیفی آقتیف صورتده اشتراك ایدیردی.

ولایت اینسپه‌قتوری گلینجه جوان کندلیله‌ر مکتبی تام یدی کندتصرفاتینی اطرافلی صورتده یوقلامیش و تدقیق ایتمیشدی.

معلمله‌ر حاضرلاماق فکرینه دوشه‌ن خلق معارف شعبه‌سینه یاردیم ایتمك مقصدیله 2 درجه سه‌میقارافور مکتبی ئوزینه پداغوژو تمایلی ویرمه‌ك مسئله‌سینی میدانا آتمیشدی.

گنیش قویولان رابطه مسئله‌سینیك تتیجه‌لی اولدوغونو اثبات ایدیجی مثال‌لاردان آنجاق بیر نیچه‌سینی بن بورادا گوسته‌ردیم.

نووو — ده‌ره‌ویانقوودا کی یدی ییللیك‌مکتب یانیندا کی مه‌تود ئوزه‌گینیك اجلاسلاریندا یاپیلان پروتوقولدان بیر نیچه اقتباسی، اورنه‌ك اولماق اوزره بورادا گوسته‌رمه‌ك ایسته‌ردیم.

دیگاله‌نیادی:

مکتبیك نوبه‌ده‌کی وظیفه‌له‌ری خصوصیندا یولدش (0) نیك معروضه‌سی.

«معروضه‌چینیك کوسته‌ردیکینه گوره مکتبیك اساس وظیفه‌سی. مکتبده کی جماعته فایدالی ئه‌مکدیر». بو مسئله‌ده حیاتله مشروطدیر و هم‌ده مکتب پروغرامینیك بنوره‌سیدر.

سوگرا معروضه‌چى طرفيده‌ن ميدانا آتيلان بو مسئله كنديسى طره‌فينده‌ن محكم ئبوتلارلا اساسلانديريليردى.

قراره آليندى:

«جماعته فايدالى أمگى، مكتبيك بوتون فعاليتينده اساس حصه حساب ايتمه‌لى».

نووو ـ ده‌ره‌ويانقوف مكتبى نزدينده‌كى مه‌تود ئوزه‌گينيك فكرى معين بير يول دوتوب او يول ايله گيتمه‌ك و دوام ايتمه‌ك هم‌ده جماعته فايدالى ئه‌مكده‌ن اوترى دوزگون و منتظم فورمالار بولماقدير.

ايكينجى قرار بوندان عبارتدر:

«ايستانيتسا شوراسينك، قوئوپه‌راتيفله‌ريك، قرائت كومالارينيك، فرقه تشكيلات لارينيك ايش پلانلارينى نظرده‌ن كيچيرمه‌لى، بونلارداكى جماعته فايدالى ئه‌مكى قيد ايتمه‌لى و سوگرادا مكتب پروغرامينا داخل ايتمه‌لى».

ايكينجى اجلاس

ديگله‌نيلدى:

«مكتب قوه‌سيله اجراسى اويغون اولان جماعته فايدالى ايشى بللى ايتمه‌ك مقصديله ايستانيتسانيك ايش پلانى اوقونور.

قراره آليندى:

«نووو ـ ده‌ره‌ويانقوف ايستانيتسا شوراسينيك ايش پلانينى ديگله‌يه‌ره‌ك، آشاغادا گوسته‌ريله‌ن جماعته فايدالى ايشله‌ريك يدى يللك مكتب قوه‌سيله حياته كيچيريلمه‌سى تصديق اولونور:

1 ـ عائله‌له‌ر ايچينده تبليغات آپارماق و دائره ايستانيتسا يغينجاقلارندا چيقيشدا بولونماق يولو ايله سوك غروپ شاگردله‌رى ايكنجى پيانقو استقراضينا جماعت آراسيندا رواج ويرمه‌ليديرله‌ر.

2 ــ ریاضیات و فیزیق دەرنەکلەریندە چالیشان شاگردلەرە دیمەلی کەبونلار رادیئویی ئوگرەنمەك و تطبیق ایتمەك ایشینی مکتبەدن دیشاری چیقارسینلار و قرائتخانا کوماسی نزدیندەکی رادیئو هوەسکارلاریلە بیرلیکدە ایشلەسینلەر.

3 ــ ایستانیتسایا ایلکتریق چکمەك ایستەین ایستانیتسا شوراسینیڭ بوبارەدە یاپدیغی تدبیرلەریڭ اجراسیندا مکتب اشتراك ایدەرەك ایشی عملی صورتدە اجرا ایتمەکدە و ایلکتریقلاشدیرمە ایدەیاسینی جماعت آراسیندا یایماقدا آقتیف صورتدە چالیشمالیدیر؛

4 ــ کند تصرفاتی آلتلەرینی یاماماق ایچین یدی یللیك مکتب یانیندا کی اوستا خانا ایشلەرینی اطرافلی اوگرەنمەگە و هم‌دە آرتیرماغا چالشمالیدیر.

5 ــ واحد کند تصرفات ویرگیسینە عائد آپاریلان اوبژەقتلەری یازیپ آلماق ایشیندە معلم و شاگردلەریڭدە اشتراك ایتمەلەرینی توصیە ایتمەلی.

6 ــ کند تصرفاتینیڭ جانلی و جانسیز مخلفاتینی یازیپ آلماق ایشیندە یدی ــ یللیك مکتب قوەلەریندەندە استفادە اولونماغی ستانیتسا شوراسینا تکلیف ایتمەلی.

7 ــ جماعتلیك اورمانجیغی نظاما سالماق ایچین یدی یللیك مکتبیڭدە چالیشماسی خصوصیندا ایستانیتسا شوراسیلە دانیشمالی.

8 ــ آزارخانا باغچاسیندا آغاج اکمەك ایشیندەدە یدی یللیك مکتب قوەلەریندەن استفادە ایدیلمەسینی توصیە ایتمەلی؛ بو بارەدەدە هم آزارخانامدیرییلە و هم‌دە ایستانیتسا شوراسیلە دانیشیغا گیرمەلی، کوچەلەردە آغاج اکمەنیڭ خیرلی اولدوغونو جماعتە آڭلاتماق ایچین اهالی آراسیندا تبلیغات آپارمالی.

9 ــ ایستانیتسادا کی پاسبانسیز قالان اوشاقلاری آرابوب بولماق و هم‌دە بونلاریڭ یاشاییش شرطلەرینی آیدینلاشدیرماق ایشیندە اشتراك ایتمەلی.

10 ــ ایستانیتسادا کی آرا هکیملەرینە قارشی سیستەماتیق طرزدە مبارزە و بونلاریڭ علیهینە اولاراق هر یردە تبلیغات آپارمالی.

11 ــ هم دولتی سیغورتا ادارەسینە ئوز وقتیندە آپاروب پول ویرمەلی و هم‌دە دولتی سیغورتا ادارەسیندە سیغورتا ایدیلمەك خصوصیندا تبلیغات و آپاریلان قومپانیالاردا اشتراك ایتمەلی.

دائرەدەكى باشقا مكتبلەر يانىندا اولان مەنود ئوزەكلەرىنىڭ پروتوقوللارىنى نظردەن كچيرتديكميز زمان (مثلا لەنين آدينا ئومرو 2، I درجە نووو مينسق مكتبى، قانەلوف مكتبلەرى والخ)، بويلە آڭلاشيلدى كە مكتبلەرىڭ هاميسى اجتماعى ايشلەرىڭ جملەسينى هپ ايستانيتسا شوراسينىڭ ايش پلانيندان گوتورميشديلەر.

اجرا اولونموش ايشىڭ تحليلى و پلانينى حسابا آلماق

سەميقاراقور دائرەسى مكتبلەرىنىڭ ييلليك فعاليتى اولجەدەن دوزەلميش. پلان اوزرە آپاريلديغى ايچين الدە ايديلەن نتيجەلەرى آشكارا چيقارماق و تجربەلەرىدە حسابا آلماق ممكن اولموشدور.

مكتبلەرىڭ يڭيدەن سەچگى قومپانياسيندا اشتراكى

مكتبىڭ ايش پلانيلەكند شورالارىنىڭ ايش پلانلارىنى باغلى ايتمەك ايچين مكتبلەرىڭ سەچكى قومپانياسيندا نظاملى صورتدە اشتراك ايتمەلەرينى قونفرانس دوغرو بير شرط كيبى قبول ايتميشدى.

قونفرانس طرفيندەن گوستەريلەن يولىڭ دوغرو اولدوغونودا، آلينان نتيجەلەر ثبوت ايتدى.

موفقيتلەر بو قرارلادير:

1 — مكتبلەر، سەچكى قومپانياسينىڭ معنا و اهميتينى دوشوندوكەرى ايچين حاضرليق ايشينە آرتيق درجەدە دقت ايديرديلەر.

ايستەر I درجەنىڭ سوڭ غروپلارى، ايستەرسە II درجە و همدە جوان كندلى مكتبى سەچكى حقوقينى آيرى بير هوەس و خصوصى بير مراقلا اوكرەنمكە باشلاديلار.

سەچكى حقوقيندان محروم ايديلەن وطنداشلار مسئلەسى و يا اورتا باب كندلى ايلە يوقسول و قولچوماق كندليلەر مسئلەسى قونفرەت شكل آلميش آبدين مسئلەلەردەن اولميشديلار.

شورا حکومتی، اهالینیك یوقسول، قسمینیك سەچکی قومپانیاسینا جلب ایدیلمەسینە داها آرتیق، اهمیت ویرمەسی‌نیك سیلەرینی شاگردلەر دوشونموشدیلەر. سەچکیدەن بیر نیچه گون قاباق بللی اولموشدی که، سەچکی قومیسیەلەریندەن بعضیلەری ضعیف ایشلەدیکلەری ایچین، یوقسول و اورتاباب- آقتیفینیك چوق حصەسی سەچکی‌یە چاغیریش کاغذینی آلامیشدی. مکتبلەر دوغرودان‌دا آرتیق بیر یوکسەك روحله ایشه گیریشدیلەر. چاغیریش کاغذینی آلمیان یوقسول ایوانوفله یشروفیك مسئلەسی دوغما مسئله شکلی آلمیشدی، هامونیك قلبی سیقیلیردی، آجییردی. لاکن داها سوگرا ایستەرسه مقاراقوریك ئوزینده، ایستەرسه باشقا اوبالاردا چاغیریش کاغذلاری وقتینده یازیلوب وقتیندەده سەچکیچیلەره ویریلیردی.

2 ـ شاگردلەر، کند شورالاری‌نیك ایشیندەن داها آتیق مراقلانیردیلار. کیچەن یل کند شورالارینی گوزدەن کیچرمەك و جور بەجور دیاغرام‌دوزەلتمەك کیبی ایشلەره بیر قادار رسمی بیر باقیشلا یاناشیلدیغی ویا ئودەنیلمەسی‌مجبوری اولان بیر وظیفه کیبی سایلدیغی حالدا، بو یل کند شورالاری‌نیك بوتون فعالیت و وظیفەلەرینی گوستەرەن جور بەجور دیاغراملار آرتیق بیر درجه و محبتله ترتیب ایدیلیردی. باشقا جور اولا بیلمەزدی‌دە؟ چونکه جماعت تبریك نطقی سویلەمەك، کند شوراسینا سەچیلەجەك آداملاریك حاقیندا تبلیغات آپارماق و کند شوراسینیك فعالیتی خصوصیندا دانیشماق، وظیفه و ایشلەرینی سایب گوستەرن-مەك لازم گلیردی.

عملی، حیاتی و شاگردلەرجه آگلاشیلان اساس وظیفەلەر آیدین اولدیغی ایچین، اونلاردان اوتری حاضرلیق ایشلەری‌دە یاقین و آگلاشیلان ایدی.

II درجه مکتب و هم‌دە جوان کندلی مکتبی قارشیسیندا، خصوصاً بورادا کی جوان قومونیست اتفاقی فراقسیالاری قارشیسیندا بویوك و مراقلی وظیفەدورموشدی.

خلق معارف شعبەسی اینسپەقتورلیغیله جوان قومونیست اتفاقی چالیشدیلار و 18، 19، 20 یاشلی جوانلاریك هاموسینی سەچکی قومپانیاسینا سوقماق ایستەدیلەر.

جوانلار-قيزميشدى، يانىرديلار. جوان اوغلانلار جوان قيزلارىدا سەچكى قومپانياسىنا سوقماقلا اكتفا ايتميرديلەر. بونلار، جوانلار ئوز نامزدلەرينى گوستەريرديلەر و گوستەرديكلەرى نامزدلەرىدە كند شوراسىنا كيچيرمەك ايستەديكلەرينى إعلان ايتديلەر.

هر طرفدەن ناراضيلىق سسى گليردى: بلليديركه قازاقلاردان بير حصەسى قونسەرواتيف روحيندا قالميشلار. اوناگورەدە جوانلارىڭ سەچكى قومپانياسىندا اشتراك ايتمەلەرينى هيچدە سەوميرديلەر، قبول ايتميرديلەر و بلكەدە بوجور فكردەن تماميلە چكينيرديلەر. ميداندا حتا بويلە بير خبردە وارديكه ايشر بويلە حالدا قالارسا، وضعيت كركينلەشەر، توقوشمالاردا عملە گلەر.

لاكن، عبث!

چونكە جوانلارىڭ يوكسەك روحلى و كسكين حسلى اولدوقلارى بوتون مشكلاتى و مانعەلەرى ووردى-داغيتدى؛ غالب گلدى.

جوانلارىڭ هر يرده قوردوقلارى يغينجاقلار ديديكجه پارلاق نتيجەلەر ويردى. جوان كندلى مكتبيندە اوقويان شاگردلەردەن بيرى كند شوراسىنا عضو سەچيلدى. يەنەدە همان مكتبىڭ ايكينجى بير شاگردى حتا دائره شورالار قورولتاينا عضو سەچيلميشدى. سەچكى قومپانياسىنڭ تأثيرى آلتيندا بولونان كندلى و قازاق جوانلار كتلەسيندە گورونەن بو يوكسەك روحى و گنيش قدملە ايلەرولەمەيى نيجە حسابا آلمالى.

او يله قادار جوانلاريمىزىڭ سەچكى قومپانيالارىندا اشتراك ايتمەديكلەرينى هامو بيلير.

3 — معلملەر، سەچكى قومپانياسىنا يڭگى طرزدە ياناشماغا و ياقينلاشماغا باشلاديلار. معلملەرىڭ اولكى سەچكيلەردەكى چيقيشلارى تصادفى شكلدە ايدى و بعضاً هيچدە قابل دەگيليدى.

لاكن بو ييل، سەچكيدەن داها اول، معلملەر يرلى ئوزەكلەرله بيرليكدە قونوشديلار، نامزدلەر حاقيندا فرقە تشكيلاتلارينىڭ رأى و فكرلەرينى بيلديلەر، اوگرەنديلەر. اوناگورەدە بير چوق يرلەردە معلملەرىڭ چيقيشلارى دەگەرلى و فايدالى اولدى. مراقلى بير مثال گوستەرەك:

(بالشایا اوی‌لوفقا) کندی‌نیلٔ دولتلی‌لەری ایسنەدیکلەری ایکی آدامیلٔ نامزد-لیکینی گوستەرمیشدیکه بونلاردان هیچ بیری یارار نامزدلەردەن دە گیلمیدی. احوالاتی بیلەن معلملەر جدی صورتده بونلاریلٔ علیهینه چیقدیلار.

(ب) نامزدینه قارشی چیقان چابکین آدلی بیر معلم اوزون نطقینیلٔ آخریندا بویله دیدی:

«(ب) شوراجاسینا ماتەریالیست دە گیل». چابکین یولداشیلٔ بوتون سویله-دیکلەری هپ نتیجەلی اولدی. بویله که معلمیلٔ سولٔ جملەسی او قادار تاثیرلی اولدی که دولتلی‌لەر طرفیندەن نامزدلیکی قویولموش (ب) تمامیله قالدیریلدی. بلکەده کندلیلەریلٔ هاموسی بو سولٔ جملەنیلٔ معناسینی اولدوغو کیبی دوشونمه-میشدیلەر. لاکن هر حالدا نامزدیلٔ چوروک بیر مایا اولدوغونو آکلادیلار. اونا گورەده (ب) بیلٔ یوزینه اوقونان تقصیرنامەدەن سوکرا اونیلٔ سەچیلمەسینه بیر داها طرفدار چیقمادی؛ بو جور آدامی سەچمەلٔ اولمازدی.

بو ایشده کی نقصانلاری‌دا گوستەرمەلٔ لازم گلیر.

1 ــ نه ئوزه‌کلەر، نەده معلملەر اورتاباب کندلیلەرله قولجوماق دولتلی کند-لیلەری بیر بیریندەن آیرا بیلمیردیلەر. اونا گورەده بعض یئرلەرده بیر پارا یارامازلیقلاردا اولوردی و حتا اویلەده اولوردیکه اورتاباب کندلیلەرله یوقسوللاردا بیر بیریندەن آیریلمیردی.

دیمەلٔ: بورادا گوریلەن ایش هلەده آیدینلاشدیریجی و آکلادیجی قاراقتەرده آپاریلمیردی.

2 ــ بعض اتفاقلاردا اولوردی که قومپانیادا اشتراک ایدەن بیطرف جوانلار، جوان قوممونیست ئوزه‌کلەری طرفیندەن لایقینجه تقدیر اولونموردی. بونیلٔ نتیجەسیندەده 3—4 کندده اولان سەچکیلەریلٔ نتیجەلەری ایسته‌نیلدیکی کیبی الویریشلی اولمادی، بلکەده عکس نتیجه باغیشلادی.

3 ــ سەچکی قومپانیاسی‌نیلٔ تجربەلەری آنجاق خیردا-خیردا حسابا آلنیردی.

آغرانوميا ساحەسىندەكى ايش

1 ــ دائره آغرانومو اينسپەكتورليقلا بيرليكدە مەكتەبلەريك هاموسىنا مەكتوبلار گوندەرميشديلەر و مەكتوبلاريندادا قيشليغيك داها اير كن ديرميقلانماسينى توصيه ايتميشديلەر.

مەكتوبلارى آلان معلملەردە كندلەريك هامىسىندا يغينجاقلار چاغيرديلار و بو موضوعه عائد معروضەلەردە بولونديلار.

2 ــ جوان كندليلەر مەكتەبلەريك، تحقيق ايديجى تدريجى تجربه بوللاريله الدە ايتديكلەرى نتيجه ايسە، بونلاردان عبارت ايدى: بالشاياورلوقا كندليلە اطرافداكى ياقين كندليلەردە قبول ايديلميش بئش تارلاليق سيستەمى، باشقالارينا نسبتلە داها ياقشيدير. اونا گورەدە شاگردلەر ياقين كندلەردە يابيلوب بئش‌تارلاليق سيستەمينيك فايدالى اولماسى خصوصيندا جماعت آراسيندا گنيش تبليغات آپارىرديلار.

مەكتەب طرفيندن آپازيلان بو جور آيدينلاشديريجى و آگلاديجى تبليغاتيك نتيجەسيندەدە كندليلەر ئوز تصرفاتلارينى تماميلە ياقشيلاشديرماغا باشلاديلار.

مەكتەب طرفيندەن قيد اولونان معروضەلەر بونلار ايدى:

a «(پ) ييلك تصرفاتى نه ايچين پيس اولدى؟»

b «(ق) يلك تصرفاتينيك ياقشيلاشماسينا سبب نه ايدى؟»

3 ــ دائره توپراق شعبەسى طرفيندەن ايكى هفتەليك كند تصرفات قورسو آچيلاجاقدى. سەميقاراقور استاد مەكتەبى بو قورسلاريك تشكيلات ايشلەرينه قاريشوب دوزگون قورولوشاو اولماسى اوغروندا جدى و آقتيف صورتدە اشتراك ايدبردى. شاگردلەر طرفيندەن بو قورسلار حاقيندا اعلانلار يايلانميشدى و بوكسەك معنالى اولدوقلاريدا جماعتە بيلديريلەمش و آيدينلاشديريلميشدى. مەكتەبيك آقتيف صورتدە چاليشماسينيك نتيجەسى اولاراقدا قورسلار ئوز وقتيندە آچيلميشدى. دائره توپراق شعبەسى ايسە، سوڭ گونه قدر قورسلار حاقيندا جماعتە هيچ بير خبر و اعلان گوندەرمەميشدى.

4 ــ مەكتەبدە اوشاقلارا ئوگرەتمەك ايچين جوربەجور قومپلەقسلەر دوزەلتمەك لازم ايدى. اونا گورەدە شاگردلەرە معلملەرى طرفيندەن ويريلەن وظيفەلەرە

گوره بونلار، کله‌جك باهارا کینی ایچین (یازلیق) توخوملارینك گو که‌رمه‌لرینی عمای صورتده آیدینلاشدیرمالی ایدیلار. بو احوالانی ایشیده‌ن کندلیله‌رده خصوصی بیر مراق و هوه‌س اویاندی و حتا بونلاردان بعضله‌ری توخوملاری أکمه‌ده‌ن اول یوقلاماغا باشلادیلار.

5 ــ آغاجلاری آشیلاماق ایچین (جالاغ-پیئوند اینمه‌ك ایچین) چوبوقلار، حاضرلانمیشدی و شاگردله‌رینك عائله‌لرینه (لازم اولانلارینا) ویریلمیشدی.

حفظ‌الصحه ساحه‌سینده‌کی ایش

خیردا ایشله‌رینك بیر چوغونو بورادا قید ایتمیره‌م-آرتیقدیر. بونلارلا اکتفا ایدیره‌م:

I ــ مکتبله‌رینك بو ساحه‌ده‌کی وظیفه‌له‌ری بوتون دائره‌ده‌کی قویولاردان سو گوتورمه‌ك ایشینیك قاراقنه‌رینی بللی ایتمه‌ك و آیدینلاشدیرماق ایدی. بو مقصدله‌ده حاضرلانوب اوشاقلارا پایلانان سورغو ورقه‌له‌ری‌نیك نمونه‌سینی بورادا گوسته‌رمه‌ك ایسته‌ردیم. بوسورغو ورقه‌سینی‌ده شاگردله‌ر دقتلی صورتده تدقیقچی و تحقیقچی ایشله‌ری یاپدیقدان سوگرا دولدورمالی ایدیلار.

1 ــ دائره . . . . کند . . . .

2 ــ قویو کیمیك‌دیر: حیاطیك‌دیر، مکتبیك‌دیر ویا عمومی استفاده ایچیندیر.

3 ــ ده‌رینلیگی: دبینه قدر . . . . سویا قدر . . . . .

4 ــ سو چه کیلیرمی: چکیلیر، چکیلمیر. سو چه کمه اصولی: عمومی قاب ایله‌می، خصوصی ویدره‌له‌رله‌می، ناسوسلارلامی؟

5 ــ قویودا یاریش وارمی، نیجه‌در: یوقدیر، پیسدیر، یاقشیدیر، بوکسه کلیکی نیچه متردیر . . . .

6 ــ قاپاغی واردیرمی: وار، یوقدیر.

7 ــ قویونیك ایچی نیجه‌دیر: تمیزدیر؛ چیرکلی‌دیر؛ باییری نیجه‌دیر: تمیزدیر؛ چیرکلیدیر.

8 ـ أنيشليديرمى: بلى، يوق: دوگولميشديرمى، دوگيلمەميشمى...

9 ـ قويويا چيركاب گليرمى: بلى، يوق.

10 ـ قويونيڭ يانيندا كوملەك ـ تومان يويورلارمى: بلى، يوق. حيوان سولاييرلارمى: بلى، يوق...

11 ـ سو نيجەدير: دادليمى، دادسيزمى، دورومى، بولانليقمى، ايىليمى، ايسيزمى، يونگولمى، قاباميدير.

بو خصوصدا دائره هكيميله خلق معارف شعبەسى ايشپەقتورو طرفيندەن مكتبلەرە تعليمات‌وريجى بير مكتوب گوندريلميشدى.

شاگردلەردە آرتيق هوەسلە ايشلەييرديلەر.

جماعته فايدالى و خيرلى ايش مكتبلى‌لەر قارشيسيندا دوغرودانده بير چوق اهميتلى مسئلەلەر بوراقميشديكه بونلاريڭدا پەداغوژو قيمت و دەكەرى واردى.

«قويو كيميگديره» سوالينا جواب ويرەن شاگردلەر (شخصى قونوشما ويا مشاهده زمانى) جماعت قويولارىنيڭ معناسى حاقيندا او قويولارا آرتيق احتياطلا ياناشما خصوصيندا آيدين بير تصور الده ايتميشديلەر.

3 ـ 5 ينجى سواللارا جواب ويرمەدەن اول ئولچو ايشى قيزغين صورتده گيديردى.

7 ينجى سوالا جواب ويرمەك ايچيندە شاگردلەر آرتيق دوشونمەكە و فكرلشمەكە باشلاديلار. آلينان تيجەلەر اوزره قويولاردان بير چوغونيڭ هم ايچى هم‌ده ديشاريسى چيرك ايدى؛ بوناگورەدە جماعت آراسيندا شيرين تبليغات آپاريليردى. جماعت قويولاريندا بير چوغونوڭ يانينداكى توپراق دخى مكتبلى‌لەر طرفيندەن دوگولوب بەركيتميشدى.

II. مكتبلەردەن بير چوغوندا توفورجك قابى قويولدى (كند مكتبلەريندەن دانيشيليرا) و چوق آدام اولان يرلەردەدە توفورجك قابلارى قويمانيڭ لازملى اولدوغو بارەسينده تبليغات آپاريليردى.

آبادانلیق ساحه‌سینده‌کی ایش

تمامیله آتیلوب قالمیش ایکی جماعت باغیندا سه‌میقاراقور مکتبینیڭ (خصوصاً II درجه‌لی مکتب) قوه‌سیله خیابانلار قایریلیب آغاجلار و چیچه‌کله‌ر اکیلمیشدی. مکتبله‌ر طرفینده‌ن کوریله‌ن بو ایشده‌ن جماعت چوق خوشلاندی.

شهر مکتبله‌رینیڭ جماعته فایدالی ایشی

یوقاریدا بیز آنجاق کند مکتبله‌رینیڭ ایشله‌رینده‌ن دانیشبردیق. شهر مکتبله‌رینده ایسه جماعته فایدالی ایشله‌ری دوغرو یولاسالماق او قادار‌دا آسان ده‌گیلدی، داما چتیندی. لاکن، بو چتینلیکه باقمیاراق شهر مکتبله‌ری‌ده بو چیغیرا چیقدیلار. ئه‌یسق (Ейск) شهرینده‌کی دوقوز یللیڭ ایکی مکتبی مثال اولاراق بورادا کوسته‌رمه‌ك ایسته‌ییره‌م.

ئه‌یسق II 9 ـ یللیڭ حکومت مکتبینیڭ 1926 ـ 1927 ینجی درس یلی ایچین دوزه‌لتدیکی جماعته فایدالی ایش پلانینیڭ پروزاسی.

جماعته فایدالی ایشیڭ مکتب طرفینده‌ن آپاریلماسینداان مقصد.

1 ـ سوسیالیزم قورولوشینا یارار اولان ده‌گه‌رلی نسل بسله‌مه‌ك.

2 ـ مکتبیڭ جماعته یاردیم و قوللوق ایتمه‌سی اوزه‌رینه دائره‌ده معارفی یوکسه‌لتمه‌ك.

3 ـ تصرفاتی قنا دوز کون و اساسلی صورتده آپارماق یولو ایله مادی جهتی آرتیرماق.

4 ـ یکی تجربه ایله یکی خاصه‌له‌ری محیطه سوقماق، یاشاییشی‌دا یکی بیچیملی و یکی قورولوشلو ایتمه‌ك؛

5 ـ بوتون دائره‌ده‌کی حفظالصحه شرطله‌رینی یاقشیلاشدیرماق؛

6 ـ مکتبی‌ده اطرافدا یاشایان جماعتله یاقینلاشدیرماق و بونلاری بیر بیرینه دوغما قیلماق.

جماعته فایدالی ایشلەردە بو نلار اوزەرینده اساسلانمالیدیرلار

1 ـ جماعته فایدالی ایش، مکتب ایشینه ضرر ویرمەملی و عادی درس مشغلەلەرینیگدە گیدیشینی پوزمامالیدیر.

2 ـ جماعته فایدالی ایشلەر، مکتبیڭ درس پروغراملاریله باغلی اولارسا، داها یاقشی اولار.

3 ـ دایرەیی اطرافلی تدقیق ایدوب هر احتیاج و شرطلەرینی ئوگرەندیکدەن سوگرا جماعته فایدالی ایشلەریڭ پلانینی دوزمەڭ و اصلاح ایتمەڭ یاقشیدیر.

4 ـ جماعته فایدالی ایش جماعتیڭ هیچ بیر مادی خرجینه باغلی اولمامالیدیر.

5 ـ جماعته فایدالی ایشی گورمەڭ ایچین هم معلملەر و همدە شاگردلەر عین مقداردا اشتراك ایتمەلیدیرلەر.

6 ـ جماعته فایدالی ایشلەری نتیجەلی صورتده اجرا ایدەبیلمەڭ ایچین بو کیبی ایشلەرله مراقلانان تشکیلاتلارلا علاقەیە گیرمەلیدیر.

معین بیر مکتب طرفیندەن حیاته کیچیریله بیلەن جماعته فایدالی ایشلەریڭ نوعلەری

1 ـ مکتب یانیندا، شاگردلەردەن عبارت کند ـ تصرفات دەرنەگی تشکیل ایتمەڭ. بو دەرنەڭ آنجاق هوەسلیلەردەن عمله گلمەلیدیر. دەرنەگیڭ مقصدی ـ تصرفاتی دوزگون وقتلی اساس اوزەرینده آپارماقدان عبارتدیر.

دەرنەڭ عضولەریندەن هر کس ئوز ایوینده تجربه یاپیر و بو کیبی تجربەلەری یاپماق ایچیندە کوچوك بیر دائره گوتورور؛ مثلا: تنکجه بیر قارتوفیلی یا بوغدایی بیجەرمکله چالیشر و یاخود، تاووق، جوجه بسلەمەکله والخ اوغراشیر. بو جور ایشلەریڭ هاموسیدا آغرانومیڭ نظارتی آلتیندا آپاریلیر.

2 ـ یاشلاری 40 ـه قادار اولانلاریڭ سوادسیزلیقلارینی قطعی صورتده لغو ایتمەڭ. بونودا تك ـ تك آداملارلا مشغول اولماق اصولیله گورمەڭ فایدالیدیر. بو کیبی وظیفەیی اجرا ایتمەڭ ایچیندە شاگردلەردەن عبارت سوادی لغو ایدیجیلەر دەرنەگی تشکیل اولونور. بو دەرنەگیڭ هر عضویدە آنجاق بیر نفر سوادسیزلا مشغول اولمالیدیر. لغو ایدیجیلەر دەرنەگی باشینداda معلم دورور.

3 ـ عرضحال، مكتوب و ياخود رسمی قاراقه‌رده هر تورلو يازيبی يازديرماق ايچين مكتبه مراجعت ايده‌ن هر كندلينيڭ بو كيبی احتياجلاری مكتب طرفينده‌ن بولسيز (حقسيز) اولاراق ئوده‌نيلمه‌ليدير. بوجور يازيلاری يازماقلادا مكتب هم ئوز شاگيرده‌رينيڭ سوادلارينی آرتيرير، هم‌ده دائره جماعتينده‌ن اوتری بويوك بير اويغونلوق يارادير. بو كيبی ايشله‌ری كورمه‌ك ايچين‌ده شهر اداره‌لرينده ايش اولان واقيت مكتبليله‌رده‌ن سيرا ايله نوبه‌چی تعيين ايتمه‌ك لازمدير.

4 ـ حفظ‌الصحه ده‌رنه‌كی‌ده جماعت آراسيندا حفظ‌الصحه‌يه عائد تبليغات آپارماليدير. بو مقصدله‌ده مناسب معروضه‌له‌ر اوقونور؛ عين زماندا مكتبليه‌رنيڭ عائله‌له‌ری‌ده مكتب تميزليكينه دقت ايتمه‌ليدير؛ سانيتار كوشه‌سی دوزه‌لتمه كده لازمدير؛ بوراداذا، كوز قاباغيندا آزار و ئولومه عائد جور به جور دياغراملار و شكلله‌ر آسيلماليدير.

5 ـ مكتبی محيطه ياقين ايتمه‌ك مقصديله‌ده شاگرده‌رنيڭ آتا ـ آنالاری ايچين مكتب‌ده معروضه‌له‌ر، له‌قسيالار اوقونور و تياترو اويونلاری (سبه‌قاقل) ويريلير. بوجور ايشله‌ری نتيجه‌لی صورتده آپارماق ايچين‌ده قولوب سه‌قسياسی طره‌فينده‌ن پلان دوزه‌لمه‌ليدير.

نه‌يسق I ينجی دوقوز ييلليك مكتبيڭ جماعته فايدالی ايشی

اساس وظيفه ـ وه‌ره‌مله مبارزه

مقصد: 1) شهريڭ ساغلاملاشديريلماسينا كومك ايتمه‌كله برابر نه‌يسق شهرينده يايلا (قوروت) قورولوشونو ياقشيلاشديرماغا ياردبم كوسته‌رمه‌كدير.

2 ـ ياشليلار و هم‌ده مكتبه قادار اوشاقلارلا مشغول اولا بيلمه‌ك ايچين شاگرده‌رده معين اعتياد بسله‌مه‌ليدير (مكتب په‌داغوزی و تمايلليدير).

آ ـ مكتب داخلينده‌كی ايشله‌ر.

1 ـ مكتبيڭ سانيتارجا وضعيتينی ياقشيلاشديرماق: مكتب بناسيندان حدده‌ن آرتيق استفاده ايتمه‌كه قارشی (Загруженност школьн. здания)

مبارزە آپارماق؛ شاگردلەردە حفظالصحەیە عائد اعتیاد بسلەمەك؛ بنا ایچیندە تمیزلیك یوقلاماق.

2 ـ آزارلیك شاگردلەر آراسیندا یایلماسینا قارشی مبارزە: وەرەم خستەلیگی دوتموش و یاخود ضعیف اوشاقلاری آییرماق مقصدیلە شاگردلەرنیك حکیملەر طرفیندەن آرا بیر معاینە ایدیلمەسی؛ ضعیف و آزارلی شاگردلەرە یاردیم ایتمەك؛ ایشلەرینیك آزالماسی؛ بونلاردان اوت و ایستی یەمەك دوزەلتمەك؛ مشغلەلەری آچیق هاوادا (یازدا و یایدا) آپارماق؛ یای استراحتی تشکیل ایتمەك (استراحت ایولەری تشکیل ایتمەك داغلی یرلەرە سیر ایتمەك والخ کیبی)

3 ـ شاگردلەری آزارلا و هەمدە آزارا قارشی آپاریلان مبارزە ایلە تانیش ایتمەك: مصاحبە، لەقسیالار والخ تشکیل ایتمەك کیبی و هەمدە «وەرەم خستەلیکینە قارشی مبارزە» کوشەسی دوزەلتمەك؛ شاگردلەر قرائتخاناسی یانیندا کتبخانا تشکیل ایتمەك کیبی.

ب. مکتبدەن دیشاریداکی ایش

1 ـ وەرەم خستەلیکی دوتموش شهرلیلەرنیك مقداری.

2 ـ شهر شوراسیندا (حفظالصحە سەقسیاسیندا) ایش؛

3 ـ شهر یاشایشینیك سانیتار جهتینی یاقشیلاشدیرماق: بیتکیلەرنیك چوغالماسی؛ کهنە بیتکیلەرە قولوق ایتمەك؛ شهرنیك چیرکلی سائلانماسینا قارشی مبارزە.

4 ـ جماعتی آزارنیك قاراقتەریلە و هەمدە آزارا قارشی آپاریلان مبارزە ایلە تانیش ایتمەك (قرائت کومالاریندا گورولەن ایش).

5 ـ شهرلی یوقسول اوشاقلاریندان صحتجە ضعیف اولانلاردان عبارت 20 ـ 25 نفرلیك غروپ آییرماق.

6 ـ بونلارنیك مادی وضعیتلەرینی یاقشیلاشدیرماق (اوشاقلاری سەومەن جمعیت مکتب ئوزە کینیك اشتراکیلە)

7 ـ مکتب بناسیندا بونلاردان اوترو مسامرە اویون، اوشاق بایراملاری دوزەلتمەك کیبی.

8 ـ بونلاردان اوترو بدەن تربيەسى مشغلەلەرى تشكيل ايتمەك
9 ـ گلەن پاى بونلاردان اوترو ميدانچالار ترتيب ايتمەك (همكارلار اتفاقى كانبليكينيك ياردىميله)

نتيجەلەر

كند شوراسى‌نيك پلانلاريله باغلى اولماق شرطيله آپاريلان جماعتە فايدالى ايشلەر ساحەسينده سەميقاراقور دائرەسى مكتبلەرى طرفيندەن آتيلان بو آدىملار، ايلك آدىملاردير.

لاكن ايلك دفعە آتيلميش بو آدىملاردادا بير سيستەم بير پلان اولدوغو همدە گلەجك ايچين بويوك نقشەلەر چكيلديگى گوزە چارپماقدادير.
دون ايالتينده بيز تجربەلەرى حسابا آلماق ايشينه ايمدى گيريشميشيك.
بو ايشى‌دە قوەلنديرمەلى و همدە دەرينلەشديرمەك لازمدير.

———

تدریس و تربیه‌ده‌ن نظری قسم

جزاسیز تربیه

یازانی: آ. بیلینینقوف

«مکتبده هیچ بیر جزایه یئر ویریلمه‌مه‌لیدیر»

(واحد زحمت مکتبی نظام‌نامه‌سیندن اقتباس ایدیلمیشدیر.)

«آرتیق هیچ بیر شئی بیزی مربیله‌ریمیزه باغلامامیشدیر: نه احترام، نه میل، نه اعتبار و نه‌ده بویوك یاقینلیغی. بیز آرتیق اونلاری، قلبیمیزی اوقویان معبودلار کیبی، سایمیردیق. فنا ایش دوتماقدان اولکی‌قدر چکینمه‌زدیك، اوتانمازدیق، یالکیز جزادان قورقاردیق. یورگیمیزی گیزلی دوتماغا، یالان دانیشماغا باشلامیشدیق، چونکه قلبیمیزده آرتیق کین یول سالمیشدی.»

(ژاژاق روسسونوك «اعترافاتیندان»)

«مکتب؛ چوجوقلاری جزا ویرمه‌کسیزین تعلیم و تربیه ایتمه‌لیدیر»، فکرینی ایمدی‌یه قدر یئر یوزونده‌یالگز بر دولت اعلان‌ایتمیش: شوراحکومتی.

عمومیتله کتله‌وی معلمه‌ر بو اساسی اوله‌ن دوشونمه‌یئر دیله‌ر. بونلاردان اك سه‌چیلمیشله‌ری، اوز تجربه و نظری ملاحظه‌لاری سایه‌سینده شانلی اوقیابرا قدر عین رأیه گلمیشدی. قومیسارلیغیك اعلانینی آخیر کی‌لار بویوك بیرشادلیق و صمیمیتله قارشیلادیلار.

همان معلمه‌ر حکومت اعلانیندا اوزفیمتلی و یوکسك رأی‌له‌رینیك تصدیقینی درین قلبله اوقودولار، زیرا اعلانه قدر نظریه‌له‌رینیك مدافعه‌سی یولوندا دائما چارپیشمادا ایدیله‌ر. ایش یولداشلاری کسکین مبارزه ایتدیکله‌ری کیبی بوتون

اطرافدا کیله‌رده اونلارلا ضد گیدیردیله‌ر. تعلیم و تربیه ساحه‌سینده بویله بر اختلافلی مسئله‌نیك میدانا چیقماسی معلمله‌ری ایکی فرقه‌یه بوله‌رەك: ساغلاری و سوللاری عمله گتیردی. معلم قادروسی‌نیك ساغ قولو «او، اوشاقلارا جزا ویرمیر. اوشاقلار اوندان قورقمیرلار. بویله‌لیکله او، اوشاقلاریك قارشی‌سیندا بیزیم نفوذیمیزی سالیر.» کیبی سوزله‌راله لاپ یاقشی تربیه‌چیله‌ره شر آتیردیلار. «کیمسه گلیب‌دیر. اوشاغا هیچ بیر شئی ایتمه‌یر. فکردیر، باشینا دوشمیش. بو لاپ تالستویچی‌دیر.» کیبی فکرله‌ری‌ده اهالی؛ سوده گربك، روحانیله‌ریك آغیزلاریندان آلاراق، سوللارا عائد اولان رأی و نظریه‌له‌رینی بو نوع دانیشیقلاریك اوزه‌رینده قورووردولار. پولیس حصه‌سی ایسه، سول فرقه‌ده‌ن شکه دوشمیشدی.

انقلاب زمانی کتله‌وی معلم قادروسو اوز ایچریسینده تبلیغاتی نهایت‌درجه‌یه یتیشدیردی. اقلیتی تشکیل ایده‌ن سوللاریك عددله‌ری اولجه بویوك مقیاسدا آرتدی؛ اکثریت اونلارا کیچدی.

آنجاق عادت اوزره عوام اهالی همیشه بویله تصادفله‌رده کهنه‌دن کیچ ال گوتوره‌ر. اونوگچون اهالینیك چوغو «چوجوغا جزا ایتمه‌کسیزین تربیه ویرمه‌ك اولمازه»، فکرینیك طرفداری‌دیر. شورا مملکتله‌رینده‌ن بیر چوغوندا: «خیردالیغیندا اوغلوگوك قابیرقالارینی أز، سیندیر، بلکه قوجالاندا سنی راحت و تامین ایده» دوشونجه‌سی ایو تربیه‌سینیك گنه‌ده مرکزینی دوتماقدادیر. نه فعله نه‌ده کندچی عائله‌سی چوجوغا جزا ویرمه کسیزین کیچینمه‌یر. قابیرقالارینی‌دا سیندیرماسالار، چوجوغو کنجه قوپورلار، چوله چیقاریرلار، یمه‌کله‌رینی اختصار ایدیرله‌ر، آجیقلانیرلار، «تهمت اعلان ایدیرله‌ر»، یاخود گزمه کده‌ن، اوشاقلارلا اوینا ماقدان محروم قیلیرلار. بعضاً چوق سرت قاعده ایله اولماسادا ایته‌له‌یر، یوزله‌رینه سیلله وورورلار، یادا اوسنله‌رینه برك چیغیریرلار و الخ... «ایشته باش قاریشیقلیغیندا، احتیاج اتاسیندا همیشه اوزوگو ساقلیامازسان»، دیه بویله اتفاقلاردا عادتاً جزاکارلار اوزله‌رینی مدافعه ایدیرله‌ر.

بو ایشله‌رده ضیالی‌لار عوام اهالی‌ده‌ن بیر او قدرده گیری‌ده قالمامیشلار. او ضیالی‌لار که اوز واقتیندا «آسوده تربیه» نی اوقویوردولار.

معرفتلی بیر آتانینك اوز ضیالی الی ایله 4 -5 یاشینده قیزینیك یوزونه شاپیلداتدیغینی آز کورمه‌دیك. قیزی آغریدان یانیقلی باغیریردی. حالبوکه همان آتا اوز قیزینی سودیگی‌نی بوتون اخلاقی و سوزله‌ری ایله همیشه کوستریردی. دوغرودانده قیزینی چوق ایسته‌یردی. قیزی خسته‌اندیکده زواللی باشینی ایتیریردی. بیله‌زدی هکیمه‌می، داوایامی قاچسین، تمام کیجه‌له‌ری اویقوسوز کیچیره‌ردی.

هله اوقوموش معرفتلی آتانك عقلینده کوروك نه قدر ضدیت واردیر. بس بوتون آتالاریك، تمام میلیونلارلا چوجوقلارا تربیه ویره‌ن بسله‌ییجی - مربیه‌له‌ریك تربیه ایشینی آیدین، دوزگون دوشونه‌جکله‌رینی بیز نه وقت کوره‌جه‌ییك؟ نه اولور اولسون بو مسئله‌نی بیز شورا مملکتی پیداغوقلاری اصلاح ایتمه‌لی‌ییك. معلمیك، مکتبده‌تعلیم - تربیه ایشینی، جزاتطبیق‌ایتمه کسیزبن، یوروتمه‌یه مقتدیر اولدوغو جهت کنده مطابق تاثیر کوسته‌ره‌رك، بوبوکه‌ریك بیننده تمام انقلاب عمله کتیره‌جك و بوزله‌رله چوجوقلاری اذیتدن خلاص ایده‌جه کدیر. جزایه عائد اولان یکی نظر بو کنددن باشقالارینادا کیچمیه بیامیه‌جه کدیر. مکتبیك بو جور فعالیتینه علاوه اولاراق، معلم طرفیندن‌تعلیم- تربیه‌یه دائر اهالی‌یه مراقلی معروضه‌له‌ریك ویریلمه‌سی مکتبیك تاثیرینی داهادا آرتیراجاق، کنیشله‌ته‌جه کدیر. مکتبه قدر تربیه ایشچیله‌ری‌ده کنه بویله. بونلار، اوشاقلا دولموش میدانچالاری نه جور، جزا ویرمه کسیزبن، اداره ایتدیکه‌رینی کندی فعالیتله‌ریله آچیق کوسته‌ره‌رسه، هر بیر جزانیك تربیه ایشینده فضله و یئرسیز اولدوغونو؛ کندلی آتالاریك 3—4 چوجوقله آقشاما ده‌ك چاریشدیغی، یورولماقسیزین اوغراشدیغی بیرزماندا اثبات ایده‌رسه، اوزمان یکی فکر ایتیب کیتمه‌ز، عکسینه اولاراق بوتون کندله‌ری قاپلایار. بویله بیر شرائط حصوله کلدیکده، یعنی تعلیم - تربیه مخصوص کهنه فکریك دمیری قیزدیقدا، پیداغوق! «دمیری قیزغین کن دوك».

باشقا شئی ایله فکرله‌ریمی قاریشدیرماماق ایچون، منتظم بیر قاعده‌یه سالماق، بیر صیرایا توپلاماق ایسته‌یرم. بونکلاده عمومیتجه جزانیك اورتادان قالدیریلماسینا

عائد دليل‌له‌ريمى قيده چاليشيرام. بولداشلارطرفيندەن سهوله‌ريميك دوزه‌لديلمه‌سى، دليل‌له‌ريمه لازم گلان علاوه‌له‌ر ايدیلمه‌سى تمناسينده‌يم. خواهيشيم، چوجوق مدافعه‌سى مبارزه‌سينده بوتون يولداشلاريك بيرلشمه‌سى و عمومى جبهه تشكيل ايتمه‌سيدير.

نه ايچين چوجوقلارا جزا ويرمه‌مه‌ليديـر

اول گوره‌ك بويو كله‌ريك دوتدوغو ايشله‌ر نه جور حصوله گلير. بونو بيز تدقيق ايده‌ك.

ارثاً اجتماعى اينستينقته مالك بير آداميك اجتماعى منفعته چاليشماق‌خاصه‌سى باشقا خاصه‌له‌ريندەن تأثيرليدير.

چوجوقليقدا اوغورلوق ايده‌ن، هر بير شيئى تاپديقدا صاحبينه ويرمه‌ييب آنجاق ايوله‌رينه گتيره‌ن، بير قاسساجى‌يا الڭ چوق تاثير ايدن عامل اونوڭ دولتانمه‌يه اولان رغبتى‌دير. چونكه قونشو قادينيڭ ايويندن يومورتااوغورلويوب گتيرديكده، آناسى هيچ بير واقيت فنا حركتينى اوگا دوشوندورمه‌ميش‌ديره. حتا اونو خوشلاميش، تحسين ايتميشدير. بوبه‌ليكله تربيه آلان خزينه‌دار: «هر شيئى ايوه گتيرمه‌لى، كناره ايسه هيچ بر شئى ايوده‌ن ويرمه‌مه‌لى»، شعاريني اوزو ايچون عمرلوك اساس گوتوروموش. گوزه‌ل‌خاصيتلى. رحمدل، حرمتلى، دقيق دوست ايله بويوبه‌ن‌له‌ر باشقا آداملارا اهميت ويرمه‌ك صفتينى‌ده مذكور دوست واسطه‌سيله اوزله‌رينده نمالنديرميش و اوزله‌ري‌نيڭ الڭ ممتاز خاصه‌سى اولان انسـانا يوكسك نظرله باقماق و اهميت ويرمك صفتينى قازانميشلاردير.

هر بير كيمسه اوز حياتينا فكر ويره‌رەك، عمالله‌رى اوزه‌رينده اكله‌نسه، او واقت اونلارى تدقيق و تفتيش ايتمه كله، نه ايچون، باشقا سياق دگل، بو سياق ياشاديغينى، نه سببه باشقا ايشى يوق، بو ايشى گوردو گونو بيلمه‌ميش اولماز. بير چوق شرائط اونو عين حيات‌ايله ياشاماغا واادار ايتديگينى آگلار و اينانار و ديركه: «بن چوق آسان چيلينگر، مهندس، حكيم ياخودجانى

اولا بیله‌ردیم، باشقا آرواد آلاردیم یا باشقاسینا أره گیده‌ردیم؛ شاید بو سیله‌ر اولماسا ایدی».

جمعیتیك حیاتی و تربیه، انساندا ارندەن قالمیش «بدبختی» خاصه‌لەری ضرر سیزقیلماغا ترك ایتدیرەبه صلاحیتلی اولدوغو کیبی «خوشبختی» خاصه‌لەری‌ده عکسینه اولاراق زنگینلتمه‌یه قابلیتلیدیر.

عمله‌رنیك خارجدەن، محیطدەن آسیلی اولدوغونو چوجوقلار «دویغو» ایله بیلیرله‌ر. بیر میشاجیق وانیایی وورموش. جنایتکر میشانی‌محکمه‌یه‌چکیرله‌ر. (بو، یولداش محکمه‌سی ایمیش، معلم ــ یوقسا صنف یا خود تمام مکتب، بوندا فرق یوقدیر.)

«نه سببه ووردوك؟» ــ «او بنی اینه‌له‌دی» یا خود «او، بر نیچه‌دفعه‌مرکب ایله منیم اوستومو قارالادی. بنده ووردوم که بیرده قارالاماسین» و «جنایتکر» بو سوزله‌ری اویله بیر اعتماد ایله دیر که صمیمیتلی و صادق اولان حاکم اونو دوغرودواندا مقصیر حساب ایتمه‌ییر. اینه‌لیه‌نی، مرکب ایله اوستو قارالیانی جنایتکر دوتسان، اودا اوزونو مقصیر بیلمیه‌جه‌ك. آخیرکی ایسه محکمه‌دن قورقماسا و قورقونج بیر حالت‌ده اولدەن اونیك وجودیندا بولونماسا ایدی، امینم که، کیزلتمه‌زدی: «اینه‌له‌دیم، چونکه نه ایده‌ایدیم، غمکین‌ایدیم، خواهیشیم اولدو اینه‌له‌مه‌یه، ایسته‌دیم اینه‌لیه‌یم. بس بن نیچین مقصر اولایم، مادام‌که‌بویله خواهشیم اولدی.» دیه، آچیق سویله‌ردی. چوجوغوك الی کیشیب، معلم ایسه بو حرکتی استفاده‌لی بیر یولا قویا بیلمه‌میش. تطبیق ایتمه‌میشدیر.(اوبون، مطابق زحمت و الخ... کیبی ایشله‌رده.)

«ووردوم»، «اینه‌له‌دیم»، «قارالادیم» کیبی حرکتله‌رلك حامیسی‌چوجوقلارلك عائله‌رنده عادی یثر دوتان ایشله‌ردیر. بو حادثه‌له‌ر انسانه لازمی اهمیت ویریلمه‌مه‌سیندەن، احترامسیزلیق‌دان نشئت ایتمیشدیر. «سەنقا سنی ووردی، چوق یاقشی بیرده سن اوکا یاقین دوشه‌زسیك» بعضاده همان سەنقانیك نوزو بوبوکله‌ری اینجیتدیکده عوض آلامیش اولمایر. کلفتله‌رلك اکثرنده قاعده کوسته‌ریله‌ن شرائط اوزره‌دیر.

مکتب ایسته‌یرسه که، «ووردوم»، «ایته‌له‌دیم»، «قارالادیم» کیبی حرکتله‌ر بوسبوتون قالدیریلسین ، اوندا اوز محیطینی تماما عائله محیطینیك عکسینه اولاراق قورمالیدیر.

چوجوق یولداشینیك قاراندا‌شینی اوغورلادیقدا، اوگا جنایتکردیه،وورورلار. بو حادثه‌نی ایسه چوجوق آگلایا بیلمه‌یر. همیشه کناردان ابوه بیر شئی اوغورلاییب گتیردیکده عائله‌سی اونو خوشلاییردی. بو قباحت دگلدیر.عکسینه فرصته‌دن استفاده ایتمه‌ك، اوغورلاماق باجارمیانلار بگنیلمه‌زله‌ر ایدی. بو گون او، قاراندا‌شی اوغورلادی، عائله‌سی اونو خوشلاییر. مکتب ایسه اوگا جزا ویرمه‌ك ایسته‌یر.

بویله اولدوقدا، چوجوغا یکی‌ده‌ن تازه محیطده تربیه ویرمه‌ك لازم گلیر؛ اویله ایسه او جور جنایتله‌رده اولماز. یوقسا هر حالدا اونو جزالاندیرماق (جسمانی یوقسا روحانی فرقی یوق) ناراضی قیلماق دیمه کدیر. بودا اونیك قلبینه عدالتسیزلیك، حقسیزلیق تأثیری بوراقار.

جزالندیرمه‌ك چوجوغو قلبی اورتولو ایدیر، ساخته سویله‌مه‌یه اوگره‌دیر و مربینی چوجوغا یابانجی قیلیر

تربیه‌یی جزا ایله یثرینه یتیرمه‌ك ممکن اولسا ایدی، بلکه اونوك تطبیقینه آز، چوق راضی اولاردیق، (هرحالدا بویله ایش عدالتسزلیکدیر.) نه قاییراق که چوجوغو جزالندیرمکله بو مقصدی الده ایله‌مه‌کده قابل ده گیلدیر.

تربیه نه دیمه کدر؟ بو: چوجوغون طبیعی استعدادلارینا دوزگون یول ویره‌رمه‌ك، انکشافلارینا یاردیم ایتمك، چوجوقدا معین اعتیادلاریك، ایده‌آللاریك تمایللریك یتیریلمه‌سینه چالیشماق دیمکدر. بویله اساسلاری بنمسه‌میش اولان چوجوق جمعیتینك منفعتلی بر عضوی سایلاجاق، شخصی‌حیاتینیك چینلیکله‌رینی کندیسی تحلیل ایده‌جك، عائله‌سینك، جمعیتینیك یاشایشی ایشله‌رینه مداخله ایدیب حلینده اشتراك ایتمه‌ده‌ن چکینمیه‌جك؛ بشریتیك حال حاضرداکی صنفی قورولوشینا عائد چتینلیکله‌ری دوشونه‌جك، و بیله‌جك که بوتون انسانلاریك سعادتی

ايچون باپيلان مبارزەدە فقراى كاسبەيە ياناشماق، عصريميزنيك شانلى ايشينە تمام قوەتينى صرف ايتمەك اونوك ايچون مقدس بير وظيفەديرە.

چوجوغنيك تربيەسينى وقتيك طلبلەرينە آرتيق مطابق قيلماليديرە اونوك پرولەتار ايدە آلينى هر نوع شرائط ايچريسيندە مدافعە ايدەجكينى نظردە دوتماليديرە بير حربى جبهەدە اويغون شرائطلە قهرمانانە مبارزە ايتمەك دگل، هر گونكى قارما ــ قاريشيق حياتيميزدا، حتا خيردا قورولوش ايشلەريندە چوجوغوك يورولماز بير معمار صفتيلە چاليشماسى لازم گليرە بودا چوق مركب وظيفەديرە خصوصيلە بوندا معلم ايلە چوجوق آراسيندا صميمى علاقەلەر اولماليديرە

چارپازلاشميش بيرچوق تأثيرلەر دولاييسى ايلە چوجوقدا مهم و پسيقولوژى بير تاقيم وەتيرەلەر عملە گليرە بو وەتيرەلەريك أكثرى ادراك مركزى ساحەسينە دوشمەييب، آلت ساحەدن كيچيرە يالگز تمام وەتيرەلەرە عائد آبرى ــ آبرى نتيجەلەر بعضاً دوشونجە ساحەسينە قاييديرە كيفيك چوق فناليغى... آغير، هيتلى يوقو... فداكارليق آرزوسو.. سببسيز گوزياشى... بير پارا شخصلەردەن نفرت ايتمە، باشقالارينا ميلى اولما والخ كبى. چوجوق ايچون بونلار رابطەسيز پارچالار، حادثەلەرديرە معلم ايسە چوجوغوك سوزوندن اوضاعيندان بوتون احوالينى دوشونور، پسيقولوژى وضعيتينيك درجەسينى بيلير، موافق كومەك ويرير والخ.

پسيقولوژى وەتيرەلەرى معين ايتمەك ايچون ايمديكى حالدا بيزدە هيچ بير ميخانيكى وسائط يوقدورە اونا گورە مذكور حادثەلەرى تعقيب ايتمەيە آنجاق بير يول قاليركە اودا معلميك چوجوغا چوق ياقينلاشماسى، اونوك قارشيسيندا اعتبار كسب ايتمەسيدرە چوجوق معلمينە ايناناسا هر دقيقە مراقبنى اوگا سويلييەجەكديرە يالگز بو جور شرائط معلميك چوجوغا عائد وظيفەسينى تأمين ايدە بيلەرە

جزاچى معلميك يانينا هيچ بير واقيت چوجوق گيديب فكر و حسلەرينى سويلەمەز، عملينى بيلديرمەزە معلم چوجوغو بير دفعەدە اولسا، دوگميشسە،

اوندا، یکی سویله‌یه‌جه‌ك فکرینده، حسینده گنه‌ده جزایه سزا اولوب اولمایاجاغینی کسدیره‌مز.

جزاچی معلمه چوجوغوك یاقینلاشماسی بلکه‌ده ممکن شئی‌دیر. خصوصیله جزادان ذوق آلان بیر چوجوغوك. معلوم آ! بو جور تصادفلەر اولور، نیجه که، ژانژاق‌روسسودا اولوردی. او جسمانی جزادان همیشه جنسی‌ذوق آلارمیش. (روسسونك «اعترافاتیندان» اقتباس ایدیلمیشدیر).

آنجاق روسسونیك دیدیکی‌ده جزانیك گركلی‌لیكینی اثبات ایده‌مه‌ز. جزاچی معلمه عمومیتله چوجوغوك یاقینلاشمایاجاغی فکرینی هامی‌نیك قبول ایده‌جه‌گینه امینم. آنجاق بویله اولدوغو تقدیرده بیر یول قالیر. اودا، معلمیك چوجوغا یاناشماسی، معین تاثیرلی سوزله‌رله روحینی الده ایده بیله‌مه‌سی‌دیر. بودا هیچ بیر نتیجه ویره‌مه‌ز: دوغرو – دوزگون جوابدان‌چوجوق قاچاجاق. ظاهری لیاقت ایچون ساخته سویلیه‌جه‌کدیر.

تعلیم – تربیه‌ده ویریله‌ن جزالاریك سبقیتی‌سی، قورقوسو گنه‌ده جزالنمه‌ك قورقوسو دوغورور.

گونجه قویماق، قولاق بورماسی ویرمه‌ك، دیز اوزه‌رینه اگله‌شدیرمه‌ك‌والخ کبی ایشله‌ری کیمسه مدافعه ایتمه‌ییر؛ اما «تهمت ایله‌مه‌ك، سوزله تاثیر گوسته‌رمه‌ك کبی چاره‌له‌ره «ضد گیتمه‌یه راضی دگیلیك» دییه اعتراض ایده‌نله‌ر اولابیله‌ر.

هر نوع شفاهی تاثیر و تهمتیك گنه‌ده جزا اولدوغونو بن بورادا ادعا ایدیره‌م. بونلار چوجوقلاری گیزلی قیلاراق، معلمده‌ن اوزاقلاشدیریر. زیرا بو چاره‌له‌ر چوجوقلار ایچون فرقسیز دگلدیر. اونلارك چوجوقلارا معین طرزده تاثیر ایده‌جه‌گینی‌دوشونه‌رەك معلم تطبیق ایدیر. همان تهمت، آجیقلانماق و سایره طبیعی، چوجوغو سیقاجاق، حالینی قالاشدیراجاق و اونو غمگین قیلاجاق. بو ایسه فرقسیز اولماق دگلدیر. دیگر طرفده‌ن همان چاره‌له‌ر فرقسیز اولدوقدا، اهمیتینی ایتیریر. بویله اولدوغو تقدیرده‌ده چوجوقلار اونلاری حس ایتمه‌مه‌لیدرله‌ر.

مذکور تاثیرله‌ریك قالیغیندان چوجوقلار معلمه یاقین دوشمه‌یه‌جه‌ك و قلبله‌رینده اولان فکرله‌ری اوندان گیزلی دوتاجاقلار.

تربیه ایشینی دوزگون تشکیل ایتمەك ایچون چوجوغوك معلم طرفیندەن کاملا تدقیق ایدیلیب ئوگرەنیلمەسی لازمدیر. بو بیر بسیط حقیقتدیر. فقط چوجوغو تدقیق ایتمەك، معلم ایله مذکوریك صمیمی، دوزگون، متقابل علاقەلەری اوزەریندە ممکندیر.

اما بویله علاقەلەر چوجوقلارلا معلملەریك آراسیندا موجودمیدیر؟ دوزگونمیدیر؟ عائلەلەریندە اوشاقلاریمیزك ساختە سولەمەسیلە فخر ایدن بەداغوغلاریمیز چوقمیدیر؟ بو سواللارا مثبت جواب آلمایاجاغیمیزا امینم.

بونلاریك هامیسیدا عائلەلەریمیزدە جزا ویرمەك تدبیریندن نشئت ایدیر.

بیر عائلەنیك آغیر تائیرلی شکلی خاطریمدە دوام ایدیر. عالی تحصیل گورموش بیر آنا کندیسی معلمە، بیر نیچە مدت مربیەلك‌ایتمش، چوجوقلاریمی حسابسیز سەویر، هردقیقە: «چوجوقلارا نە اولدی گورەسەن؟ پیللە گندەنمی دوشدولەر، ترامواي آلتدامی قالدیلار؟» فکرلەریندەن ساکت و راحت اولمایر. آنجاق بو جور «مجتلی آنا ئوز اوشاقلارینی جزالندیریردی.

دوغرودیر، بیر آز مدتدن بری، داها جزا تطبیق ایتمەدیگینیدە او بگا سویلەییردی. اما بن بیر نیچە واقیت بوندان اول اونوك دفعەلرلە سیللە ووردوغونو گورمیشدیم. «معنوی» جزالەری نظرە آلدیقدا بونلاریك ایمدیدە بویوك مقیاسدا تطبیق اولوندوقلارینی قید ایتمەلیدیر، معنوی جزالەریك سایلاریدا چوقدیر، مثلا: محو ایدیجی باقیش، اوستە چیغیرماق، تائیر ایلە «احمق»دیمەك، اوزون یاخود گودەك «وعظ» ایتمەك، حتا چوجوق دانیشیرکن آنا بورادادا مداخلە ایدیر: «نە سببە بویلە دیرسك؟» «نیچە دفعە بن سگا دانیشماق یولونو ئوگرەتمیشم.» والخ کبی کنایەلی‌سوزلەربورادا سویلەیربورادا«معنوی» اولمیان تائیرلەری: کونجە قویماق، یمەگی اختصار ایتمەك و غیرە کبی‌لەری آرتیق بن دیمیرەم.

آنا ایتدیگینیك نتیجەلەرینیدە بیچیر. هیچ برایشدە چوجوغونا بیل باغلایا بیلمەییر، چونکە هر زمان اوشاغی ساختە سویلەییر. چوجوغوك مکتبدەیاپدیغینی کوچەدە دوتدیغی عملی، «دکاندان بولیك آرتیغینی دوز گتیریب ـ گتیرمە

دیگینی» — بوکبی ایشله‌ریك هامیسینی «معجبلی» آنا یالگز طولایسیله سوروب
ئوگره‌نیر. نیجه دفعه‌لرله جوجوق ساخته سویله‌یرکن دوتولدوغه‌ندان شدتلی
آغلاییردی، عادی جوجوق تراگه‌دیالاری!..

بونیك هاموسیندان سوگرا: «سه‌ریوژا ایله نه یابمالی؟ سه‌ریوژالاب خراب
اولوبدر!» سوالی ایله غمناك آنا ئوز تانیش و دوستلارینا مراجعت ایدیر.
سه‌ریوژانی کندیسی خراب قیلدیغینی او هیچ فکرینه آلمیر.

مربی‌نیك وظیفه‌سینی محدود قیلاراق، اوگا یالگز تعلیم ایشینی تاپشیرارساق
اونداساخته، یعنی جوجوقلاریك یالان‌سویله‌مه‌سی داهادا کسکینله‌شه‌ر. جوجوق نه‌یی
یاخشی بتمسه‌یب — بتمسه‌مه‌دیگینی یاخود نه‌ده یاردیمه محتاج اولدوغونو بیز
چتین تعیین ایده‌ریك. اونلاردان آلدیغیمیز جوابلار بیلگیله‌ریله رابطه‌سی
اولمیان شیله‌ردن عمله گله‌ یله‌ر. بویله جوابلارلا جوجوقلار بیلمه‌دیکارینی
ئورتمه‌یه چالیشارلار.

بنیم مکتبیمه بر چوق اوچ سنه‌لیك مکتبله‌رده‌ن جوجوق‌توپلاشیردی. بو
مکتبله‌رده‌ن یالگز آزمی تعلیم و تربیه‌نی جزاسیز اجرا ایدیردی. بونلاردا کی
معلمله‌ر بنیم یاقین دوستلاریم‌ایدی. قالان مکتبله‌رسه جوجوقلارا جزا ویرمه‌میش
اولمیردیلار. هابیله «ایکی تورلو تاثیره مخصوص مکتبله‌ره‌ده‌ن گلن جوجوقلاری
یوقلاماق، تدقیق ایتمه‌ك ممکن شئی ایدی.

«جزا آلمامیش» جوجوقلار درسده — مصاحبه‌ده هوشله‌رینی جمعله‌شدیره‌ره‌ك
اشتراك ایدیرله‌ر. سوال ویریلدیکده مذکورلار گویا ئوز ایچریله‌رینه مراجعت
ایدیرله‌ر، جواب ویرمه‌یه تلسمیرله‌ر، معلمه یاراناق ایسته‌میرله‌ر. اونلاردان
آلنان جواب، ایچری محاکمه‌نیك نتیجه‌سینی تشکیل ایدیر، بعضاً اونلار
جواب ویرمه‌ییب؛ «بونو بن بیلمه‌یورم» دییه سویله‌ییرله‌ر. شوق ایله معلمده‌ن
هر بیر شیی سورورلار.

«جزا آلمیشلار»سا جواب ویرمه‌یه تلسیرله‌ر. تدریس کتابیندان، یاخود
معلمیك آغزیندان یادا ئوز لغله‌ریده‌ن (له‌قسیقونلاریندان) قارشی‌یا گلن بیر
سوز و یا قالیب، همان سوزله‌ده جوابلارینی باشلاییرلار. معناجه عین سوزوك

جوابه اویوب ــ اویلاماسینا فکر ویرمه‌یرله‌ر. سوگرا جوابك دوز باشلانیب ــ باشلانماماسینی بیلمه‌ك ایچون گوزله‌رینی دوز معلمیك گوزونوك ایچینه تیکیرله‌ر. صنفده توللانیب ــ دوشورله‌ر. اونلاریك بینله‌رینك محاکمه‌سی مراقلاندیرمیاراق، یالگز جوابلارینك دوز اولماسی مسئله‌سی اشغال ایدیر. بو چوجوقلار معلمه یارانماق ایسته‌ییرله‌ر. معلمه خوش کلسین دیه کندیله‌ری طرفیندن تکمیل ایدیلمه‌ده‌ن، بیر چوق فکرله‌ر و سوزله‌ر اورتایا آتیرلار. بونلار همیشه جواب ویرمه‌یه چالیشیب، بیلمه‌دیکله‌رینی سویله‌مه‌ییرله‌ر. اونلاردان هیچ واقیت سوال ایشیتمزسیگیز.

بو ایکی بولگو چوجوقلاری تدریسیك ایکی اصولو ایله عمله گلمیش محصوللاری، حتا به‌داغوق اولمیان شخص‌ده مکتبده تفریق ایده بیله‌ردی.

چوجوقلاری تازه شرائطه مه‌تودا یاناشدیرماق، اونلاری ساخته‌ده‌ن، معلمه یارانماقدان ایراق قیلماق ایچون معین ئه‌نه‌رژی صرف ایدیلمه‌لیدیر. کهنه‌عادتینی اوزون مدت ایچریسینده بوزا بیلمه‌یه‌ن بیر چوجوغو اونوتمازدیم. بیچاره‌نی ایوده‌ده دوگدیکله‌ریندن، مکتب ایله ایویك یاراتدیغی نقصان مذکورده داهادا محکم ایدی. ویردیگی اویغونسیز جوابلاریك اوجوندان چوجوقلار اونو «صدا» دیه آدلاندیریردیلار، (فکر ایتمه‌یر یالگز جواب ویریر.)

اسکی مکتبیك مقصدی اطاعتلی مامور، قورقاق فعله ــ کندلی یارانماق ایدی. همان مکتبده چوجوغوك تشبثینی ئولدیرمه‌ك، شخصیتینی اهمیتده‌ن سالماق ایچون جزا الك کسگین آلت ایدی.

شورا به‌داغوژی‌سینیك اهمیتلی دوتدوغو تحری اصولو هیچ واقیت جزا ایله دوز گلمز. بو مه‌تودوك اساسی چوجوغوك انکشافینا چالیشماق، قوه‌له‌رینی حرکته گتیرمه‌کدیر.

جزا چوجوغو کوبود ایدیر.

چوجوقدا طبیعی، ارثی، اجتماعی ماده‌له‌ر، قابلیتله‌ر (شرطسیز ره‌فله‌قسله‌ر، اینستینقتله‌ر) موجوددیر. بونلاردا ایکی تورلودیر:

1 ـ باشقالارا میلی اولماق قابلیتی، مثبت ماده‌لەر.

2 ـ جودلیق، ظلمکارلیق و نفرت تمایلله‌ری منفی ماده‌لەر.

هر ایکی تورلو قابلیتله‌ر چوجوغا آتا ـ باباد‌ان (حیوانلیق پیلله کنی ایله آشاغی اینه‌ن انسانیك کیچمیش بر چوق وحشی نسلله‌ریند‌ەن) ارث اولاراق قالمیشدیر. سکه‌له تمیزده کی قویروق فقره‌له‌ری آجیقلی حیوانیك کسکین دیشله‌رینی چیلاتلاشدیرماغا بکزه‌ر، اوست دوداغیمیزی ییغماق ایچون کونجله‌رنده موجود اولان سیگیرلار، کور باغیرساغیمیزداکی قویروق کبی اوج بعض آداملاریك بوتون بدنینی یاخود بدنینیك بیر حصه‌سینی ئورته‌ن دیق تو که‌ر، بعض آدامیك آپ ـ آجیق قویروغو اولماسی، مه‌مه‌سینیك ایکی جفت و یا اوج عدد اولماسی والخ (آتاویزم حادثه‌له‌ری) کبی آنادان دوغورکه‌ن «روحی» قابلیتله‌ر، اینستینقتله‌رده بیزه ارثا چاتمیشدیر.

تربیه‌نیك ایکی مقصدی واردیر؛ 1 ـ چوجوقدا خلقتاً موجود اولان اوزونه و جمعیته منفعتلی شیله‌ری کشف ایده‌رك وسعتلندیرمه‌ك، ایله‌ری سوق ایتمه‌ك و 2 ـ عکسینه اولاراق ئوزینه و ایچریسینده یاشادیغی جمعیته‌ضررلی شئیله‌ری ایسه تمامیله ترك ایتمه‌ك ممکن اولمادیغی تقدیرده‌ده اصلاح ایله‌مه‌ك، ده‌گیشمه‌ك، ضررسیز قیلماق، باشقا شکله کیچیرمه‌ك والخ.

خلقتا چوجوقدا «آناسینی سومه‌ك» قابلیتی واردیر. بو قابلیتی تربیه ایله «بوتون انسانلاری سومه‌ك» درجه‌سینه چاتدیرمالیدیر. خلقتا چوجوقلار «کندی موفقیتله‌ریند‌ەن ذوق آلماق» قابلیتیه مالکدیر. بو قابلیتی تربیه باشقا شکلله‌ره ـ المالیدیر: ضعیف و گوجسیزله‌ری مدافعه ایتمه‌ك؛ ظلمکارلار ایله مبارزه آپارماق کیبی یوکسك مقصدله‌ره کیچیرمه‌لیدیر.

آپاراسیون واسطه‌سیله انسانیك کور باغیرساغینداکی قویروغا بکزه‌ر اوجی انسانیك ظاهری قویروغونو خطرسیز ازاله ایتمه‌ك ممکندیر. بونوگلا وضعیت کسگینلشمه‌زده. آنجاق آپاراسیون یاردیمی ایله مضر اولان ارثی اجتماعی خاصه‌له‌ریك ازاله‌سینه ایمدی‌یه قدر بیر یول تاپیلمامیشدیر، چوجوق حیوانلارا ایتدیگی ظلمده‌ن ذوق آلیردا باشلاییر اونلاری صیقیشدیرماغا، اذیت ویره‌ه‌یه‌

سوگرا همان حرکتله‌ری انسانیك اوزرینه کیچیریر. ظلمکار چوجوغوك باشقا لارا ویردیگی اذیتله‌ره قارشی لذت آلماسی خاصه‌سینی، ارثی قابلیتی، آپه‌راسیون واسطه‌سیله رد ایتمه‌ك بشریت ایچون بویوك بیر نجات اولاردی.

هله‌لیکده بو کیبی «آپاراسیونلار» تربیه‌وی یول ایله عمله گلیر. سابقده ایوان غروزنولاریك خلقتا ظالم اولدوقلاری ظن ایدیلیردی. مطابق تربیه محیطنده هر بیر عادی چوجوغوك تقریبا ایوان غروزنو کیبی ظلمکار اولماسی امکان داخلینده‌دیر. ایوان غروزنونوك ایکینجی مرتبه‌ده‌ن پیشیکی، ایتی تولّادیغینی سویله‌ییرله‌ر. چوجوقلاریك أکثرله‌رینك، نظارتسیز اولدوقلاری حالدا تازه دوتولموش قوشی، کوربه کوچوکو، نه قدر کپنك، دوزانقوردی، جیر ــ جیراما و غیره‌نی تلف ایتدیکله‌ری بیزه بللی‌دیر.

کیم که کندلی‌دیر و کندلی حیاتی ایله‌ده یاشامیش‌سا، چوجوقاوغوك بویله بویله گناه‌لارینا آشینا اولمامیش دگلدیر.

دهشتلی بیر فاجعه‌نی خاطریمده‌ن هیچ چیقارمیرام: قارداشیمله برابر بیر صیچانی دوتوب گوزونو یاندیرماغا چالیشمامیز بیر دسته چوجوقلادا قونشونیك کوچوکونو دوگمه‌میز یادیمدادیر: کوچوك قاچوب کورپونوك آلتیندا گیزله‌نه‌رك الیمزده‌ن خلاص اولدو و دیری قالدی. آنجاق آخیرکی اتفاق بنیم بو نوع اولان «اویونداه سوك اشتراکیم ایدی. کوچو گوك فاجعه‌سی بنده بویوك بیر ایده‌ئالی تبدلات عمله گتیردی. او واقتدان باشلیاراق بن بو جور «اویونلاریك» ضدینه اولدوم. بنیم تاثیریمده بولونمیان چوجوقلار و باشقا کندله‌ریك چوجوقلاری گینه‌ده اویله «اویونلار»دا اشتراك ایدیردیله‌ر. بو ایشده چوجوغوك فعله و کندچی‌ده‌ن بر آز فرقی اولار ظن ایدیرم. یالگز بعض عائله‌لرده چوحوغوك ظلمکارلغینا میدان ویریلمیردی. بو عائله‌لرده گوستریله‌ن خصوصه دائر محیط باشقالاشمیشدی

بیر لیلی موسسه‌نیك (اینته‌رناتیك) تربیه‌سیزلیگه دلالت ایدن حیاتینی آشاغی‌دا قید ایدیرم: اینته‌رناتدا 9 — 18 سنینه قدر چوجوقلار و جوانلار یاشاییردیلار. تمام تربیه جسمانی جزاله‌ره باغلی ایدی: چوجوقلاری دیز اوزرینه اوتوردورلار. نهارسیز قویوردولار، قولاقلارینداان چکیردیله‌ر، یوزله‌رینه، باشلارینا وورودولاره

نیچه گوناەرله گزمەیه براقمیردیلار والخ. اینتەرناتلار، کندچی اوشاقلاری ایدی. چوچوقلاریڭ داخلی حیاتلاری بوجور کیچیردی:

بیر دفعه اوشاقلار اینتەرناتدان اوزاقلاشدیلار. اونلار 18 سازەن قاباداان بیر ایتی گوتوروب آشاغی آتدیلار. بیچ یانیر کن، پشیکی بیچده کی یانان کوزوك اوسته قویوردولار. بویو کلەرله سوزلەشەرك اوشاقلار یغلیب بیرینی دوگوردونەر، بو گوزەل شکللەری چوجوقلار حیاطدان کنارە چیقارا بیلمەزدیلەر، کیمسەیه سویلەمەزدیلەر. اینتەرناتیڭ حیاتیندان معلمه خبرچیلیك ایلمه کدە متهم اولموش بر چوجوغو او قدر دوگدولەر که، مذکور حس‌سیز قالدی. مربی‌یه ایسه مذکوروك یورەك کیچمەسیله خستەلندیکینی خبر ویردیلەر. همان چوجوغوك 4 گون دانیشماغا اقتداری اولمادی.

ایکینجی بیر اینتەرناتیڭ حیاتی بویله ایدی: اینتەرناتدا کی‌لار 17—22 یه قدر یاشلاری اولان جوانلار ایدی. هامیسی کندچی اوشاقلاری ایدی. مربیەلر کناردە دوراراق، جوانلاریڭ حیاتینا نەدەن ایسه بیر او قدر تاثیر گوستەرمیردیلەر. تك تك چوجوقلارا اولدوغو کیبی، تمام غروپلارادا جزا چکدیرمەك بو اینتەرناتدا عادی بیر شئی ایدی. I نجی غروپ قرار اوزره بەتروفی دوگوردی: بیر نیچه آدام اوگا یاقینلاشدیغینی، بەتروفوك‌سا، قلم بیچاغینی آچاراق اوزونو مدافعه ایچون، الیندە اطرافی بیچاق ایله ساولادیغینی بن اوزوم گوردوم. آنجاق بەتروفوك اوسته تیز دوشەرەك، باشینا بیر یورغان آتدیلار، یورغانڭ اوستوندەن بەتروفوك اوزرینه سایسیز یومورق توکدیلەر... اڭ اوشاقلیغیمدا کوچوگه آجیدیغیم کیبی، بو دفعەدەن اوزومو ساقلیامادیم، قاچدیم یاتاق اوداسینا و چارپاینڭ اوزرینه یقیلیب تاثیرلی آغلادیم.

مکتبدە کی ظلمکارلیقلارا بن چوق تعجب ایدبردیم. ایلك دفعەلەر، کنددەن تازە گلدیکیم زمانلار... زیرا بن‌دەن- کندلی بیر جواندان اوتری مکتب بوکسك، مقدس‌بیر شئی ایدی. ایکینجی- اوچونجی صنفیڭ طلبەلەری آغلادیغیمڭ سببینی سوردولار. اونلاریڭ بەتروفی دوگنلەری خوشلاماماقلاری، بنی آرتیق درجەدە ساکت ایتدی. فقط... بیر-ایکی ساعتدان سوگرا بویو کلەر بەتروفی

دوگنله‌ردەن 6 نفرینی دوگدوله‌ر. اویله که اونلار یاتاق اوداسینا گلیب، سویو ناراق، اوزاندیلار، تازەدن وورهاوور باشلادی. گیجه بالتارینداآغارا‌ـ‌آغارا «مقصیر»لر کندیله‌رینی مدافعه ایده‌ره‌ك، آتیلیب چارپانك اوزرینه یاخود ایکی چارپانك آراسینا، دوشمه‌نیك اوزرینه دوشوردیله‌ر. بوپوکله‌رده تومان کومله‌که «حرکت» ایدیردیله‌ر. اوزون کولگه‌له‌رسه اودانیك دیوارینداد هشتلی فاجعه‌نی تکرار قیلیردی.

یوقاریدا سویله‌نیلنله‌ره بکزه‌ین مکافاتلار تیز‌ـ‌تیز وریلیردی. دیگر طرفدنسه بونلاریك هامیسی عادی انسانلار دگل‌می‌ایدی؟ نه ایچین اوزله‌رینه بیر بوقدر ظلمی روا گوروردوله‌ر؟.. برینجی اینته‌رناتی اکمال ایدنله‌ر، حیاتدا فعله، کندچی یاخود خبردا مأمور (کند یازیچیسی، قانتور قوللوقچوسوکیبی) وظیفه‌له‌ری داشیدیلار. ایکینجی‌دەن‌سه، معلمله‌ر براقیلدی. آخیرکی‌لاریك أکثرینی حیاتدا مهم روللار اوینایاراق، بیر چوق مسئولیتلی رتبه‌له‌ر دوتدیلار، مثلا: جور‌ـ‌جور مسلکه عائد سیاسی رهبرلیك مرتبه‌سی والخ کیبی.

بورادا باتا: «بونلاریك هامیسی کیچمیشده‌ندیر.» دیه اعتراض ایده بیله‌رله‌ر. بس عموم جهان و بیرده وطنداش محاربه‌سی هر بیر انساندا وحشی حیوانیك محکم بیرله‌شدیگینی گوسته‌رمه‌دیمی؟ دوزگون تربیه‌له‌ری اولمیانلار آزمی، ایمدی‌ده ظلمکارلیق ایدیرله‌ر؟ آت اوغروسو قاراچیلاری تمام کندی باشلاییب یاندیریر. بیر دسته کیفلی ایوه گیریب بوتون عائله‌نی دوگور، سوگرا کیچیر او بیرینه، نهایت اوچونجو ایوه باشاباش عائله‌ده اولانلاری أزیر. گینه‌ده بیر دسته کیفلی قاباقدا 3 ـ 4 کوك اوغورلامیش قوهومونو باشلاییب دوگور. مذکور ایسه اوزونو بیچاق ایله مدافعه ایدیرکه‌ن، ایکی‌سینی آغیر یارالاییر.

انسانلاریك خلقتاً اجتماعی اینستینقتله‌ری اولدوغوکیبی حیوانلیق وحشی‌لیك قابلیتله‌ری‌ده موجوددیر، دیدیك. تربیه، احاطه ایدەن محیط، بوتون جمعیت و زحمت که نشوونما ایدن‌انسان اوندا اشتراك ایدیر‌ـ‌بونلاریك هامیسی، آدامیك اجتماعی ماده‌له‌رینی اگلندیریب عوضله‌رینه وحشی، حیوانلیق اینستینقتله‌رینی وسعتلندیره‌رسه، او زامان بوتون معناسیله بیرتیجی حیوان اولماسی لازم گله‌ر. بویله حاللاردا

او، موقتی اولاراق، اوز وحشی‌لیگینی گیزلته بیلەر. اودا باشقالاریك ظلمکار لیقلاریندان قورقاراق، گیزله‌نەر. باشقالاریك طرفیندەن قورقو اولمادیغی تقدیردە، ظلمینی درحال اورتایا آتار. قاراچیلاردان هر بیریسی الك فنا بیر ظلم ایتمەیە مقتدردیر. اونلاری ساقلیان، قویمایان گینەدە باشقالارینك طرفیندەن حقلاریندا تورەیە بیلەجەك ظلم قورقوسیدیر. آنجاق ایودە اونلاریك هربیریسی اوشاقلارینی دوگور. أر آروادینی أزیر. یالگز محکمەدەن قورقاراق أولدورمکدەن ساقینیرلار.

اما بونگله برابر هر جور پیسلیگی بیر-بیرلەرینه ایدیرلەر. حیوانلارینی دوگورلەر، یالگز ضررینی ملاحظه ایدیب أولدورمەییرلەر. قاراچیلارلا اولان اتفاقدا کندلی‌لەر اوزلەرینیك جزایه دوچار اولمیاجاقلارینی ظن ایدیب فاجعەنی یاپمیشلار ایدی، زیرا اونلاریك فکرینجه قاراچیلار اجرتلەرینی آلمالی ایدیلەر.

چوجوقدا اجتماعی اینستینقتلەری کشف ایدیب آرتیرماق و گوبودە، مضر مادەلەری محو ایتمەك یوللاری نه جوردیر؟

گوبود، مضر حرکتلەر بیر پیسلیك یاپیلیر کن، فنا رفتار اولونور کن بونلارا (بو پیسلیکالەرە) جوابا عمله گلیر، عین حادثەنیك عکسی اولاراق، خوش رفتارسا انساندا حس‌توجه، رغبت، خوشلاماق والخ کیبی اینستینقتلەریك دعوت ایدیلمەسینه باعث‌اولور،

فرض ایدەك گه، بیغینجاقدە غفلتاً بیر شخصه توقوندوگوز. مذکور سیزە آجیقلی باقاراق، فنا سوزلەر دیمەك ایستەرکن، گلیر و صمیمی یوزو خوش سوزلەرله سیز اونو قاباقلیاراق: حرکتیگیزیك قارشیسیندا اوندان عذر دیلەییر- سیگیز. مذکور ایسە آجیغینی «ضرر یوق» سوزیله عوض ایدیر و ساکت اولور، ایشینه دوام ایدیر.

آنجاق بو نوع حادثەلەر: دوشونمەکسیزین توقونمالار، سوز دانیشمالار آزدا باش آغریسینا، سوگوشمه و دوگوشمەلەرە سبب اولماییر. بو وضعیت، مدنیت و معرفت‌سیزلەریك آراسیندا داهادا کسگین شکل آلیر.

یاقشی و ملایم سوزلەرله بویوکلەری آرتیق متأثر قیلماق، اونلاردان هر بیر نوع استفادە ایتمەك چتین دگلدیر. بوبوروق و امرە گلدیکدە بونلار اویله مهم بیر نتیجه ویرمەز. بو طلبەلەریك اتاتینی انسانیك بوتون فعالیتلەری

بیزه یتیرمه‌ده‌دیر. بو شرطله‌ری ایسه بیز تجربه‌چی-پیداغوقلار اوز ایشیمیزده‌ن بیلیریك. مکتب ایشی چوق چتین ایسه‌ده بیز پەداغوقلارا اعتماد و اعتبار گوستریلدیکده، هر بیر مانعی ییقماغا، چتینلیك‌له‌ری کیچیرمه‌یه امکان و اوزو موزده قوه بولوروق. فقط: «بویوروورام»، «بو سفر فکریگیزی جاب ایدیرەم»، «قوواجاغام» والخ کیبی بویروقلار؛ بونلاری دیه‌ن «روحسیز» مدیر، بیزیم یاری هوه‌سیمیزی، ،راقیمیزی آلاراق، ایشده‌ن سوغودور.

یوزونه باقان شخصه بیر آدامیك گولمه‌سی، مذکوریك‌دا گولمه‌سینه سبب اولدوغو هامیمیزا معلوم اولان پسیقولوژی فاقت‌دیر. آنجاق بیز تجربی حیاتیمیزدا ایکی نفریك حس‌له‌ری آراسیندا کی یاقینلیغا، رابطه‌یه لازمی قیمت ویرمیریك. انسانیك بیر گولمه‌سی نه قدر اهمیت و منفعت کسب ایتدیره بیلدیکینی بیز هله تفریق ایتمه‌میشیك. ولادیمیر ایلیچیك گولمه‌سینی کیمسه یاددان چیقارارمی؟ اونوك نه قدر موفقیتله‌ر قازاندیردیغینی بیلمه‌میش کیمسه وارمی‌دیر؟ چوقلاریندا اونوك تأثیری قبره‌ده‌ك دوام ایده‌جکدیر ظنینده‌ییك.

عادی آداملاریك‌دا گولمه‌سی چوق شیئله‌ر ایله‌تدیریر. بونلاریك هامیسینی‌دا ایضاح ایتمه‌ك چتین د گیلدیر.

خلقتاً انسان‌دا نه وارسا (شرطسیز ره‌فله‌قسله‌ر)رابطه‌لنمیش خصوصی غروپلارا، بندله‌ره آیریلیر. بیر نوع مؤثرله‌ر معین‌ده حرکتله‌ر (ره‌فله‌قسله‌ر) دعوت ایدیرله‌ر.

آدام وورولدوقدا. عوضینی چیقماق خواهیش ایدیر: اونوك أللەری یومولور، دیشله‌ری قیچانیر. عین واقتیدادا، اوندا اولان حس، شر حسی‌دیر، وورانا بیر آغری ویرمه کدیر. او، وورانی ووردوقدا مذگور گینه‌ده اونو وورارسا، وورولان داهادا حیرصله‌نه‌ره‌ك یانیقاجاق، کسگین حاله دوشه‌جه‌ك‌دیر. بو حالدا، وورولان أولدورمه‌یه اقدام ایده‌بیله‌ر. آجیق و حرص حالیندا انسانا نصیحت و یاقشی سوزله‌ر چوق آز تأثیر ایدیر. دعوا اوزاندیقدا، بیر نیجه گون دوام ایتدیکده، آرادا کی واقیتیك هامیسی انتقام آلماق تدبیرله‌رینه صرف اولونور. بوتون موافقت، ملایمت بورادا پرده‌له‌نیر. بویله: وورماق، غضب، عداوت-انتقام عمله گتیریر. بو-بیر بند.

هر آقشام قارانلیقدا، باچقاروف کندیندن گلیب، گیتمه‌یه بن مجبور ایدیم. بو کندده نادینج آداملار چوق ایدی. بو خصوصدا کند مشهورلاشمیشدی. آز اولوردو که، تعطیل گونی یاخود آقشامی‌خولیقانلار بیر شیئی ایتمه‌میش اولسونلار: کاه گلیب گیده‌نله‌ری دوگورله‌ر، داشلاییردیلار. کاه هوباگوتورور-دوله‌ر والخ... خلاصه، گلیب گیتمه‌ك چتین أمر اولموشدو و سلامت کیچن آدام بویوك هنر گوسته‌رمیش کیبی ایدی.

آنجاق بن نیچه دفعه‌له‌رله گلیب گیدیردیم، هیچ کسیك بنیم ایله ایشی اولموردی. و بکا هجوم ایتمیردیله‌ر. یالگز بن بیر ایش ایدیردیم. همان آداملاریك یانلاریندان کیچدیکده چوق خوش یوز ایله، مهربان اولاراق سلاملاشیردیم، اونلار ایسه بکا جواب ویریردیله‌ر. مذکورلارا خطاباً اینتوناسیام؛ گوله‌ر یوزلولیگیم؛ مهربانلیغیم؛ حاللارینی ده گشدیره‌رەك، بنیم حقیمده اونلاری ساکت قیلیردی. بن‌ده راحت گلیب گیدیردیم. حالبوکه اونلار ایچون بن باشقالار کیبی یابانجی ایدیم.

سسیك یوموشاقلیغی، گوله‌ر، مهربان یوز. باشقالارینادە تأثیر ایدیر. بودا، ـدیگربند. بیولوژیق یوللادا بونو ایضاح ایتمەك ممکندیر.

احاطه ایده‌نله‌ریك یابدیغی حیات مبارزه‌سینده‌کی رفتارلارا جواباً حیوانلاریك احتیاطلی داورانماسی اوزله‌ری ایچون فایداسیز دگلدیر. هجوم واقتی، حیوان بوتون قوه‌سینی توپلاییب، عضله‌نه‌رینی قوشاراق جمیع اعضا ینی مبارزه‌یه حاضر ایدیر. اونوك گوزله‌ری دشمنه تیکیلیر بیگله‌رجه نسل واسطه‌سیله ألده ایدیلمش، دشمنی قورقودوجو و ضربه‌نی قوه‌تلشدیرن بویوك، اورتا و اك کوچوك و سانطیك هامیسی‌ـبتون ارنی چاره‌له‌ر ایشه براقیلیر: اینی دیش، گیرلی‌پنجه‌له‌ر، بورو شکلی آلمیش قویروق، بیلیك قابالاشمیش توکله‌ری، معین بوکسك‌لیکده و جودلیقدا اولان سس والخ.. داها بورادا رحمه یول قالمیر. بورادا مقصد ـ یالگز دشمنیك محو ایدیلمه‌سیدیر.

ایمدی بو شکلیك عکسینی گوتوره‌ك. صلح مقامیندا، یعنی: حیوان بالالاری ایله اوینوبورکن یا عمومیلیك‌له یم‌ییدیکده، سو ایچدیکده یاخود بالالارینی

سوەرکەن اوندا مهربانلیق، اوقشاماق و سوڭی حسی ظهور ایتمیه‌بیلمیر، بونلار «حیاتی-لازملی» شیئلەردیر. دیگر طرفدن بوتون ارثی اجتماعی اینستینقتلەر گینەدە ایشه بوراقیلیر مثلا: قویروق بولاماق، توکلەریڭ عادی قاعدەدە اولماسی، مهربان باقیش، مهربان حرکتلەر و حتا هیبتلی اولان مبارزە واسطەلەری‌دە بو اثنادە مهربانلیق ساحەسینە کیچیریلیر. کوریه کوچوك ایله اوینویور کن، پنجەسینی یکه و ایتی دیشلەری ایله آغزیندا یونگولجه دوتدوغونا سیز تعجب ایتمیه بیلمیرسیگیز.مهربانلیق حسی اظهاریندا حیوانلار هر جور اینجەلیكلەر میدانا قویور.

بعضاً بویله بیر تصادفی‌دە مشاهده ایدیرسیگیز: برك حرصلنمیش بیر ایت غیضله دیگرینیڭ اوستونه آتیلیر. او بیری ایت‌سه آجیق علامتلەری اظهار ایتمکله برابر مبارزە انتظارینه دوشور. فقط هجوم ایدەن 2 ـ 3 آرشین قالمیش اگلنیب قویروق بولادیقدا همان ایت‌دە درحال حرصینی مهربانلیق حسی ایله عوض ایدیر. بورادا، بو حادثەیە؛ مذکورلاریڭ اولدن تانیشلیغی یاخود جنسی حس ایله دوستلیغی سبب اولدوغو اهمیتلی دگلدیر. بیری حرکتینی دکیشمەسی ایله، او بیرینیڭ‌دە عینی حاله کلمەسی مهمدیر.

یوزوك مختلف حرکتیندەن، تغیر تاپماسیندان استفاده ایدەرەك اسکی انسانلاریڭ نفرتی، دوستلیغی اینجه دوشوندوکلەری تأویل اولونور. قارشی‌یه گلەن بیر شخصیڭ دوست یاخود دشمن قوممونا‌سی-غروبونا تعلق ایدیب-ایتمەدیگینی صفتینه نظراً تعیین ایتمەك، اونوڭ یاردیمجی اولدوغو، یوقسا هجوم، اولوم حاضرلادیغی کیبی اهمیتلی بویوك اولان معلوماتلاری ألدە ایلەمەك آرتیق فایدالی ایدی. همان حاللاری یوزوڭ قیریشیقلاری. قاشلاریڭ تیرەنیشی میدانا چیقاریر. بونلاری بیلمه‌گیڭ ایسه حیاتی قیمتی واردیر. آخیر واقیتلاردە، یعنی بالتار ایجادیندان سوگرا، یوزە نظراً فکری دوشونمەك عادتی داهادا ایلریلەدی. زیرا انسانیڭ چوغو بدنینی تماماً بالتارلا اورتوردی. یوزە مخصوص عضلەریڭ سیگیرلاریڭ قوەتلی‌لیگی، تأثیرلی اولان میمیقانیڭ عمومیتله دواتلی‌لیگی سویله دیکلەریمیزدن عمله گلمیشدیر.

وضعیتك، اوضاعیك سسله تعیین ایدیلمه‌سی‌ده عین مقیاسدا تکامل ایتمیش.
بن اوقوماغی و موسیقینی سویله‌میرم فکریم: هایقیرماق، مکالمه ایتمه‌ك، قیشقیریق واسطه‌سی ایله یاردیم دیله‌مه‌ك، چیغیرماق و غیره حقینده‌دیر. اینتوناسیانیك آزاجیق ده گیشمه‌سی لاپ باشقا حس آکدیریر، میمیقا کیبی، سسیك دولتلی‌لیگیندن بویو کده‌ن کوچو که قدر هامی استفاده ایدیر.

چوق شیئله‌ری بیز حیاتمیزدا اوگرنیریك. بال آریسی شان قاییرماق، بال آراماق باجاریغی آلدیغی کیبی، چوق شیئله‌ری‌ده بیز ارثاً آلیریق. کورپه اوشاغیك حتا ایلك آیلاردا قاشقاباقلی یوزو گوله‌ر یوزده‌ن، آجیقلاناماغی باشقا سس‌ده‌ن سه‌چدیگینی هر آنا آپ-آچیق سویله‌ر. چوجوق بونلاریك هامیسینی قانیر و مطابق حاله‌ده دوشور: آغلاییر، سوینیر، گولور...

حیوانات عالمینده، بیرینیك دیشله‌مه‌سی، بوینوزلاماسی، مه‌له‌مه‌سی دیگرینیك طرفینده‌ن اویغون و طبیعی ره‌فله‌قسله‌ر دعوت ایدیر: «یاتمیش قومله‌رینی» اویاتیر. گوسته‌ریلدیگی کیبی‌ده انسانیك هم جسمانی جزاله‌ری (وورماسی، جور-جور طرزده «آیاق اوستونده قویماسی» والخ)، هم‌ده سوز ایله تاثیر گوسته‌ر-مه‌سی (باقیشله، سس یوکسلتمه‌کله، نصیحت ایله والخ) دیگرینده مطابق ره‌فله‌قسله‌ر عمله گتیریر.

چوجوغا دوزگون تربیه ویرمه‌ك نتیله، قطعیا اوستونه چیغیرماماللی‌یق، پیس قش قاباق گوسترمه‌ه‌لی‌یك. قوی، چوجوق بو کبی حادثه‌له‌ری اولده‌ن گورمه‌سین و اوندا «یاتمیش حیوان» هیچ بیر واقیت اویانماسین.

قیشقیرماق، وورماق، قورقو آلتینا آلماق بولی ایله بیز بیر طاقیم شرطسیز و (شرطسیزله‌ریك واسطه‌سیله) شرطی ره‌فله‌قسله‌ر دعوت ایدیریك. بونلار-حرص، قان ایچیجی‌لیك و کوبودلیق‌دیر.

مهربانلیق، اهمیتلی و انسانیتلی رفتار ایله‌ده باشقا بیر طاقیم حسله‌ر اویاتیریق بودا-اجتماعی اینستینقتله‌رله باغلانان دوستلیق، الفت و فداکارلیق خاصه‌له‌ری‌دیر.

بیر جهتده‌ن انسان صفتینده حیوان حاضرلاییریق. دیگر جهتله ایسه انساندا بولنان بوتون یاقشی خاصه‌له‌ری کشف ایدیریك. آخرکی‌لاریك دوزگون تربیه بولو ایله آپاریلماسی اجتماعی حیات ایچون لازملی بیر عضو ویریر.

بعض غروپلاریك (انسانلاریك) تربیه‌سینده‌کی نقصانلار سوڭرا حیاتیك تاثیری ایله اصلاح ایدیلیر.

عکسینه اولاراق، حیات بعضاً‌ده منفی تاثیر گوسته‌ره‌ك نقصانلاری داهادا محکملشدیریر.

بیرینجی‌یه مثال اولاراق، گونوره‌ك فابریقادا یاخود زاووددا ایشله‌ین جوان بیر شخصی. بورادا اشتراك ایده‌نیك آیری ـ آیری حرکتی، عمومی قیقانتیك (kikant) مرکب میخانیزمینده نقش باغلادیغیندان، نتیجه‌لندیگیندن، جوان ایشچی‌یه تاثیر ایده‌ره‌ك اونیك داخلینده بویوك ده‌گیشیکلر عمله گلیر. ساخته، خیردا شریر وسیله‌ه‌رله ایو تربیه‌سینیك کسب ایتدیرمیش اولدوغو بیر چوق، اوزونو بگنمه، شخصی مراق، عائله و قروژوقا مخصوص دار معنالی مراقلار کیبی اعتیادلار بورادا بوزولاراق، بیرله‌رینی یاواش ـ یاواش اجتماعی اینستینقتله‌ره ویریر. آرتیق تکمیل ایدیلمه‌میش اولان طبیعی اجتماعی ره‌فله‌قسله‌ریك (آنایا عائد محبت، دوستلیق، خیردا قروژوقلارا اولان میل و الخ‌یك) تطبیقینه بورادا گنیش میدان آچیلیر. همان ره‌فله‌قسله‌ر وسعتلنه‌ره‌ك، صنفی اینستینقت قاراقته‌ری آلیب: «بیریمیز هامی‌میزا، هامی‌میزسا بیریمیزه قارشو مسئولوق.» شعارینی جوانلاردا محکم‌لشدیریر. بو طرز ایله ایشله‌مه‌ك ـ استحصالدا اجتماعی اشتراك ایتمه‌ك طرزینی تشکیل ایدیر.

حیاتیك بویوکله‌ره گوسته‌ردیگی تاثیریك باشقا بیر تیپی‌ده بویله‌دیر:

بیر جوان، کندده دونقوز توکو، یومورتا، تاووق، بزاو و سایره آلیر. بورادا آلیش ـ ویریشیك و جدانلا گیده‌جه‌گی باره‌سینده دانیشماق آرتیق بیر شئی اولدوغو معلوم. «قازانجا گلدیکده، یالگز قازلارا دگل، آداملارادا ال آپاریلاجاقدیر،» سوزله‌ری هامی‌یا بللی‌دیر. مذکور، کندده‌ن اوجوز آلیب، شهره بها ساتارسا، آرتیق‌ده قازانج ایده‌ر. دیگر بیر نفرده الده‌ن کهنه شئی آلاراق، یوزینی رنگله‌یب یاخود سطحی قاعده‌ده تعمیر ایدیب، تازه شئی قیمتینه ساتیر. اوچونجو بیر شخص ایسه اولوله‌ر ایچون ایشله‌ییر؛ خصوصی دکاندا یاشیك حاضرلاییب ساتیر. قازیك، بزاویك اولمه‌سی قازانج ویردیگی

کیبی، مذکورەدە انسانلاریك اولمەسی نفع گتیریر. اهالینیك آراسیندا خستەلیك آز اولدوغو ایچون، اولەن آزالیبدا یاشیکلەریك گیج - گیج سایلماسینا باعث اولماسی فکری اونی آز مشغول ایتمەز.

بونلار ایسە، اجتماعی «مال مبادلەسیندە، بلکەدە استحصالدا اولان ایندیویدوآل اشتراك قاعدەلەریدیر. بورادا شعار: «بیرینیك هامی‌یا، عمومە قارشی اوغراشماسیدیر». بویلەلیك‌لە تربیە نقصانلاری داهادا محکملەشیر.

ایشتە حیات، تربیە ساحەسیندە گوستەریلدیکی قاعدەدە اصلاحات یاپا بیلەر. بوڭا گورە، وحشی‌لیکیك جلاوسیزلیغی عمومیتلە پرولەتار صنفنە دگل بورژوآزیایا آرتیق شامل اولدوغو ثابت اولور. (پاریس قومونارلارینیك فاجعەسیندە بورژوآزیانیك اشتراکی؛ رادیقاللاریك تاکیدیلە جماعتینڭ قارشی‌سیندا اجرا اولنان جزالەر؛ بولغاریا رئیس و کلاسی سانقوف ایلە قومپانیاسینیك حرکتلەری و الخ.)

چوجوغا جزا ویرمەك ممکن اولمادیغینیك مختصر اساسلاری.

1 - چوجوقلاریك بوتون ایشلەری، حرکتلەری ارادەلەریندن آسیلی اولمیان خارجی سبیلەرە باغلیدیر. همان سبیلەرسە، چوجوغوڭ ایچریسیندە یاشادیغی محیطدیر، (عائلە، مکتب، جمعیت، کتابلار دوستلاری و الخ‌دیر). ذکر اولنان محیطدە چوجوق عمرونوڭ ایلك گونلەریندن باشلیاراق، بویوك حالینە گلینجەیە قدر یاشاییر.

چوجوق ایشلەرنیك (عملینیك) دەگیشمەسی، اصلاح ایدیلمەسی ایچون، همان سبیلەریك دەگیشمەسی یاخود باشقا شکلدە وضع ایدیلمەسی لازم گلیر.

2 - چوجوغا هرجور جزا (اویلەدە بخشایش) ویرمەك معلم ایلە اونوڭ آراسینداکی صمیمی علاقەیە مانع‌دیر. دوزگون تربیە ایسە مذکورلاریك علاقەسی اوزریندە اساسلاناجاقدیر.

3 - هرنوع جزا (حتا سسیلڭ یوکسلتیلمەسی، ناراضی‌یوز شرارت و الخ). بلااختیار چوجوقدا کوبود، رحمسیز، بعضاً ظالمکار رفلەقسلەر دعوت

ایدیب، حالینی ده‌گیشیر. تیجه‌ده متقابل، معکوس و مشروط ره‌فله‌قسله‌ریك عمله گلمه‌سیله، شرطسیزله‌ریك چکی‌سی داها آرتیر.

4 ـ عکسینه اولاراق هر جور خوش رفتار، بلااختیار چوجوقدا باشقا ره‌فله‌قسله‌ر دوغوراراق (میل، محبت، دوستیق، صداقت، الفت و غیره کیبی)، متقابل و مشروط ره‌فله‌قسله‌یك عمله گلمه‌سینه باعث اولور. منفی ره‌فله‌قسله‌ر سه ایشله‌دیلمه‌دیکله‌یندن ترك اولوب گیدیر. تیجه‌ده اجتماعی حیاته یارار عضوله‌ر حاضرلانیر.

یه‌ڭی معلملیك و اونیڭ اساسی مقصدله‌ری *)

یازانی: **عبدالکریم زاده آغا بالا**

معلملیك و یاخود تدریس ـ آقتیورلیق، رساملیق و موسیقی‌شناسلیق کبی نفیس صنعتله‌ردندیر.

بیر آقتیور، بیر رسام و یا بیر موسیقی‌شناسیڭ صنعتکارلیغی درجه‌سی اوز اختصاصینه عائد مختلف اعتیاد و تجربه‌له‌ریك آرتیق صورتده به‌نیمسه‌نمه‌سیندن آصیلی اولدیغی کیبی بیر معلم صنعتکارلیغی‌نیڭ ده‌رجه‌سی‌ده تدریس میتودی پرنسیپله‌ری، معلملیك اصوللاری و پیداغوژی تجربه‌له‌ری‌نیڭ آرتیق به‌نیمسه‌نمه‌سیله تعیین ایدیلیر.

ایلك دورده ایشه باشلادیغی زمان معلم اوز پیداغوژی فعالیتی‌نیڭ الڭ ابتدائی حصه‌له‌رینی الده ایتمه کله کفایه‌لنمه‌لیدیر. مثلا: وقت ایتیرمه‌مکی اوکره‌نمه‌ك، کوزل نظام و انتظام یاراتماق. کیچیلن درسله‌ریك چوق حصه‌سینی چوجوقلارا به‌نیمسه‌تمه که چالیشماق کیبی. بیر ـ ایکی ایلدن سوڭرا معلم بویوك تیجه‌له‌رده الده ایده بیله‌ر. مثلا: اوشاقلاری استعداد، احتیاج و فعالیتله‌ری نقطهٔ نظرینجه قسمله‌ره آییریب اونلاردا هر بیر ایشه دوغرو مراق اویادار. بو نقطه‌یه چاتدیقدان سوڭرا معلمیڭ صنعتکارلیغی انکشاف و ترقی‌یه باشلار. معلمده چوجوق

---

*) چیقاغو دارالفنونی‌نیڭ پیداغوژی پروفیسوری پارکیر طرفیندن یازیلمیش (926) و قروپسقایا طرفیده‌ن تقریض اولونموش کتابه استناداً یازیلمیشدیر.

روحینی او کرنمه‌که تدریس و تربیه اصوللارینی بنیمسه‌مکه‌دوغرومراق‌اویانار. بو زمان_رساملاریك بعضی‌سی یالگز کوی اورمان رسمینه و بعضی‌سی انسان شکلی ترسیمینه آرتیق مراق ایتدیکله‌ری کیبی بیر چوق معلمله‌رده کوچوك چوجوقلاریك احوال روحیه‌له‌رینی اوگره‌نمه‌که و اونلاریك تربیه‌سیله مشغول اولماغا آرتیق مراق ایتدیکله‌ریندن همیشه چوجوق باغچاسینده و یاخود کوچوك صنفلاردا معلم‌لیك ایتمه‌گله اوز پیداغوزی صنعتکارلیقلارینی بو ساحه‌ده ترقی ایتدیریرله‌ر.

معلمیك حاضرلیغی نه‌ده‌ن عبارت اولمالیدیر

1) اورتا درجه مکتب پروغرامی اوزره علمی معلوماتی اولماسیندان‌علاوه مملکتیك مکمل جغرافیاسینی بیلمه‌لی. خلقیك و مملکتیك تاریخی حقینده معلوماتی اولمالیدیر.

2) معلوم اعتیاد و باجاریقلاری الده‌ایتمیش اولمالیدیر. مثلا: بیرنجی درجه‌لی مکتب معلمی‌نیك کوزه‌ل خطی لوحه اوزه‌رینه رسم چیکمه‌ك اقتداری اولوب مختلف مودیل‌له‌ر یاپماغی و روان صورتده ادبی تورکجه دانیشماغی باجارمالیدیر.

3) چوجوقلاری مشغول ایتمه‌ك‌ایچون یوزله‌رجه تجربه‌وی اصول‌لار بیلمه‌لیدیر. مثلا: بیرنجی صینفدا چوجوقلارا مختلف صداله‌ری اورتا صنفله‌رده کسراعشاری اصولینی اوکره‌تمه‌ك ایچون مختلف اویونلاردان استفاده ایتمه‌لیدیر.

4) میتودیك هر بیر جهتینی شعورلی صورتده حیاته کیچیرمه‌لیدیر. معلم بیلسونکه هیچ بیر فعالیت‌له اوز مقصدینی الده ایده‌مز؛ اگر اوراده مراق اشتراك ایتمه‌یوب دقت بیر نقطه‌یه جلب اولونمامشسا و هر بیر فکرچوجوغیك قاباقجا کیچیردیکی بیر تجربه اوزره اساسلانمازساچوجوق طره‌فینده‌ن بنمسه‌نیله‌مه‌ز.

5) معلم اوز تطبیقاتی‌نیك هاموسینی آگلامالیدیر. یعنی مکتبده حیاته کیچیریله‌جك اصوللاریك هر بیریسینده‌ن مقصد نه اولدیغنی بیلمه‌لیدیر. مثلا: مکتبده ال ایشی نه ایچون یاپیلدیغینی بعض معلم بیلمه‌دیکینده‌ن بونی نه اصولده یاپماق لازم اولدیغینی‌دا تعیین ایده‌میور و نتیجه‌ده ال ایشیندن گوزله‌نیله‌ن مقصد الده ایدیله‌میور.

مکتبله‌رده ال ایشیندەن مقصد چوجوقلاری ـ ایچینده یاشادیقلاری ـ حیات اجتماعیه و موجود پیشه و صنعتله‌رله تانیش ایتمه کدیر. بونو کچون چوجوغا ال ایشی ویربلدیکده ایله ایش ویربلمه‌لیدیر که اونیك یاشادیغی حیات اجتماعیه و موجود پیشه و صنعتله‌رله اویغون اولسون. بعض معلمله‌ر بو جهتی نظره آلمادان چوجوقلارا محلی شرائطه هیچده اویغون اولمیان ال ایشی ویریرله‌ر. چوجوغیك والدینی بونی کوروب دیلگیر اولور و سویله‌نیرله‌ر: «جانم بیز چوجوغی مکتبه کوندرمیشیك که اوقوماق، یازماق، حساب اوکره‌نسین! بونلار قالوب کناردا چوجوق «معلم ویرمیشدیر» دیه همیشه لازمه‌سیز ایشله اوینیور» معلم ویردیکی ایشدەن مقصد نه اولدیغینی بیلمه‌دیکی ایچون والدینیك اعتراضینه جواب ویره‌میور، نتیجه‌ده مکتبیك قیمتی خلق نظرینده دوشور.

نه اینکه ال ایشی حتی خلقیك رغبتینی قازانمیش اولان مکتبیك اوچ اساسی ایشی که اوقوماق، یازماق و حسابدان عبارتدیر؛ بونلار اوزله‌ری حیاتله‌علاقه‌دار کیچیلمه‌زسه اوز قیمتله‌رینی‌خلق نظرینده ایتیرمیش اولورلار. هراوقوماق، هر یازماق و هر حساب درسی‌نیك حیاتله بیر رابطه‌سی بیر تطبیق اولوناجاق یئری معین ایدیلمه‌لیدیر.

تجربه‌لی معلم نه اینکه مکتبده اوقو، یازی و ال ایشینی حیاتله علاقه‌دار بیر صورتده آپاریر، حتی کوچوك چوجوقلارا ویردیکی اویونلاریك (ایسته‌ر اوشاق باغچاسیندا ایسته‌ر بیرینجی غروپلاردا) هر بیریسینی بیر مقصد اوزره اساسلاندیریر. کناردان بیری گلیب کورور که اوشاقلار اوینایرلار. ظن‌ایدیر که چوجوقلار ایسته‌دیکله‌ری کیبی اویونلار اوینایرلار؛ فقط سوکرامعلم بواویونلاریك هر بیریسی خصوصیندا معلومات ویردیکده کوزولور که بورادا کی موجود اویونلار اجتماعی حیاتیك بیر مینیاتوراسی (کوچوك مودیلی) ایمیش. حیات اجتماعیه‌ده بولنان هر بیر حادثه و ایشیك بورادا بیر نمونه‌سی وار ایمیش. چوجوقلاریك اویونلارینا بو ملاحظه ایله دقت ایتدیکده کورولور که کوچوك چوجوقلار اوز بویوکله‌ری‌نیك یاشایشلارینی و یاپدیغی ایشله‌ری به‌نیمسه‌میش و تقلیدینی یاپیرلار. بو حادثه طبیعی خلق آراسیندا تعلیم ـ تربیه‌یه قارشو آرتیق مراق و معلمه قارشو آرتیق اعتماد توره‌دەر.

هر بیر اویون چوجوقدا بو خاصەلەریك عملە كلمەسینە خدمت ایتمەلیدیر:

1) چوجوقدا اجتماعی و اخلاقی خاصەلەر یاراتمالی، اوز یولداشینیك ایشینە مانع اولماماق کیبی. اوزینی ضبط ایتمە کی باجارمالی. مثلا: بیری دانیشاندا اونیك سوزینی کسیب اوزی دانیشماماق کیبی هر بیر ایشدە سیستیم و ترتیب اولدیغینی دوشونوب بوتون ایشلەری سیستیم و ترتیب اوزرە یاپماغا آلیشمالی. سوزە دقتلە قولاق آسمالی.

2) اوز فکر و حسەرینی آکلاتماغی چوجوق باجارمالی؛ رنکلی قاراندا شلارلە چیچە کلی نباتات رسمی چکدیکی زمان رسم واسطەسیلە اوز ذوقینی آکلایا بیلمەلی و یا خود چوجوق اوز سیاحتیندەن حکایە ایتدیکی زمان یولداراست اولدیغی و نظر دقتینی جلب ایدەن شیلەر خصوصیندا اوز انطباع و فکرلەرینی سویلیە بیلمەلی.

3) صنایع نفیسەدەن ذوق آلماغا آلیشمالی: آهنکلی سسلەردن، اویناماداان، توللانماداان و اویلەجەدە رسم موسیقی و نقل-حکایەدەن حظ آلماغا اوکرەنمەلی.

تعلیم و تربیەدەن معلمیك اڭ بویوك مقصدلەری بونلار اولمالیدیر:

1) تربیە ویردیکی چوجوقلاری ساغلام یتیشدیرمەك.

2) اونلاردا جمعیتە خدمت قابلیتی یاراتماق.

3) غیریسینە ضرر ویرمەدەن آسودە وقتلارینی حیاتدان ذوق آلاراق، کیچیرە بیلمەك.

ساغلاملیق دیدیکمیز شیئی بوتون حیاتیك اساسیدیر. بو اولماداان حیاتدا هیچ بیر موفقیت الدە ایدیلەمز. خصوصا ایمدیکی حیات شرائطی ایجریسیندە کە هر کس اوز بختیارلیغینی صرف ایتدیکی اینیرژیسیلە الدە ایدیر. دوغرو دیمیشلەر کە: «ساغلاملیق بیزیم سرمایەمیزدیر، چوق اولارسا چوق قازانج گتیرەر؛ آز اولسا آز.» ساغلاملیق کچمیشدە بیلە حیاتدا بیرینجی یئر دوتدیغینی خلق

آراسینـدا ایشله‌نیله‌ن سوزله‌رده‌ن آگلیا بیله‌ریك. مثلا: هر کس بیربیرینه راست اولدیقدا بیرینجی دفعه «نیجه‌سیك، جانیك، باشیك ساغدیرمی؟» دیيور.

بو گونکی علم و مدنیت انسانلاریك ساغلام اولماسی جهتینه صرف‌ایتدیکی اینیرژی و مبلغله‌ری کوتورسه‌ك بوتون دنیا وارداتی ایچینده بونلاریك بويوك بیر یکون تشکیل ایتدیکینی کوره‌ریك. حکومتله‌رده‌ن علاوه دنیا مدنی ملتله‌ری ایچریسینده بويوك جمعیتله‌ر بولنور که بونلار بوتون بشریتیك ساغلاملیغی‌يولوندا چالیشماق فکریله بو یولدا بويوك سرمایه‌له‌ر قویاراق بوتون دنیا مقیاسیندا بشریتیك خسته‌لیکیله مبارزه آپاریرلار. مثلا: آمریقاده (روق فیللیئر **) قومپانیاسی یوز میلیون دوللار سرمایه ایله دنیانیك بیر چوق یئرله‌رینده (یکرمی بیش اجنبی اولکه‌له‌رده و اون ایکی آمریقا ایچریسینده) حفظ الصحه شعبه‌له‌ری آچوب بشریتیك اینیرژی‌سینی آرتیق صورتده محو ایده‌ن (سالیتیر) آدلی انسان باغیرساغیندا اولان قوردله مبارزه آپاریرلار.

ساغلاملیق خصوصیندا قانون و قاعده‌له‌ر تطبیق ایده‌میه‌ن مکتبی، مکتب آدلاندیرماق اولماز.

چوجوقلاری حفظ الصحه‌يه عائد کتابلار مطالعه‌سینه آلیشدیرمالی. مطالعه مسئله‌سینده معلم چوجوقلاری یوره‌کله‌رینده اوقوماغا اوکرتمه‌لیدیر. چونکه تجربی پیداغوژی‌نیك کوسترمه‌سیله یوره‌کینده اوقودیغی زمان انسان هوندورده‌ن اوقودیغینیك دورت مثلی قدر آرتیق اوقویابیله‌ر. قاباقدا مطبوعات، ادبیات آز اولدیغی زمان هوندورده‌ن اوقومانیك اهمیتی بويوك ایدی. ایمدی هر طرف مطبوعاتلا دولدیغی ایچون چوق اوقوماق لازم کلور که بودا آهسته اوقوماقلا الده ایدیله بیلور.

تمیزلیك، یمك، ایچمك قانونینی اوکرتمه‌ك، ادمان حرکتله‌ری یاپدیرماق، هانسی حرکتله‌ریك ضررلی، هانسی‌لاریك فائده‌لی اولدیقلارینی چوجوقلارا اوگرتمکله محلی دوقتور واسطه‌سیله چوجوقلاریك حفظ الصحه‌سینه رعایت مسئله‌سی معلمیك کونده‌لیك ضروری ایشله‌رینده‌ن اولمالیدیر.

**) روق فیللیئر شمالی آمریقاده بر شرکتدر. مورغان شرکتیله برابر 93 نفر عضولری وارکه دنیانیك اڭ زنکین اولان بیر مملکتی یوز ملیوناق نفوسیله برابر همین 93 نفر قاپیتالیستك الده‌در دیمك اولار.

خلقه ضرر ویرمەدەن آسودە وقتلارینی حیاتدان ذوق آلاراق کیچیرە بیلمەك مسئلەسی

بو مسئلەیی بو کون مکتب و پداغوژی مسئلەلەری صیراسینا قویماغاسبب اولان ایکی شیدیر. بیرینجی‌سی ایمدیکی صنایع دورندە حیات شرائطینیك آغرلاشماسی و انسانلاریك صیقینتی‌سینیك آرتماسی. ایکینجی‌سی ایسەایمدیکی تربیەنیك انسانلاریك حیاتدا سعادتلەرینی آرتیرماغا چالیشماسیدیر. ضررسیز وقت کیچرمەنیك نمونەلەری: اوقومالار، چالغی‌لار، اویونلار، تیاترو ـ کینولار، سیرقلەر و غیر عمومی تماشا محللەری اولا بیلور. چوجوقلاری کوچوکلیکدەن بیلەشیلەردەن ذوق آلماغا آلیشدیرمالیدیرکە اونلار اوز طبیعی و ذوقی‌احتیاجلارینی تامین ایچون مضر یوللارا ساپماسون‌لار، شخصیە و یا جمعیە ضرر گتیرمەن‌ذوق‌آمیز تحسلەر دالینجا قوشماسینلار.

جمعیە خدمت یعنی ایچیندە یاشادیغی جمعیتیك محتاج اولدیغی ایشلەری باجارماق. بو مسئلە هم شخصیتیك اوزی و هم جمعیت ایچون مهم بیرمسئلەدیر، چونکە شخصی جمعیە لازم اولان ایشلەری اوکرنمەکلە هم اوز حیاتینی‌تامین ایتمەك ایچون بیر یول بولور و هم جمعیت ایچەریسیندە فعال بیر ایشچی اولوب جمعیە بیر پارازیت کسیلمەییر. جمعیە لازم اولان ایشلەر ایستەر تجارت و صناعتە عائد ایشلەر اولسون ایستەر رسمی ادارە ایشلەری اولسون و یا قیز چوجوقلاری ایچون عائلە ایشلەری اولسون بونلاریك هر بیریسیندەن محلی‌شرائط ایستەیەن ضروری ایشلەرلە چوجوقلار آشنا ایدیلمەلیدیرلەر.

یوقارودان بری سویلەدیکەلەریمیز بشریتیك حیاتدا سعادتینی آرتیرماق ایچون مکتبلەردە تطبیقینە لزوم کورولەن اجتماعی تربیەنیك اك اساس یوللاریدیرکە عموم مکتب ،چوجوقلاری‌نیك بو شکلدە یتیشدیریلمەلەری معلملەریك اساسی مقصدلەری اولمالیدیر.

بوتون سوز یاخود آمه‌ریقا اصولی

«الفبا تعلیمینده»

یازانی: حاجی زاده آ غالار

کوهنه‌زماندان بری الف-با تعلیمینیك تکمیل ایدیلمه‌سی‌مسئله‌سی کسکین بر وضعیت دوتماقدا ایدی. آ خیر کی ایلله‌رده تازه حیات‌ایچون تازه مکتب‌تشکیل ایتمه‌ك فکری، خصوصیله تدریساتدا توره‌ین بوتون یگی‌لیکله‌ر بو وضعیتی‌ده کهنه جیغیریندان تپرتدی. حال حاضردا عین پروبله‌میك یگی تمالله‌ر اوزرینده کشفی پیداغوژی ساحه‌سینده بویوك جریان عمله گتیرمکده‌دیر. بو یولدا آمیریقادان چیقمیش اولان «تام کلمه و جمله‌له‌ر مه‌تودی»نیك حال‌و اوضاعیمیزا اویدورولاراق، دگیشیلمه‌سی و تطبیقی فکری‌ده ایله‌ری سورولمکده‌دیر.

بو واقیتا قدر میدانه چیقاریلان مه‌تودلاریك یاخود وسیله یوللاریك هر بریسی پیداغوژی علمینده آز - چوق تاریخی اهمیت کسب ایده‌رك گلیب کیچمیشله‌ر. استفاده اولنان اصوللاردا گنه تیخنیقا سببیله و باشقا جهتله‌ره نظرا الف - باتعلیمینده البته صوك سوزو تشکیل ایتمه‌ییر. الف - باتعلیمی حقیقتا یونگول مسئله‌ده دگلدیر. خصوصیله مکتبله‌ریمیزده بو مسئله‌یه عائد ایشله‌ر هله‌لیك بیر او قدرده معین شکله سالینمامیشدیر. هر بیر مکتب ایسته‌دیگی اصولی بیلدیگی سیاقدا ایشله‌تیر. حالبو که، الفبا دورینده‌ن اعتبارا اوقوماق و یازماق اعتیادلارینیك اساسلاری قویولمالیدیر. بنوره دوز گون قورولمازسا چوجوغوك بوتون استقبالینه فنا تأثیرایده‌جگی شبهه‌سیزدیر. عمومیتله قرائتیك سلیس‌اولماسی، املا انشانیك دوزگونلیگی، الیك یازیدا تیخنیکی حرکتله‌ره حقیله وردیشی، تعلیمی انطباعلاریك اوله‌ن دوغرو ویریلمه‌سی والخ. چوق واقیتدا یاخودتماميله بو دوریك تدریس و تربیه‌سینه باغلیدیر. چوجوغوك یوزغون قرائتی، انشا - املاسیندا کی یا گلیشلیغی، خطی‌نیك پیسلیگی و عمومیتله بونوك کبی باشقا علمی فنالیقلاری‌دا تعلیم و تربیه‌نیك بو دورده ویردیگی اساسلاردان آسیلیدیر.

اسکیده و حاضرداکی آز - چوق معروف اصوللار تخمینا آشاغی - کیلاردیر:

1 - حرف ترکیبی مەتودی (bykvaslakatelnLj metod) بو اصول ایله اولجه حرفلەری صره ایله باشدان آیاغا ازبرلەتیر، سوگرا حرکه واسطەسیله (بویله: ا ب پ ت... اب پ ت... والخ) کیبی هجالاردوزنتیر و بوندان‌دا هجەلەمك یولیله یاواش - یاواش اسد، حمام، بالتا والخ کیبی کلمەلەر ترکیب ایدیردیلەر. بو مەتودوك منفی جهتلەری چوق چوقدیر.اوزو اسکیلشەرەك اونوتولوب گیتمیشدیر.

2 - هجا مەتودی (slokovoj metod) ، بو اصول‌دا (آ، او، ی) کیبی سسلی حرفلەردەن یاواش - یاواش سس‌سیزلەرە کیچەرك (آز، زا،اوز زو، ایززی... آت، تا، اوت، تو، ایت، تی... آر، را، اور، رو، ایر،ری آزار، اورا، اورتا والخ کیبی) هجالار و سوزلەر دوزلتمه کدەن عبارت‌ایدی. بو مەتود همیشه ترکیب سیستەمینده اجرا اولونوردی. تحلیل بوندا هیچ بیر موقع دوتمازدی. اساس نقصانلاریندان بیری‌ده آخیرکی جهت ایدی.

3 - صوت اصولی. بو اصولا معلملەریمیز دخی آشنادیرلەر ومکتبلەریمیزیك اکثریسینده جوجوقلارا الف - بانی بو اصول اوزره تعلیم ایتمکدەدیرلەر.

اصول، صوتینیك مثبت جهتلەریندەن الڭاهمیتلیسی؛ کندیسینده تحلیل - ترکیب سیستەمینیك هر واقیت قوللانیلماسی اولدوغو کیبی، منفی طرفینی‌ده تك سس لەریك تمامیله دوز گون، تمیز سویلەنیله بیلمەمەسی تشکیل ایدیر.

4 - هجا اصولی (foneticeskij metod) ، مذکور بول گینەده هجا مەتودی یولیدیر. فقط بو مەتود ایله اسکی‌سینیك آراسیندا یر ایله گوك قدر فرق واردیر. هجا اصولی صوتی‌یه استناد ایدەرەك صوتسیز سسلەریك صوتلی‌لەر ایله بیرلیکده افاده ایدیلمەلەرینی طلب ایدیر. بو اصول اوزرەسوز اصول صوتیده اجرا ایدیلدیکی کیبی هجالارا، سسلەرە دگل، یالگز هجالارا تحلیل اولونور. سوگرا هجاداکی سسلەریك برلەرینی دەگیشەرك یاخود جور جور نمایشلەر یاپاراق صوتسیز سس اوگرەدیلیر، فرض ایدەلك که «ر» سسینی

تعلیم ایده‌جه‌ییك. «آرا» سوزونو اوشاقلارا آچیق، آیدین سویله‌ییب، بیر نیچه دفعه تکرار ایتدیریریك، شفاها هجالارا بولدوروروك. اوندان سوگرا متحرك حرفله‌ر واسطه‌سی ایله هجالارا تحلیل ایدیلمش کلمه ترتیب ایدیب، گوستره‌رك اوزوموز اوقویوروق. «آ – را» و چوجوقلارادا اوقودوروق. سوگرا اوالکی هجانی ازاله ایدیب قالان هجانی («رای»)اوقودوروق. سوگرا «آرا»سوزونده آخیرکی هجانی ازاله ایده‌رك اوقودوروق. («آر») بونلاردان سوگرا، تازه سسیك («ر»)نیك اطرافیندا متحرك حروفاتدان مطابق سوزله‌ر دوزه‌لدیریك. آرا، آرا – با، او – را، آری والخ کیبی. چوجوقلار بو سوزله‌ری اوقویورلار. و اوحه‌ده‌ن صورتله‌رینی یازیرلار. بو اصولدا اوقو یازی موازی اولاراق اجرا اولونور. تازه سسی اوگرتدیکیمیز زمان چوجوقلارا آراصیرا لوحه‌ده یازدیریریق. سس کلمه ایچریسینده یازدیریلمالیدیر. تازه سوزله‌ردوزه‌لتمه‌ك ایچون استفاده اولنان سسله‌ر، چوجوقلاریك قاباقجا اوگرندیکه‌ری سسله‌رده‌ن اولمالیدیر. هجا اصولی‌دا مکتبله‌ریك بعضله‌رینده تطبیق اولونور. بو مه‌تودوك مثبت جهتله‌ری منفی طرفینده‌ن آرتیق‌دیر.

5 – آمیریقا اصولی: «بوتون سوز مه‌تودو»

سوك اصول، اصل موضوعیمیزی تشکیل ایدیر. بو مه‌تودی 1) بیز عین شکلده، یعنی آمیریقادا اولدوغو کیبی بنیمسه‌مه‌دیك، جهتینی ایله‌ریده ایضاح ایده‌جه‌ییك. هله‌لیك بعض اساسلاریك قیدینه کیچیریك:

حیلقی شرائطیمزده کی بعض عاملیك، خصوصیتله‌ریك املا تعلیمینده نظرده دوتولماسینی اونوتمامالی‌ییق. بیز آذربایجانلیلار، دیمه‌ك اولار که اکثریت اوزره مکتبه چوجوقلاریمیزی اوز واقتیندا ویرمه‌ییریك. بو حادثه کندله‌رده گوزه آرتیق چارپیر. بونو گلا دیمه‌ك ایسته‌ییرم که: تدریسیك، هر هانکی بیر ساحه سینده عمومیتله قبول اولونمیش اولچوله‌ر همان خصوصیتله‌ر اوجوندن بعضاً بیزده کی حقیقته اویغون گلمه‌یه بیله‌ر. همیشه بویله حاللاردا گینه‌ده اورتا یولا کیچمه‌میز فائده‌لی چیقار.

۱) بیز – یعنی ا. ش. ج ستفاقی اهالیسی

الف ـ با تعلیم ایدیلەن چوجوقلار 7—9ه قدر یاشی اولانلاردیر. چوجوق سنینه عائد رەفلەقسولوژیانیڭ تجربه و سیناقلارینا گوره مکتبه قدر تربیه یاشیندا اولان چوجوقلاریڭ ایریلەری (5—6ه قدر سنی اولانلاری) سەچمەك، تفریق ایتمەك، تحلیلات یاپماق استعدادینا داها چوق مالکدیرلەر. بونلاردا جملەبەك یکون وورماق، ترکیب ایتمەك ملکەسی ایسه ذکر اولنان استعدادا نسبتا هله ضعیف بیر حالدا اولور. بونوڭ کیبی 4—5 یاشیندا کی چوجوغیڭ اشیاسینی الیندەن آلیب تلف ایتدیکدەن سوکرا تاکیدا گیری ایستەدیگی زمان همان شیئیڭ باشقاسینی فقط لاپ مثلینی ویریرکەن. عوض ایدیرکەن، چوجوق یاقوب یاقین دورمابیر، اعتراض ایدیر. بیر قاچ آلمانیڭ ایچیندەن چوجوق اوزونه ویریلەنی سەچیب گوتورور والخ..

مکتب یاشیندا (7—9ه قدر) چوجوقلاریڭ فعالیتی مکتبه قدر یاشدا کیلارا مخصوص فعالیتیڭ دوامی انکشافیندا بیر فازیس تشکیل ایدیر. بو یاشداچوجوغوڭ آنالیز یاپماق، تفریق ایتمەك، سەچمەك باجاریغی دولتلندیگی کیبی ترکیب ایتمەك یکون وورماق قابلیتی آز مقیاسدادا اولسا ایلەریلەییر.

حاصلی ذکر اولنان تەقسیەریمەتە موافق اولاراق الف-با تعلیمینی ترکیبدەن (sinter) باشلامامالی یق. سسلەردەن، هجالاردان سوزو جملە ترکیب ایتمەك طبیعی یول اولمایب داهادا ایشی انکللشدیریر. اڭ دوغرو ـ دوزگون یول آنالیز سینتەز یولودیر. بو قاعدە اوزرە کلام اوز عنصرلەرینە (جملەلەرە، سوزلەرە و آخیر کیلار سسلەرە) تحلیل ایدیلیر. چوجوق جملەنیڭ هرکلمەسینی ایشیدیر، دوشونور، کلمەلەردە کی سسلەرە دقت یتیریر، سەچیر والخ... هردرسدە تازە سسلەر فونەتیق قاعدە اوزرە تفریق ایدیلیب یازیلیر: ئەلمەتلەر ـ سسلەر ایله اشارتلەر، حرفلەر رابطەلنیر. بویله رابطەدەن آلنان انطباع. داها دوغروسو اشارتلەر ـ حرفلەر (گوز موثرلەری) مطابق نطق رفلەقسلەرینی دعوت ایدیر. بو وەتیرە ترکیب تداعیسی ئوزرە عملە گلەرەك اوشاغیڭ اوقوماسینی موجب اولور.

بونوڭ کیبی یازیلانی اوقوماق ایچون جملەنی بنیمسەمەك، سوزلەرینی تفریق ایتمەك هر سوزوڭ سسلەرینی دوشونمەك، سەچمەك ملکەسینی اوشاغا ویرمەك

مهم عامل سايلماليدير. بو ايشده چوق آسانليقله «بوتون سوزله‌ر مه‌تودو»اوزره اجرا اولنا بيله‌ر. آنجاق بو مه‌تودوڭ ده‌گيشمه‌سى لازم گلير، آميريقادا اولدوغو شكلده بيزده تطبيق ايديلمه‌مه‌ليدير. اسكى حرف تركيبى مه‌تودو، هجا اصولو هيچ بير طبيعى قانونه مطابق گلمه‌يير. اسكى زماندا چوجوق بويله بير صنعى شرائط ايچريسينه دوشه‌رەك، دوشونجه‌سيز داورانيردى. ازبرله‌مەك ايچون اوگا تعيين ايديله‌ن هجالاريڭ نه‌ده‌ن اوترى اوگرنيله‌جه‌گينى اوزون مدت آگلامايردى. مشهور پيداغوقلاردان ن. ى. شابوچنيقوف دير كه: «بو حالى بيز معلمله‌ر الف ــ بانى تعليم ايتمەك ايچو، صنعى اولاراق ياراتديق. بويله بير شئى حقيقتده يوقدير.» دوغرودواندا اويله‌دير. كهنه اصوللار ايشده داها چتينليك عمله گتيربردى، حياته حقيقته اويمايردى.

«بوتون سوز مه‌تودى» ايسه چوجوغوڭ حياتيندان، لسانيندان، محيطينده‌ن آيريلمايير. كچيله‌ن ماتيرياللارى چوجوق اوز حياتيندا گورموش، گوتورموش و كنديسى ياشاميشدير. مذكور مه‌تودا مطابق اولاراق، چوجوغوڭ بيلديگى شيله‌ر، حادثه‌له‌ر «اوقو ـ يازى» ئه‌له‌مه‌نتله‌رى اوزرينده آيريلان تمرينله‌رله مراقلى شكالله‌رده تكرار اولونور، آناليز ـ سينته‌ز نتيجه‌سينده اوقوماق،يازماق اوگره‌ديلير والخ.

آميريقان مه‌تودونوڭ اصل خصوصيتى بورادادير كه، او، تام تصورده‌ن(غايه‌ده‌ن، شكلده‌ن، كلمه‌ده‌ن) باشلياراق تصوروڭ ئه‌له‌مه‌نتله‌رينه كيچير. پروفه‌سور آرياموف بو اصولا ره‌فله‌قسالوژى نقطه نظرينده‌ن ياناشاراق، دير كه: «تام كلمه‌نيڭ تطبيقى **چوجوغوڭ بيين پرده‌سينده** چوق يارلاق و دواملى *) دوميناتا حصوله گتيرير، اونيڭ فكريني جلب ايدير. زيرا بويگى گوز احتساسلارى **چوجوغوڭ بيينيده بولونان** (چوجوغا معلوم اولان) **قولاق احتساسلارينڭ موافقله‌ريله** رابطه‌له‌نه‌رەك اوگا اوقوماق امكانينى ويرير،معين مراق ميدانا چيقارير.چوجوغا تقديم ايديله‌ن تام كلمه مركب ــ موثر اولماق اوزره بير نيجه ئه‌له‌مه‌نتده‌ن عمله گلير. فقط مذكور ئه‌له‌مه‌نتله‌ريڭ عين آناليزاتورا (analizator) متعلق

*) دوميناتا ــ ره‌فله‌قسالوژى‌دا بين پرده‌ـبينده عمله گلن اهتزاز منبعى ديمه‌كدير. بو منبع ضعيف منبعله‌رى چكيب اوزى ايله بيرلشديره‌رەك بويله‌ليكله جانلانير.

اولماسی ممکن اولدیغی کیبی، عین واقیتدا باشقالاریناداا تعلق ایده بیله‌ر. مثلا: سوبله‌نیلدیگده سوزوك یالگزقولاق انطباعینه‌عائدبتی واردیر. سوز سوبله‌نیرکه‌ن، گوستریلیرکه‌ن و یازیلیرکه‌ن ئه‌ل،مه‌تله‌ر مختلف مرکزله‌ره (آنالیزاتورلارا) باغلانیر، بورادا گوز و حرکت انطباعلاری‌دا اشتراك ایده‌سیدیرله‌ر. اولکی اتفاقدا ــ موثر بیر نوعلی، مرکب‌دیر، سوگکی اتفاقدا ایسه ــ مختلف نوعلی مرکب‌دیر.

ره‌فله‌قسالوژبا سیناقلارینا مطابق اولاراق، مرکب موثریك واسطه‌سی ایله شرطی ره‌فله‌قسله‌ر داهادا آسان دعوت ایدیله بیله‌ر. آنجاق الك اهمیتلی مسئله بورادادیرکه، ابتدا مرکب موثره مخصوص شرطی ره‌فله‌قسله‌ر عمله گلیرکه‌ن اونیك (همان موثریك) ئه‌له‌مه‌تله‌ری‌ده شرطی ره‌فله‌قسله‌ر دعوت ایدیر. فقط بو ره‌فله‌قسله‌ر آرتیق ضعیف اولدوقلاریندان او قدر گوزه چارپمایرلار؛ زیرا مرکب موثره (تام کلمه‌یه) نسبتا خیردا موثرله‌ر (کامه‌نیك ئه‌له‌مه‌تله‌ری: سسله‌ر، حرفله‌ر یك ضعیفدیرله‌ر.

ره‌فله‌قسالوژی قانونلارینا گوره اساسا خیردا ضعیف موثرله‌ریك‌محکمله‌شمه‌سی ایسه اونلاریك تفریق، تدقیق ایدیلمه‌سیندن عمله گلیر. بودا موثری ــ کلمه‌نی ئ.له‌مه‌تله‌رینه تحلیل ایتمه کده‌ن‌عبارتدیر. بورادا سوزوك تحلیلی فونه‌تیق قاعده ایله اجرا اولونمالیدیر.

آمیریقا مه‌تودو؛ تحلیله الف ــ با تعلیمینیك آخیرلاریندا یر ویریر. بونوك ایچون بو مه‌تودوك عین شکلده قوللانیلماسی چوق واقیت اومولان نتیجه‌یی وبرمه‌ییر. بو جهتی روس پیداغوقلاری قید ایتدیگی کیبی، آمیریقا پیداغوق- لاری‌دا انکار ایتمه‌ییرله‌ر. مذکورلاریك مشترك اعترافینه گوره بو اصول اوزره (عینی ظن ایدیلمه‌لیدیر) چوجوقلار، اوزون مدت‌ایچریسینده تام جمله‌له‌ر، کلمه‌له‌ر ایله اوغراشاراق. کیچیلنی حافظه‌ده ساقلایا بیلمه‌ییرله‌ر. تحلیله ابتداده‌ن یول ویریلمه‌دیگینده‌ن سوزوك سسله‌رینی تفریق ایتمه‌ك، بنیمسه‌مه‌ك ملکه‌سی اونلاردا چوق گیج عمله گلیر. سوادیك اوگره‌نیلمه‌سی چوجوقلار ایچون تاخیره‌دوشور و بویله... بونوگچون آمیریقا مه‌تودی ا. ش. ج اتفاقیندا باشقا شکل آلدی.

اساسا روسیه‌ده اونیڭ دگیشمه‌سی، تحلیل – ترکیبیڭ: قاریشماسی پرنسیپی اوزرینه قونیلمیشدیر. (ی. ن. شاپوچنیقوف، پ. او. آ فاناسیه‌ف وسایرلارینیڭ الف–با کتابچالارینی نظرده‌ن کچیرمه‌لی).

ورادا مذکور مه‌تودوڭ گیت – گیده آرتیق انتشارینه سبب عمومیتله اونیڭ غوس پروغرامینا مطابق گلمه‌سیدیر.

بوقاریداکی جهتله‌ری سطحی اولاراق ایضاح ایتدیڭ، ایمدی اصل آمریقان «بوتون سوز» مه‌تودی‌نیڭ تطبیقینه عائد تجربی بحثله‌ره کیچه‌ڭ.

مختصر قونسپه‌قت اوزره مه‌تودوڭ تطبیقی بویله بیر شکل آلا بیله‌ر.

1 – ابتدائی‌حاضرلیق ایشی. 2 – قرائتی کتابسیز اوگرتمه‌ڭ.3 – قرائتی کتاب اوزره تعلیم ایتمه‌ڭ.

ابتدائی حاضرلیق ایشله‌ری

غوس پروغرامیندا قید ایدیلمیش که: «اوقو–یازی اوگرنمه‌یه چوجوغوڭ طبیعی احتیاجی اولماقسیزین، ألف–با تعلیمینی باشلاماماليدیر. چوجوق قوه‌سینه موافق گلن رسم مشغله‌رینده، أل ایشینده چوجوقلارا لزوملی اعتیادیڭ ویریلمه‌سی چوق مهمدیر. آیدین، رابطه‌لی نطقه چوجوقلاری آلیشدیرماق، رسم و أل ایشی وه‌ردیشله‌ری ویرمه‌ڭ اوشاق باغچاسیندا ایکه‌ن یاخود صنف مشغله‌رینیڭ اولله‌رینده اجرا اولونمالیدیر». بوندان باشقا، ألف–بانیڭ آسانلیقله اوگردیلمه‌سی ایچون آشاغیکی شرطله‌ریڭ‌ده وارلیغی الزمدیر:

1 – چوجوغوڭ لازم اولدوغو قدر طبیعتی، انسانلاریڭ حیاتینی بیلمه‌سی. 2 – فکرینی بیان ایتمه‌ڭ ایچون، قوه‌سینه مطابق اولاراق، عادی، حیاتی سوزله‌ر بیلمه‌سی. آمیریقانلاریڭ افاده‌سی اوزره، کندی تجربه‌سینی یولداشلارینا اظهار ایتمه‌ڭ اقتدارینا چاتمایان چوجوق، هله سواد اوگرنمه‌یی باجارا بیلمه‌ز. 3 – حکایه و نظمیڭ ادبی شکلله‌ری ایله چوجوغوڭ آز–چوق آشنا اولماسی و 4 – عمومیتله چوجوغوڭ قرائته میللنمه‌سی و الخ..

گوستریلەن شرطلەرە نائل اولماق یوللاری:

1 ـ چوجوقلاریك تجربەسینی گنیشلتمەك نیتیلە، اونلاری طبیعت ساحەلەرینە تنزهە آپارمالی؛ ایو ایشلەریندە چالیشدیرمالی؛ صحنە اویونلاریندا و عادی چوجوق اویونلاریندا اشتراك ایتدیرمەلی و الخ. (تنزه اثناسیندە ممکن قدر هوایە، آقان سویا، علفە، حیوانلارا، قوشلارا، حشراتا، جوزـجور شیئلەرە و حادثەلەرە دقتلە-رینی جلب ایدیب، قوەلەرینە گورە ایضاحات ویرمەلی. چوجوقلاری سوالـجوابە آرتیق مراقلاندیرمالی.)

2 ـ لغتلەرینیك دولتلنمەسی ایچین، اونلارا حکایەلەر سویلەمەلی؛ نظملەر ازبرلتمەلی؛ مصاحبەلەر ایتمەلی و الخ.

3 ـ چوجوق حیاتیندان نقلەلەر ترتیب ایتمەلی. بوبلە نقلەلەری معلم لوحەدە یازیب بیر نیچە دفعە چوجوقلارا اوقویور و سوگرا صورتلەرینی پایلاییر. چو-جوقلار ایسە ایولەرینە آپاریب والدینلەرینە اوقودورلار. بو طرزدە مشغلەلەر حرفی سیموولوك (حروفات اشارتلەرینیك) اهمیتینی یوکسلدیر، چوجوقلاریك مراقلارینی آرتیریر و الخ..

4 ـ چوجوغوك گنیش صورتدە استفادەسی ایچین اوگا یاواشـیاواش سادە شکللی کتابچالار ویرملی. بو ایشیك 3 ینجی مادەدە یازیلاندا منفعتی آرتیقدیر.

قید: ابتدائی حاضرلیق ایشلەرینیك قرائت کتابی ماتیریاللاری ایلە سیقی رابطەدە اولماسی گرگلیدیر، زیرا بو حاضرلیقلار همان ماتیریاللاریك چوجوقلار طرفیندەن یونگوللیکلە هضم ایدیلمەسینە خدمت گوسترمەلیدیر.

قرائتە کتابسیز آلیشدیرماق پرینسیپلەری:

1 ـ بونوع قرائت ایچون موضوعی چوجوق حیاتیندان، فعالیتلەریندەن آلما-لیدیر. خصوصیلە اوشاق اویونلاری مراقلی ماتیریال تشکیل ایدیر. عمومیت اوزرە چوجوقلاردان چوغونوك قرائتە هوسی اولماییر. بو جهتیك همیشە نظردە دوتولماسی لازمدیر.

2 ـ مراقلی مضمونی اولان ماتیریال قرائتە بویوك هوس اویادیر. 3ـلوح یاخود طابلو اوزرە اوقوتماق فکرلەری صنفدا عمومی بیر مرکز اطرافینا ییغیر،

و 4 ـ قرائتدە چوجوغوڭ اولجە تام فكرى بنیمسەمەسى، سوڭرا حصەلەرینە آییرماسى مهمدیر.

قرائتە كتابسیز آلیشماق و تیرەسى ایكى قسمە بولونور:

1 ـ تصادفى قرائت و 2 ـ خصوصى درسلەر.

تصادفى قرائتیك مقصدى و ماتیریاللارى:

بو درسلەردەن مقصد ـ سیموولالریك (اشارتلەریك ـ حرفلەریك) براقنیق اهمیتى اولدوغونو چوجوقلارا تجربەدە گوسترمە كدیر. بونوڭچون تصادفى قرائتیك ابتدائى ماتیریاللارینى تخمینا آشاغى كیلار تشكیل ایدە بیلەر:

1 ـ چوجوق فعالیتینە دائر سوزلەریك وجملەلەریك لوحەدەن اوقودولماسى، مثلا: صنف محیطیندە اولان و چوجوقلارا علاقەلى شیلەردەن: چنگال، صندالیا و الخ... یك اوزرینده كى قیدلەرى؛

2 ـ گوندەلیك ایش جدولینى؛

3 ـ حفظ صحەیە مخصوص طابلولارى، اعلانلارى و

4 ـ چوجوقلارا معلوم حكایەلەریك و نظملەریك سرلوحەلەرینى و غیرەبى اوشاقلار اوقومالیدیرلار.

قید: قرائتە كسكین مراق اویاتماق ایچون ماسانیك اوزرینده قیدلنمیش شكللەر، شكاللى كتابچالار و الف ـ بالار اولمالیدیر.

خصوصى درسلەریك اجراسى

خصوصى درسلەر تخمینا آشاغى كى شكلدە ویریلیر:

1 ـ نجى شكل: لوحە اوزرینده یازیلمیش، جورجور حركتى گوسترەن، آز هجالى سوزلەرى معلم آچیق، آیدین و آراملە اوقویور. سوڭرا چوجوقلارا اوقودور. آخیردا، بیر چوجوق یازیلانا مخصوص حركتلەردەن بیرینى اجرا ایدیركەن، دیگر چوجوقدا لوحەدە اویغون سوزو گوستریر. نهایت، معلم عین سوزلەر ایلە مختلف امرلەر یازیر، چوجوقلار ایسە امرلەرى اجرا ایدیرلەر.

2 ــ نجی شکل: بو شکلی؛ گودك (دورت مصراعلی) و چوجوقلارا معلوم اولان نظملەریك قرائتی تشکیل ایدیر. چوجوقلار، نظمی تدریجله اوقودوقجا معلم، لوحەدە قید ایدیر. ایرتەسی گونی چوجوقلار همان نظمیك تصویر ایدیلمیشینی «طابلودان اولجه بیر بیردە»، اوندان سوڭرا تك ــ تك اوقویورلار. سوڭرا چوجوقلار، معلمیك: «فلان سوزلەر اولان سطری کیم گوسترەر؟» سوالینا جواباً سوزلەری صیرا ایله و تك‌لیکدە گوستریرلەر.

نهایت، معلم، نظمی زول ــ زول مصراعلارا کسیب چوجوقلارا ویرەرەك تکلیف ایدیر که پارچالاری چرچیوەدەلازم گلەن یرلەرینه قویسونلار. بو اثنادە تام طابلویه دقت ایدیب چوجوقلار تکلیفی عمله گتیریرلەر. آخیردا، بوتون زوللاری چوجوقلارا ویریب، معلم: «بیرینجی پارچا کیمدەدیر، ایکینجی ــ اوچونجو ــ دوردونجو کیمدەدیر؟» دیه سوال ویریر. چوجوقلارسا، اللەرینده اولانی تام طابلو ایله مقایسه ایدەرەك جواب ویریرلەر و چرچیوەیه قویورلار.

آخیر کی تمریندە چوجوقلار، شکله دگل، یالگز وضعیته دقت ایدەجکلەریندەن، سوزلەریك شکللەرینی‌ده نظرە آلماق لازم اولدیغی ایچین آشاغی‌دا کی قاعدەدە تمرینلەر یاپیلمالی: نظمه مخصوص سوزلەری معلم، آیری ــ آیری قارتوچقالار اوزرینده چوجوقلارا پایلاییب، تکلیف ایدیر که، مطابق سوزلەری تام طابلودا تاپسینلار، عمومیت اوزرە چوجوقلاریك اکثری سوزلەری دوز گون تاپیر، آنجاق سوزی چتینلیکله اوقویورلار.

گوستریلەن چتینلیگیك قالدیریلماسینادا آشاغی کی تمرین خدمت ایدە بیلیر: قارتوچقالار آیریلیقدا، تام طابلو ایله مقایسه ایدیلمه کسیزین، اوقودولور. بو نوع مشغلەنی دوام ایتدیرەرەك، معلم، چتین سوزلەرە آرتیق فکر ویریلمەسینی طلب ایدیر.

عین قاعدە اوزرە باشقا نظملەر و گودك حکایەلەر اوگرەدیلیر، یعنی: اول بوتون جملەلەر و سوڭرا هر بیر سوزلەر تعلیم ایدیلیر.

قرائتیك گلەجك تدریجی درسلەریندەن اوتری آشاغی کی ماتیریاللاردان دخی استفادە ایتمەلیدیر:

1 ــ حادثەلەر ایچون گوندەلیك طابلولاردان،

2 ـ «هفته‌لیك غزیته».دەن.

قید: غزیته‌نی چوجوقلار دوزه‌لدیرلەر. معلم ایسه لوحەدە یازیر، سوڭرا طابلولارا کیچیریب، تصویر ایدەرەك، چوجوقلارا پایلابیر. چوجوقلار طابلویی ایوله‌رینه آپاریرلار.

قرائتی کتاب اوزره تعلیم ایتمەنیك مقصد و یوللاری

یوقاریداکی حاضرلیقلاردان سوڭرا، قرائتیك کتاب اوزره تعلیمینه کیچمەك طبیعی ییلله تشکیل ایدیر. بو ییللەدە تعقیب ایدیلەجك مقصد ـ قرائتیك رابطه‌لی و روان اولماسی مسئله‌سیدیر. کتابدان ویریلن ایلك قرائت اوشاقلارا گوج اولدوقدا، همان حکایه قاباقجا لوحه‌یه یازدیریلماق بولیله اوقودولور. اول چوجوقلار حکایەنی آلجاقدان اوز ـ اوزلەرینه اوقویورلار. سوڭرا بیری حکایەنی قلبدن اوقویور. بو قاعده ایله تمام حکایه اوقونور.

اوقودولاجاق حکایەنیك معلم طرفیندەن نقل ایدیلمه‌سی؛ سوزلەرینه مخصوص معنا و شکللەریك قارتوچقالارلا ازبرلەتیلمه‌سی؛ حکایەنیك شکللەر اوزره سویله‌نیلمه‌سی وغیره... کتاب ایله قرائتی تعلیم‌ایتمەك ایچون گینەدەحاضرلیق واسطەلەریدیر.

چوجوقلاری قرائتیك تیخنیقاسینا آلیشدیرماق، اونلاریك مراقینی آرتیرماق ایچون مختلف حکایەلەر اوقودولمالیدیر. بنیمسه‌نیلمیش سوزلەری حافظەدە محکملشدیرمەك مهم‌دیر. بوندان اوتریدە جورجور یوللار واردیر، مثلا: آشنا اولدوقلاری سوزلەری، چوجوقلاریك غزیتەلەردە، کتاچالاردا، آفیشالاردا تاپماسی؛ جمله‌لەری تکرار قیلنان حکایەلەریك اوقودولماسی و الخ..

آیری ـ آیری سوزلەری دگل، تام جمله‌لەری، کسگین پارچالاری جلد بنیمسه‌مەك بالکه‌سینی اوشاقلارا ویرمەلیدیر. عمومیتله قرائت تیخنیکی جهتجه آفتوماتیق شکلدە اجرا ایدیلمه‌لیدیر.

آهنگلاقلی قرائت

آڭلاقلی قرائته مالیك اولماق یوللاری بونلاردیر:

1 ـ معین سواللارا جواب اولاراق، اوقودولموش حکایەدن جمله‌لەر و سوزلەر سەچمەك.

2 ـ ویریلەن سوالیك جوابی ایچون تمام صحیفەنی اوقوماغا مجبور اولماق.

3 ـ حکایەنیك مختصر مضمونینی قاپلایان عمدە جملەلەری معین صحیفەلەردە آراماق.

4 ـ حکایەنیك اصل غایەسینی معین صحیفەدە آراماق.

5 ـ ویریلەن نظمی اوقور کەن، نە ایچین اونیك عین واقتیدا اوقونماسی موافق گورولموش اولدوغونو آکلاماغا چالیشماق.

6 ـ حکایەدە اوقودوقلاری فاقتلارا اوقشاری اولان تصادفلەری ئوز حیاتلارندان چوجوقلاریك سویلەمەلەری.

7 ـ حیوانلاریك، قوشلاریك، نباتلاریك اویلە بیر قاعدەدە تصویر ایدیلمەسی کە، مذکورلاریك آدلاری مجهول قالاراق، هر بیری یالگز تصویردەن بللی اولسین.

8 ـ اوقودولان حکایەلەرە مخصوص مطابق شکللەریك چکیلمەسی.

9 ـ حکایەنیك اختصار ایدیلمیش واقتیدا اوقونماسی. (بو جهت چوجوق طرفیندەن دقتیك داهادا آرتماسینا سبب اولور).

10 ـ سس‌سیز، آلچاقدان، اوقونان حکایە و پارچالاریك نقل ایدیلمەسی یاخود پەسا گیبی اوبنایلماسی. (بوجور مشغلەلەر اوشاقلاریك سیموولاری دوشونمە کدە کی فردی استعدادلارینی یوقلاماغا امکان ویرە بیلەر.)

یوکسکدەن قرائت یالگز تحلیل نتیجەسیندە تعیین ایدیلمەلیدیر: چوجوق اول حکایەنی کاملا دوشونمەلی هر بیر سوزونو تفریق ایتمەلی، سوگرا ایسە یوکسکدەن اوقومالیدیر.

هوندوردن قرائتدە چوجوقلارا اعتیاد کسب ایتدیرمەك ایچون، اوقودولموش ماتیریاللاردان استفادە ایدەرەك، غروپلارا یوکسکدەن قرائت اوقوتمالیدیر.

بوتون گوستریلەن مشغلەلەر حسابسیز جملە و کلمەلەری حافظەدە ساقلاماق ایچوندیر. بودا مذکور یوللار ایلە چتین عملە گلدیکیندەن، الف ـ با باشلاندیقدان بیر مدت سوگرا گینەدە فونەتیق تمرینلەر یاپماغا اقدام ایدیلیر. آخیر کیلارساء سوزلەریك اوقشار حصەلەرینی و سسلەرینی دوشوندورور. اونلارسیز هیچ بیر چوجوغوك مستقل اوقوجو اولماسی ممکن دگلدیر.

فونه‌تیق تمرینله‌ر

چوجوقلار، لازمی مقداردا سوزله‌ریك شکلله‌رینه، مضمونلارینا یاقشی آشنا اولدیقدان سوگرا، فونه‌تیق تمرینله‌ر اجرا ایدیلیر. واقیت اولور که، چوجوقلا-ریك اوزله‌ری سوزله‌ری مقایسه ایتمه‌ك، اوقشار حصه‌له‌رینی آراشدیرماق فکرینه دوشورله‌ر. بوجور تشبثله‌ر اونلاریك فونه‌تیق مشغله‌له‌ره دخی حاضرلیغینی اثبات ایدیر. فونه‌تیق مشغله‌له‌ره آیریجا واقیت ویرمه‌ك گرکدیر. تحلیل ایچون چو-جوقلارا معلوم و قرائتده‌ده یاقینلیغی اولان ساده جمله‌له‌رده‌ن استفاده ایتمه‌لیدیر. ضعیف چوجوقلارله هرگون، هیچ اولمازسا، بیر نیچه دقیقه مشغول اولماق ایجاب ایدیر.

فونه‌تیق تحلیله عائد بیرینجی تمرین-عادتاً نظمیك سوزله‌رده‌ن قورولما-سیدیر. سوگرا سوزله‌ریك باشلانغیجینداکی سسله‌ری آییرماغا شروع ایدیلیر. بودا همیشه سس‌سیز حرفله‌رده‌ن باشلانیر. معلم، چوجوقلارا بیر صیرا عمومی سسله باشلانان سوزله‌ر ویریب، همان سوزله‌ده عمومه شامل نه وارسا، تفریق ایتمه‌له‌رینی توصیه ایدیر. عمومی سسله باشلانان سوزله‌ر چوجوقلار طرفینده‌ن سویله‌نیر و اوقشار سسله‌ر سه‌چیلیر. سوگرا چوجوقلار، بیر سسله باشلانان یگی سوزله‌ر آراییب سویله‌یرله‌ر. چوجوقلاریك سویله‌دیگی یگی سوزله‌ری معلم تماماً لوحه‌یه یازیر.

سس‌سیز حرفله‌ر بوتون علاقه‌له‌ری ایله تدقیق ایدیلیب، اوگرنیلدیکده‌ن سوگرا، معلم کیچیر سسلی‌له‌ره. آخیر کیلاریك تفریق ایدیلمه‌سی داهادا آساندیر. معلم بیر نیچه سوز گوتوره‌رەك، نوبتله اونلاری بیره‌ر-بیره‌ر تحلیل ایدیر: بودا، سوزده‌ن تدریجله سسلی حرفله‌ری ازاله ایتمه‌ك یولو ایله عمله گلیر.

قرائتده اولدوغو کیبی، بو مشغله‌له‌رده‌ده اوزرینده آیری-آیری سوزله‌ر یازیلمیش قارتوچقالاردان استفاده ایتمه‌لیدیر. قارتوچقالار باشلانغیجدا اولان حرفله‌ریك (سسله‌ریك) تیز تاپیلماسینا آزکومك ایتمه‌ییر.

بو مشغله‌له‌رده‌ن سوگرا، سسله‌ریك افاده‌سینه مخصوص قاعده‌له‌ر اوگردیلیر.

یوقاریدا گوستریلنله‌ر ایله الف-با تعلیمینیك بیرینجی قونسه‌نتیره‌سی قورتولور. بو قونسه‌نتیره چوجوقلارا آشاغی‌گی باجاریقلاری ویرمه‌لیدیر:

1 ــ بیر درجەلی مکتبە موافق گلەن هر تورلی قرائت کتابینی یوکسە کدەن و سلیس اوقوماغی باجارماق (بیر دقیقەدە 50 سوزوك اوقوناسی عادیدیر.)

2 ــ کرك طبع اولونموش و کرکسە أل ایلە یازیلمیش هر بیر سیموولا اهمیت ویرمەیی باجارماق.

3 ــ همان کتابلاری اوز ــ اوزونە، آلچاقدان، اوقویوب مضمونلارینی بنمسەیە بیلمەك و

4 ــ عین چتینلیکدە اولان هر بیر تازە کتابیذوقیلە مطالعە ایتمەیە هوەسلنمەك والخ..

الف ــ با تعلیمیلینك ایکینجی قونسەتیرەسی بو مقصدلەری تعقیب ایدیر:

1 ــ چوجوقلارا عمومیتلە فکری جلد بنیمسەمەك اعتیادی ویرمەك.

2 ــ تازە سوزلەری آنالیز ایتمەیی اوگرتمەك.

اوشاقلار یاشجا بویوك اولدوقدا آلچاق قرائتە داهادا آرتیق یر ویرمەلیدیر. آمیریقادا اك مشهور ایشجیلەریك دیدیکینە گورە: «جور جور سورغولارا جواباً ماتیریال حاضرلاماق؛ اوقونان شیئلەرە بکون وورماق یاخود مختلف مسئلەلەری تدقیق ایتمەك ایچون آلچاق قرائتیك (مطالعەنیك) اهمیتی بویوکدیر. اوکا کورە ساکت قرائتلە یوکسكدەن اولان قرائتی گیتـ گیدە مکتبدە عوض ایتمەلیدیر.

آلچاق قرائتیك ایکی شرطی واردیر: 1 ــ اوقوجونوك عمومیتلە قرائتە مراقی اولماسی

2 ــ اوقودوغونو آکلاماق ایچون اوقوجونوك معلوماتلیلیغی.

جلد قرائت ایچون مکتبیك بتون قرائت کتابلاریندان، حیوانلارا حادثەلەرە عائد حکایەلەردەن،غزیتەلەردەن استفادە ایتمەلیدیر. مکتب جنبیندە کی کتبخانە بو ایشدە بویوك یاردیم گوسترمەلیدیر.

روان قرائتە آلیشدیرماق یولو بویلەدیر:

1 ــ حکایەیی اوقوتمادان قاباق معلم چوجوقلارلە مصاحبە ایدیر. مصاحبەدە حکایەنیك مهم نقطەلەری؛ رول اوینایان اشخاص مختصر شکلدە ایضاح ایدیلیر.

سوگرا چوجوقلار حکایەنی سس‌سیز اوقوماغا باشلاییر، چتین سوزلەری سەچیرلەر. الڭ ضعیف اولانلارا معلم کومك ویریر.

ایشیڭ ایکینجی ئەتاپینی–سواللار اوزرە حکایەنیڭ چوجوقلار طرفیندەن نقل ایدیلمەسی و کیزلی اوقونماسی تشکیل ایدیر. بعضا حکایەنیڭ شفاهی نقل اولونماسینی، سوال – جواب یولو ایلە یازدیریلماسی عوض ایدیر.

2 – چوجوقلاری؛ اوقودوقلاری حکایەنیڭ عمدە مضمونینی معین، بیر نیجە جملەیی بیر–بیری‌نیڭ دالنیجا یازماغا یاخود کندلیلەری یولداشلارینا املا کیبی سویلەییب یازدیرماغا هوەسلندیرمەلیدیر. یازیلانی سوگرا «بیوللەتەنە» ییرلشدیریب دیواردان آسمالیدیر کە، باشقا چوجوقلاردا استفادە ایدەبیلسینلەر.

عمدە فکری سەچمەك بولونوڭ اوگردیلمەسی بویلەدیر: قاباقجا معلم بیر حکایەنیڭ اساس فکرلەرینی سەچیب، لوحەیە یازیر، چوجوقلارشا!او گا باقوب، قید ایتدیکلەرینیڭ تمام صفلە و تك–تك تکرارینی یابیرلار.

تیخنیکی تمرینلەردەن اوتری آیریجا واقت تعیین ایدیلیر. آنجاق بعضاً قرائتیڭ واقتی قصداً بیر نیجە دقیقە اختصار ایدیلیر کە، چوجوغوڭ فکری تمرکز ایتسین؛ دقتی آرتسین، بونوڭ کیبی چوجوق؛ معین صحیفەنی جلد تاپماغا، سرلوحەلەردەن استفادە ایتمەیە و سائرەیە... آلشدیریلەالیدیر.

کوستریلەن تمرینلەریڭ نیتجەسی اولاراق، نامعلوم سوزلەری جلد سورماغا، اوگرنمەیە چوجوق عادت ایدیر. یوکسکدەن اوقودوقدا، قرائتی 100 سوزە، آلچاقدانسا بیر دقیقەدە 150 سوزە چاتیر.

بویلە نتیجەلەر ألدە ایدیلیرسە، چوجوقلار ابتدائی سوادی بنیمسەمیشلەر دیمەك ممکندیر.

نهایت اساس بیر مسئلەنیڭ ایضاح ایدیلمەسی لازم گلیر. اودا آمیریقان مەتودو اوزرە الف–با تعلیمیندە «اوقو–یازی»نیڭ بیر ییردە اوگردیلمەسیدیر. آنجاق ایشیڭ اوللەریندە کتاب حرفلەری قوللانیلماسی آسانلیق نورەتدیگیندن، دخی یازی حرفلەری بیر قدر گیری‌یە دوشور. بوندان باشقا، عمومتیلە هانکی حروفاتیڭ قاباغا دوشمەسی ألزم اولدوغونو اثبات ایدەجك فنی بیر ملاحظە ایمدی‌یە قدر میداندا موجود دگلدیر.

عادی کسرینك ضرب و تقسیمینه دائر

علی راغب

«یکی مکتب» مجموعه‌سینیك 4 ینجی سایی‌سیندا (خ. م.) یولداش طرفیندەن «عادی کسرینك ضرب عملیاتینی تدریس ایچین عیانی و آکلاقلی یوللار» سرلوحه‌سیله یازیلوب مباحثه یولو ایله درج ایدیلمیش مقاله‌یی بن‌ده اوقودوم.
مکتبلەریمیزدەن بیر چوغوندا بو عمل‌لەر دوغرودواندا سطحی‌صورتده، طوطی واری طرزده و آنجاق تعریف یولو ایله، آکلاقسیز و دوشونجه‌سیز اولاراق، ئوگرەدیلدیکلەری ایچین بو مسئله میدانا آتیلمیش اولسون گرك.
« کسرینك ضرب و تقسیمینه دائر عیانی یوللار» گوستەرمەك فکریله خ.م. یولداش ایلك اول کسرینك ضرب قسمینی آلیر و
«عملیاته عیانی واسطه اولاراق‌ده حیاتی مسئله‌لەر» (ص.37) گوتورور.
ضربه عائد بش جور مسئله عملیاتی گوستەریر، بویله:

1 ــ تام عددیك (خ. م. «کل» دیبور.) جزئینی تاپماق؛

2 ــ تام عددیك کسره ضربی؛

3 ــ کسرینك تام عدده ضربی؛

4 ــ کسرینك کسرینی تاپماق و

5 ــ کسری کسره ضرب ایتمەك.

کسرینك ضرب عملیاتینه مخصوص آکلاقلی سایدیغی یوللاری عیانی صورتده گوستەرمەك ایچین 50. $\frac{3}{5}$ مثالینی گوتوریر، کندیسی سویله‌دیکی کبی «مەتود زیبیللیگیندەن چیقماغا» چالیشیر و بو مقصدله‌ده اویغون «عیانی یوللار» آراماغا باشلاییر؛ بویله عیانی یوللاری‌دا نەدەنسه آنجاق «حیاتی مسئله‌لەردە» گوریر. (؟)
لاکن بیزجه، بارلاق و دگرلی مقصدله مقاله یازان خ. م. یولداش بیر آز دوزگون داورانمیر؛ چونکه حسابیك هر هانکی عملینی عیانی و آکلاقلی صورتده تدریس ایتمەك. بو عمله عائد آنجاق حیاتی مسئله گوتوروب

اونو غیرعیانی و قارما ـ قاریشیق یول ایله حل ایتمه‌ك، ده‌ن عبارت ... کیلدیر. بلکه‌ده حقیقی محیطله حیاتدان آلینما جانلی مسئله‌لر گوتورمه‌لی، بو مسئله‌لریده شاگردله‌رینك آقتیف اشتراکیله و هم‌ده عیانی و آکلاقلی واسطه‌له‌رله آیدینلاشدیرمالی و شاگردله‌ره مال ایتدیرمه‌لیدیر.

مقاله صاحبی ایسه $50 \cdot \frac{3}{5}$ مثالینی عیانی و آکلاقلی صورتده ئوگره‌تمه‌ك ایچین، مثالی «احمدینك 50 قپك پولو واردی؛ اونوك بشده ایکیسینه کتاب آلدی. کتابه نه قدر پول ویردی؟» کیبی حیاتدان آلینما برمسئله فورماسینا سالیر؛ سوکرادا مسئله‌نینك حلینه کیریشیر؛ صورت حلی‌ده بو جور گوسته‌ریر.

عینا: «50 ق : 5 = 10 ق

10 ق . 2 = 20 ق

دوستور: (50 : 5) : 2 = 20» بیتدی.

(باق ص 37)

عجب بوراسیدیرکه، مسئله‌یی، أسکی اصوللاردان هیچده فرقلی اولمیان یول ایله حل ایتدیکده‌ن سوکرا خ. م. یولداش (دایانماق ایستمیر، «ایسته دیکیمیز وه‌ردیش اوشاقلاردا عمله کلدیمی؟ دورماق لازم ده‌کل‌ده‌ییور، مسئله‌یی عمومیلشدیرمه‌که یعنی جبر شکلینه سالماغا چالیشیر و معلمله‌ری‌ده 50. $^3/_5$ عوضینه

کل. $\frac{\text{صورت}}{\text{مخرج}}$ و یا $\frac{\text{ق} \cdot \text{ع}}{\text{ل}}$ فورمادا یازدیرماغا و ئوگره‌تمکه تله‌سیر؛ مسئله‌ده‌ن دوستور چیقارماغا قناعت ایدیر و داها سوکرادا دوستوردان مسئله دوزه‌لتمکه کیریشیر. مثلا (40 : 8) . 3 = 15 کیبی دوستورونك «جورـ جور مسئله‌لر» شکلینه سالینماسینی اوشاقلارا توصیه ایدیر و الك نهایه بومسئله‌یی‌ده شاگردلر واسطه‌سیله حل ایتدیروب، «40 یك سکزده اوچونو تاپماق عملیاتینی تاختادا یازدیریر» اساس وظیفه‌سنی‌ده کندیسی سویله‌یکی کبی «هم 40 . $\frac{3}{8}$ قیلیقلی عملیاتك ماهیتینی، هم‌ده عیانی یول ایله عملیاتینی اوشاقلارا قاندیردیق» جمله‌سیله بیتمیش سایر (!؟) چونکه سوکرا آنجاق حلیك صورتینی یازدیرمه‌قلا اوغراشیر.

ایمدی‌ده مقاله‌ده گوسته‌ریله‌ن مثال‌لاری مسئله‌له‌ری و تطبیق ایدیله‌ن یوللاری آرایاق. تام عددیك جزئله‌رینی آگلاتماق ایچین خ. م. یولداشیك گوسته‌ردیگی یوللاریك أسکی‌له‌رده‌ن هیچ‌ده فرقی اولمادیغینی سویله‌میشدیك. ایمدی‌ده ئوز فکریمیزی سویله‌یه‌ك.

بیزجه، 50 عددینیك $^3/_5$ حصه‌سینی عادی یوللار ایله بولمادان و یازدیرمادان اول، مجرد (آدسیز) سوگرادا مقید (آدلی) عددله‌ر اوزه‌رینه تمرینله‌ر یاپدیرماق، عیانی و آگلاقلی یوللار ایله‌ده شاگردله‌رله بیرلیکده حل‌ایتمه‌ك یاقشیدیر. مقصدیمیزی داها آیدین ایتمه‌ك ایچون کوچوك بیر مثال گوتوره‌ك و اونو شاگردله‌ریك یاردمیله عیانی و آسان صورتده بیلدیگیم کبی حل ایده‌ك:

معلم، شاگردله‌ره 5 باغلاماچوبوق (مقید عدددیر) گوسته‌ریر؛ هر باغلامادادا 10 ه‌ر جوبوق اولدوغونو شاگردله‌رسایاراق، یقین ایدیرله‌ر. سوگرادا تقریباً بو جور سواللار ویریر.

س ــ نیچه باغلاما (جوبوق باغلاماسی) واردیر؟

هر باغلامادا نیچه چوبوق وار؟

س ــ هر باغلامایی اونلوق آدلاندیرماق اولارمی؟ هامیسی نیچه اونلوق اولور؟

معلم، 5 شاگرد چاغریر؛ هه‌ره‌سینه بیره‌ر باغلاما گوتورمه‌گی تکلیف ایدیر. شاگردله‌ر باغلامالاری گوتوردیگده‌ن سوگرا معلم تخمیناً بو سواللاری ویریر:

س ــ نیچه باغلاما واردی؟ باغلامالاری نیچه شاگرد گوتوردی؟ هه‌ر شاگرده نیچه باغلاما اولدو؟ بدیع، ضیاء، والده، شفیقه، زکیه! سنده نیچه باغلاما واردیر؟ هاموسی نیچه باغلاما ایدی؟ 5 باغلاما، سنده‌کی باغلامادان نیچه دفعه چوقدر؟ هه‌ر باغلامایی نیچه آدلاندیرمیشدیق؟

س ــ سنده‌کی باغلاما دیمه‌ك 5 باغلامانیك نیچه‌ده نیچه حصه‌سیدیر؟

ج ــ بشده بیر حصه‌سیدیر. (بیر نیچه اوشاغا سویله‌دیر)

معلم: بونا بشده بيرده ديبرلەر.

س — نيچه دييرلەر

ج — بشده بير. (معلم يازبر)

قيد: بو كبى مثاللارى باشقا عيانى واسطەلەرلەده حل ايديرلەر، شاگردلەر، تام عدديك بير جزئينى بولماغاآليشديقدان سوگرا، معلم هەر شاگردە سيرا ايله ئوز پايينى يازديربر ويازديقلارينىدا بير بير هاميسيندان آيريجا سوروشور. داها سوگرادا ايكى شاگرديك يازيلارينى. اوچ شاگرديك يازديقلارينى . . . ياناشى قويور (يازديربر) آخردادا بيرينى گوستەربر و سوروشور:

س — سكينه بوفو اوقو! ايكينجيسينى، اوچونجيسينى، دوردينجيسينى اوقو سكينەده اوقويور:

بير $\frac{1}{5}$؛ ايكى $\frac{1}{5}$؛ اوچ $\frac{1}{5}$؛ والخ. بونودا ئوگرتديگدەن سوگرا بشده ايكينيك، بشده اوچيك، بشده دورديك والخ نيچه بشده بيردەن عمله كلديكلەرينى و نيچه يازيلديقلارينىدا ئوگرەدير.

ايكينجى صيرادادا (ايستەرسه، يوقاريداكى مثالى، ايستەرسه، باشقاسينى) 50 . $\frac{3}{5}$ مثاليندا كى تامى، مقيد عدد شكلينه سالير؛ سوگرا، يەنەده يوقاريدا گوستەرديگيميز كبى عيانى يوللار واسطەسيله بيرەر جزئلەرينى آرايير، ياناشى يازديربر، اوقودور والخ...

فرض ايدەلك كه،50 مناتيك $\frac{3}{5}$ حصەسينى تاپماق لازم گلير.

س — 50 مناتيك بشده بيرى نه قادار اولور؟ بشده بير، نيچه يازيلير؟ تاپديغيگيز حصەنيك آدى نه ايدى؟ ماناتى هارادا يازماقلازمدير؟ شاگردلەردە $\frac{1}{5}$ مانات... يازيرلار. $\frac{2}{5}$ ماناتيك، $\frac{3}{5}$ ماناتيك، $\frac{4}{5}$ ماناتيك والخ.

نيچه بشده بيردەن عمله كلديكلەرينى و نيچه يازيلديقلارينى ئوگرەنيرلەر.

مجرد و مقيد عددلەره عائد محيط و حياتدان آلينما بير نيچه مسئله ايله بو مسئلەلەردە كى مثاللار گوستەريلديگدەن و عيانى واسطەلەرله آسان صورتده آيدينلاشديريلديقدانسوگرا، خ. م. يولداشيك قبول ايتديكى 50 تامعدديك

$^3/_5$ جزئاەرینیدە بولماق اولار؛ چونکه 50 تامیك 3/5 نی تاپماق ایچیندە
الك اول 50 نیك بشدە بیرلەرینی یعنی بش دفعه (1/5،1/5،1/5،1/5،1/5)
$^1/_5$ لەردەن عبارت اولدوغونو بیلەجه‌گیك. سوگرادا هم کتابا ویریلەن $^2/_5$ نیك
$(^1/_5 + ^1/_5) = (2.^1/_5) = 20$ ق؛ همدە 50نیك $^3/_5$نیك $= (^1/_5 + ^1/_5 + ^1/_5)$
یاخود $(3.^1/_5) = ^3/_5 = 30$ اولدوغونو آسانجا و هیققانمیاراق آنلاتاجاغیق.

تام عددیك کسره ضربینده تصادف ایدیلەن اتفاقلاردان خ. م. یولداش
نەدنسه، آنجاق ایکیسینی گوستەریر:

1) صورتلەریك حاصل ضربینی مخرجه تقسیم ایتمەك و

2)مشترك قاسملی صورتله مخرجی اختصار ایتمەك اوزره آلینان جوابدیر:
خ. م. یولداش 5 م.له $^3/_5$ یك حاصل ضربینی بولماق ایچین یا $\frac{3 \cdot 5}{5} =$
$= \frac{15}{5} = 3$ منات آلیر، یادا کی صورتده‌کی و مخرجده‌کی 5 رقمله‌رینی هیچ
بیر ایضاحات ویرمەدەن اختصار ایدیر، 3 مانات جوابینی آلیر. (حالبوکه
مسئله‌نیك بو جهتی داها اهمیتلی‌دیر. بو خصوصدا سوگرا) بویله‌لیکله آلدیغی
5 پوت دوگویەدە آنجاق، آنجاق اوچجه مانات پول ویریر(؟!)

آی یولداش انصاف ایدیگزدە؛ بو مسئله حیاتیدیرمی؟ جانم الك آلچاق
دوگونوك پوتونو بو گونلەردە 23 ـ 25 ماناتدان آشاغا ساتان بیر آدام
و ساتیلان بیر یئر وارمی؟ بو حقیقتی خ. م. یولداش‌دا انکار ایتمەسین
گرەك. بویله ایسه، حیاتی بیر مسئله آلاق:

«بیر گونده $^3/_5$ دەقامیترو بەز توقویان بیر توقوجی، 6 گونده نه قادار
بەز توقویار؟»

س ـ بیر گونده نه قادار بەز توخونور؟ 2 گونده، 3 گونده، 4 گونده،
5 گونده، 6 گونده نه قادار بەز توخونار؟»

س ـ نیچه کره 3/4 دەقامیترو توخونوبدور؟

ج ـ 6 گونده، آلتی دفعه 3/4 دەقامیترو بەز توقونوبدور.

س ـ آیری‌ـ‌آیری یازیگیز! شاگردلەردە یازیرلار:

$^3/_4$ دقم. $^3/_4$ دقم $^3/_4$ دقم $^3/_4$ دقم $^3/_4$ دقم $^3/_4$ دقم

س — بونو قيسا يول ايله داها نيجه يازماق‌اولار؟ يازيڭيز! شاگردلەردە يازيرلار:

$$6 \times \text{ دەقم } {}^{3}/_{4}$$

بونيڭ حاصل ضربىدە $\frac{18}{4}$ دەقم غير حقيقى كسرىنى عمله گنوريركه، بوندان‌دا تام عددلەرى چيقماق لازم گلير. بيله:

${}^{3}/_{4}$ دەقم . $6 = {}^{18}/_{4}$ دەقم $= 4\frac{2}{4}$ دەقم $= 4\frac{1}{2}$ دەقم.

قيد: غير حقيقى مقيد عددلردەن اولان 18 گيرەهى اولدوغو كيبى قويماق يارامادىغى كبى، $\frac{18}{4}$ دەقمىدە اويلەجە، غير حقيقى كسر حاليندا قويماق يارامازدير. 18 گيرەهى آرشينا چەويرمەك لازم اولدوغو كيبى $\frac{18}{4}$ دەقامىترودانداتام عدد چيقارماق لازم گلير. 18 گيرەهى 16 واحد قياسىسينه تقسيم ايدوب 1 آرشين 2 گيرە مركب عددينى آلان كبى، $\frac{18}{4}$ دەقم غير حقيقى كسرينده‌نده تام عددى چيقماق ايچين 18صورتينى 4 مخرجينه تقسيمله $4\frac{2}{4}$ دەقم تام عددلى كسرينى آليريق. سوڭرادا كسريڭ صورتيله مخرجينى قاسم مشتركلەرى اولان 2 يه اختصارايديربك، نتيجەدەدە $4^{1}/_{2}$ دەقم تام عددلى كسرينى آليريق، بيله:

I آداما 6 شەر گيرە قايتان آلان اوچ قيزيڭ آلديغى قايتانيڭ‌مقدارينى بولماق ايچين.

1 — 6 گيرە . 3 = 18 گيرە،

2 — 18 ك : 16 = 1 آرشين 2 گيرە

دوستورى (6 ك . 3) : 16 = 1 آرشين 2 گيرە

II گوندە $\frac{3}{4}$ دەقم بەز توخونور؛ 6 گوندە نه قدر توخوندوغونو بيلمەك ايچين‌دە..

1 — $\frac{3}{4}$ دەقم . 6 = $\frac{18}{4}$ دەقم

2 — $\frac{18}{4}$ دەقم : 4 = $4\frac{2}{4}$ = $4^{1}/_{2}$ دەقم

دوستور : ($\frac{3}{4}$ دەقم . 6) : 4 = $4\frac{2}{4}$ = $4\frac{1}{2}$ دەقم. يازيريق.

شاگردلەردە اساسلی ملکه حاصل ایتدیرمەك ایچین بو کیبی مثال و مسئلەلەردەن بیر نیچەسینی موازی صورتدە. هەمدە عیانی یوللارلە و لاباراتور طرزدە حل ایتمەك لازم گلیر.

خ. م. یولداش سوگرادا $3/5$. $2/3$ کسرلەرینیك • ضربینه کیچیر و ئوز — ئوزیلە بویلە سوال جواب ایدیر:

س — «بورادا آچیقلی مەتود نه اولمالیدر؟

ج — گنه عینی: اولا حیاتی مسئلەلەر گوتورولەجەك، سوگرادا یوقاریدا کی قاعدە ایلە (خ. م. گوستەردیگی قاعدە ایلە) حل اولوناجاقدر.»

حالبوکە، کیچمیش مثاللاریك حلینده یولداشیك هیچ بیر عیانی یول و واسطەلەر گوستەرمەدیگی بللیدیر. خ. م. یولداش عیانی واسطەیی، یوقاریدا آنجاق حیاتی مسئلەدەن عبارت بیلیردی. بونودا بیز عادی بیر خطا کیبی ظن ایدیردیك. لاکن افسوسلار اولسونکه خ. م. یولداش بو خطاسینی بوردادا تکرار ایدیر، آچیقلی و عیانی مەتودی، حیاتی مسئلەدەن و حیاتی مسئلەیی‌دە تکلیف ایتدیگی:

«$\frac{3}{5}$ ماناتیك $2/3$ سی، ماناتیك نیچەدە نیچە حصەسینی عملە گتیرەر؟» کبی مسئلەلەردەن عبارت بیلیر.

بیز یەنەدە ئوز فکریمیزی تکرار ایدیریك و دییریك که خ. م. یولداشیك گوستەردیکلەرینده هیچ بیر عیانی واسطە قوللانیلمامیشدیر: عیانی یول حیاتی مسئلە اولمایان کیبی، حیاتی مسئلەدە عیانی یول و واسطە دە گیلدیر. بونلار بام — باشقا اصطلاحلاردیر. بلکەدە حیاتی و حقیقی مسئلەلەری آچیقلی صورتدە حل ایتمەك ایچین عیانی واسطەلەر اڭ دەگەرلی یوللاردان سابیلیرلار.

ایمدی‌دە خ. م. یولداشیمیزیك یوقاریدا کی مسئلەسینی عیانی واسطەلەرلە آچیقلی صورتدە حل ایتمکه، قولای و آسان یوللار گوستەرمکه کیریشەك (ئوزی عادی طرزدە حل ایدیر؛ آدینیدا عیانی و آچیقلی بوللار قویور!

ع. راغب.)

عیانی واسطه اولاراق، مثال ایچین بیر کاغذ مانات و بش دانه‌ده آباسیلیق آلاق. اولجه‌ده کاغذ ماناتایغی گوسته‌روب بو سواللاری ویره‌ك:

س – بو، نه قاداردیر؟ بو کاغذ ماناتی نه کیبی کوموش پوللارا خیر-دالاماق اولار؟ نیچه دانه ایکی شاهیلیق، نیچه یاریم – ماناتلیق و نیچه آباسیلیق اولار؟

بو سواللاریك هامیسینا شاکردله‌ر جواب ویریرله‌ر. معلم‌ده آباسیلار او-زه‌رینده دوریر.

س – بیر آباسیلیق، ماناتیك هانکی حصه‌سیدیر؟ ماناتدا نیچه آباسیلیق؛ نیچه $^1/_5$ وار؟

س – ماناتیك $^1/_5$ ی نه قاداردیر؟ بشده‌ایکیسی، بشده‌اوچو، و الخ... نه قادار اولور؟

س – مسئله‌ده ماناتیك هانکی حصه‌سی ویریلمیشدیر؟ نیچه آباسی اولور؟ ماناتیك بشده بیرینی تاپماق ایچین، نه ایتمه‌لی‌ییك؟

ج – ماناتی، 5 آباسیلارا خیردالامالی‌ییق، یعنی مانات واحدینی 5 دانه داها کوچوك واحد یاپمالی‌ییق؛ هم‌ده ضرب عملی ایله بولمالی‌ییق.

س – بو کوچوك واحدله‌ردن بیرینیك (بشده بیرینیك) اوچده‌بیر حصه‌سینی بولماق ایچین نه ایتمه‌لی‌ییك؟

ج – ماناتیك بشده بیر کوچوك واحدینی‌ده اوچده بیره خیردالامالی و هم‌ده ضرب عملی ایله خیردالامالی‌ییق. بیله:

$$م \frac{1}{5} \cdot \frac{1}{3} = \frac{1}{15} م؛$$

س – بشده ایکی ماناتیك، اوچده بیرینی بولماق ایچین، نه قاییرمالی؛ بشده اوچونو بولماق ایچین، نه ایتمه‌لی‌ییك؟ یوقاریدا گوسته‌ردیکیمیزی نیچه دفعه یازمالی‌ییق؟

ج – بشده ایکی ماناتیك، بشده اوچ ماناتیك اوچده بیرینی تاپماق‌ایچین، اوچده بیری ایکی دفعه، اوچ دفعه یازمالی‌ییق. بیله:

$م\ ^2/_5 \cdot ^1/_3 = ^1/_{15} + ^1/_{15}؛ م\ ^3/_5 \cdot ^1/_3 = ^1/_{15} م + ^1/_{15} + ^1/_{15} م$

س – $^1/_{15}$ م. ی نیچه دفعه تکرار ایتدیك؟ یازیکیز!

شاگردلەردە یازیرلار. بیلە:

$\frac{3}{5}$م . $\frac{1}{3}$) = ($\frac{1}{15}$م . 3) = $\frac{3}{15}$م.

س – مسئلەدە $\frac{3}{5}$ ماناتیڭ هانکی حصەسینی تاپماق ایستەنیلیردی؟

ج – $\frac{3}{5}$ ماناتیڭ $\frac{2}{3}$ حصەسی.

س – $\frac{3}{5}$ ماناتیڭ $\frac{1}{3}$ حصەسی نە قادار اولدو؟ اوچدە ایکی حصەسی‌نیچە دفعە آرتیق اولار؟ یازیڭیز. شاگردلەر یازیرلار:

$\frac{3}{5}$م . $\frac{1}{3}$ = $\frac{3}{15}$؛ ($\frac{3}{5}$م . $\frac{2}{3}$) = ($\frac{3}{15}$. 2) = $\overset{3}{\frac{6}{15}}$ = $\frac{2}{5}$م.

س – ماناتیڭ بشدە بیری نیچە آباسی‌دیر؟ بشدە ایکیسی نیچە آباسی اولور؟

مسئلەنیڭ صورت حلینیڭ گیدیشی:

I – $\frac{1}{5}$م . تیڭ $\frac{1}{3}$ = $\frac{1}{5}$م.

II – $\frac{2}{5}$م تیڭ $\frac{1}{3}$ = $\frac{1}{15}$م + $\frac{1}{15}$م؛

یا خود: $\frac{1}{15}$م . 2 = $\frac{2}{15}$م.

III – $\frac{3}{5}$م تیڭ $\frac{1}{3}$ = $\frac{1}{15}$ + $\frac{1}{15}$م + $\frac{1}{15}$م؛

یا خود: $\frac{1}{15}$م . 3 = $\frac{3}{15}$م.

IV – $\frac{3}{5}$م. تیڭ $\frac{2}{3}$ = $\frac{3}{15}$م + $\frac{3}{15}$م؛

یا خود: $\frac{3}{15}$م . 2 = $\frac{6}{15}$م $\overset{3}{=}$ $\frac{2}{5}$م.

دوستورلار:

I – ($\frac{1}{5}$م . $\frac{1}{3}$) = $\frac{1}{15}$م؛

II – ($\frac{2}{5}$م . $\frac{1}{3}$) = (2 . $\frac{1}{15}$) = $\frac{2}{15}$م؛

III – ($\frac{3}{5}$م . $\frac{1}{3}$) = ($\frac{1}{15}$م . 3) = $\frac{3}{15}$م؛

IV – ($\frac{3}{5}$م . $\frac{2}{3}$) = ($\frac{3}{15}$م . 2) = $\frac{6}{15}$م. $\overset{3}{=}$ $\frac{2}{5}$م. (2 آباسی)

بیردە مقالە صاحبی خ. م. یولداش کسرنیڭ ضربینە عائد، سوبەدیکی کیبی، بش قورولوشدا مسئلە عملیاتی گوستەریر، بیلدیکی و دوشوندوگو طرزدە آچیر، آیدینلاشدیرماغا چالیشیر، لاکن آدیم باشی راست گلەن ضرب عملیاتینداکی کسرلك اختصارینا دەگەرنجە اهمیت ویرمیر، نظرە آلمیر،

بلکه‌ده اهمیتسیز بیر شیئی کیبی اوستوندەن واز کیچیر. اوزون ـ اوزادی یازمیش مقاله‌سینیڭ هیچ یئرینده ایضاح ایچین بیر کلمه ایله‌ده اولسا بیله، قیمیلدامیر.

حالبو که، خصوصاً ضرب‌لَه تقسیم عملیه‌له‌رینه قولایلیق ویره‌ن، آسانلاشدیران، زحمتی یوکیلّلاشدیران قیسا یوللاردان بیری‌ده بو اختصار مسئله‌سیدیر. بونودا وقتینده و یئرینده، دوشونه‌ره‌ك و آڭلایاراق یاپوب یاپدیرماق، فایدالیدیر.

اختصار مسئله‌سینیڭ اساس معنا و ماهیتینی دوشونمه‌ك و آڭلاماق ایچینده، کسریڭ معناجه تقسیمده‌ن باشقا ده‌گیل، بلکه تقسیمیڭ عینی و آنجاق ظاهری یازیلیشیندا فرقلی اولدوغونو دوشونمه‌ك و سوڭرادا شاکردله‌ره آڭلاتماق لازم گلیر. بیاه:

مثال $\left\{ \begin{array}{l} 4 : 2 = \frac{4}{2}; \\ 2 : 4 = \frac{2}{4} \end{array} \right.$ و الخ...

بوراسی آڭلاشیلدیقدان سوڭرادا کسریڭ صورتی = مقسوم، کسریڭ مخرجی = مقسوم علیه و خارج قسمت ایسه، = کسر اولار.

بویله اولدوغو ایچینده مقسوملاریڭ ده‌گیشمه‌سیله خارج قسمت اوزه‌رینه بوراقیلان تاثیری، کسریڭ صورتیله مخرجی ده‌گیشدیکی زمان گورمه‌ك اولور.

بونودا عیانی واسطه‌له‌ریڭ قولایی و اویغونو اولان کاغذ و باشقالاری‌ایله عیانی صورتده گوسته‌رمه‌ك و آڭلاتماق اولور. چیقاریلان تعریف‌ده تقریباً بویله اولور:

I ـ پایلانان (مقسوم) چوق، پای آلانلار (مقسوم علیه) آز اولدوقجا، پایدا (خارج قسمت) چوغالیر؛

II ـ پایلانان آز، پای آلانلار چوق اولدوقجا، پایدا آزالیر؛

III ـ پایلانان و پای آلانلار عین عدد دفعه چوغالوب آزالدیغی زمان، پایدا ده‌گیشمه‌ز.

عیانی واسطه‌له‌ر و آڭلاقلی یوللارله شاگردله‌ریڭ بنمسه‌دیکله‌ری بو حقیقتی، کسری اختصار ایتمه‌ك یولونداده ایشله‌تمه‌ك اولور. مثال ایچین ینه‌ده خ. م. یولداشیڭ حیاتدان ده‌گیل، هوادان قاپدیغی و مقاله‌سینه سوقدیغی 5 بوتو 3 ماناتا آلینان دوگو مسئله‌سینی گوتوره‌ك.

مسئله:

1 پوت دوگو $^3/_5$ مانات؛ 5 پوت؟

حلیڭ صورتی:

$$\frac{3 \cdot 5}{5}$$

مسئله‌یی حل ایتمه‌ك ایچین سواللار:

س ـ بو کسرده نیچه صورت و نیچه مخرج وار؟ اوقوییگیز! تقسیمیڭ مقسومی، مقسوم علیهی کسریڭ نه‌یینه مساویدیر.

ج ـ مقسوم = صورت، مقسوم علیه = مخرج.

س ـ مقسومی چوغالتساق، خارج قسمت نه حالادوشه‌ر مقسوم‌علیهی آزالتساق، نه حالا دوشه‌ر؟

س ـ صورتی آزالتساق، کسر نه حالا دوشه‌ر؟ مخرجی آزالتساق، نه حالا دوشه‌ر؟ و الخ...

س ـ $\frac{3 \cdot 5}{5}$ کسرینی اوچ دفعه آزالتماق ایچین، نه ایتمه‌لی‌یك؟ صورتده‌کی 5 ی قالدیرساق، کسر نه حالا دوشه‌ر؟ مخرجده‌کی 5 یئرینه 10 یازساق، کسر نه حالا دوشه‌ر؟ بو کسریڭ مخرجینده‌کی 5 ی قالدیرساق، کسر نه حالا دوشه‌ر؟ کسریڭ مقداری ده‌گیشمه‌مه‌ك ایچین نه ایتمه‌ك لازمدیر؟

ج ـ کسریڭ صورتینی و مخرجینی عین عدد دفعه آزالتماق و یا خود چوغالتماق لازمدیر.

س ـ بو کسرده‌کی رقمله‌ریڭ هانکیلارینی قالدیرساق، کسر ده‌گیشمه‌ز؟

ج ـ کسریڭ صورتینده‌کی 5 ایله مخرجینده‌کی 5 ی قالدیرساق، کسر ده‌گیشمه‌ز.

س ـ بویله ایسه، یوقاریداکی مثالی و بونا اوقشارلارینی قیساجا حل‌ایتمه‌ك ایچین نه قاییرماق لازمدیر؟

ج ـ صورتده‌کی و مخرجده‌کی عددله‌ری مشترك قاسملارینه (بوردا 5 رقمیدیر) تقسیم ایتمه‌ك لازمدیر.

شاگردله‌رده قیسا یول ایله حل ایدیرله‌ر. بیله:

$$3\overset{5}{\smile}=\frac{3\cdot5}{5}$$

اویله‌ده خ. م. یولداشیك گوسته‌ردیکی:

$^3/_5\cdot{}^2/_3$ مثالی قیسا یول ایله، یعنی اختصار واسطه‌سیله، بو جور حل ایتمه‌ك اولور؛ اولجه صورت حلینی گرسته‌ره‌ك:

$$=\frac{2\cdot3}{3\cdot5}={}^2/_3\cdot{}^3/_5$$

اختصار اوزره حلی:

$$\frac{2}{5}\overset{3}{\smile}=\frac{2\cdot3}{3\cdot5}$$

بورایه قادار بیز یولداش خ. م. یك گوسته‌ردیکی مثاللاری و مسئله‌ره‌ری باجاردیقجا و ممکن اولدوقجا، آسان و قولای یوللارله اطرافلی و عیانی صورتده حل ایتدیك؛ صورت حلده‌ده ضرب عملینی جمع عملی واسطه‌سیله یابماغا و بویله‌لیکله‌ده ضرب عملینیك قیسا یوللو جمع عملی اولدوغونو گوسته‌ردیك، یازدیردیق و دوستورلارینی‌دا چیقاردیق.

لاکن مقاله‌میزیك سوگیندا دیه‌جکیمیز بوندان عبارت اولاجاقدیر:

معلم آرقاداشلاریمیز کسریك نیجه دوغدوغونو، نیجه عمله گلدیکینی، نه‌ده‌ن عبارت اولدوغونو اطرافلی و محکم صورتده دوشونمه‌لی، آ گلامالی، آتا ـ بابادان قالما و کوهنه حساب کتابلاریندا یازیلان «بیر واحدیك مساوی پارچالارینا کسر ده‌نیلیر» تعریفینی طوطیواری صورتده دیلینده تکرار ایتمه‌سین و هم‌ده بو جور اساسسیز لافلارلادا شاگردله‌ری‌نیك قولاقلارینی دولدورماسینلار گره‌ك. کسریك عملیاتینا کیچمه‌ك ایچین، مجرد، مقید و مرکب عددله‌ر اوزه‌رینه محکم زمینله‌ر حاضرلامالیدیرلار.

مشهور روس مه‌تودچیلاریندان له‌قسین بو بارادا بویله دییر که، «بو ایشده تله‌سه‌نله‌ر ایشیك گله‌جه‌گینه آغیر ضربه‌لر أندیریر، ایشیك تیجه‌لی اولماسینادا بویوك مانعله‌ر توره‌دیرله‌ر».

یه‌ده اونوك فکرینجه، «کسره» کیچمه‌ده‌ن و کسرله تانیش اولمادان اول شاگردله‌ر مختلف آدلی حصه‌له‌ریك بیر بیرینه نسبتله نیجه اولدوقلارینی دقتله بیلمه‌لی، فرقله‌رینه وارمالی و بنمسه‌مه‌لیدیرله‌ر.

کسریك عملیاتینی آکلاقلی صورتده ئوکره‌تمه‌ك ایچین کوتوروله‌ن‌مانه‌ریال اویغون اولماقلا برابر، عیانی‌واسطه‌له‌رله آکلاقلی صورتده ئوکره‌دیلمه‌له‌رینه‌ده یارار اولمالیدیرلار و الخ...

عادی کسریك ضربی و تقسیمی نه‌جور قاندیریلمالی‌دیر.

یازانی: م. ت. عسکربگلی.

«یکی مکتب» مجموعه‌سینیك بوییلکی، 4 ینجی نومروسینده عادی کسریك ضرب عملیاتینی تدریس ایچین عیانی و آکلاقلی یوللار «سرلوحه‌سی آلتیندا «خ. م.» برلداش طرفیندن یازیلمش بیر مقاله درج ایدیلمش‌دی. بو مقاله خلق معلمله‌رینده‌ن یولداش (ا. ح.)نك یازدیغی بیر مکتوبینده، «کسریك ضرب و تقسیمینه دائر عیانی یوللار» ایسته‌مه‌سی مناسبتیله یازیلمیش‌دیر. بو مسئله حال حاضردا دگیل قضا، حتا شهر معلمله‌رینی‌ده مراقلاندیریر. اوناگوره باکودا معارف ایوی تردینده اولان ریاضیات درنگینده سویله‌مه‌ك ایچین حساب قورسی نه جور قاندیریلمالی‌دیر موضوعیندا بیر معروضه حاضرلامیشدیم، فقط درنگینك فعالیتسزلیکی یوزینده‌ن اوقویا بیلمه‌دیم و اوناگوره‌ده عین ماته‌ریالیك بعض یئرله‌رینی «یکی مکتب» مجموعه‌سینه ویرمه‌گی لازم بیلیرم. دوغریدان‌دا، یولداش (خ. م.)نیك دیدیکی کیبی مکتبله‌رمیزده کسر قورصی چوق ضعیف بیر حالدا کیچیلیر. بو ضعیفلیك بیر و II درجه‌لی مکتبله‌رده‌ده کورولمکده‌دیر.

بونی هر زمان II درجه‌لی مکتبله‌رده ریاضیات درسینی ویره‌ن معلمله‌ر اعتراف ایدیرله‌ر. II درجه‌لی مکتبی بیتیروب دارالفنوندا تحصیل ایده‌ن بیر طلبه‌نیك، کسر قورسینی نه درجه‌ده ضعیف بیلدیکینه بن اوزوم شاهیده‌م...

بو حال، مکتبله‌ریمیزده کسر قورسی‌نیك آگلاقلی بیر طرزده متعلمله‌ر طرفینده‌ن بنیمسه‌نیلمه‌دیکیندە‌ن ایله‌ری گلیر. ایندی موضوعیمیزا کیچه‌لیم:

یولداش (خ. م.) اوز مقاله‌سینده چوق مهم یئرله‌ر گوسته‌ردیکی گیبی، بیر چوق معلم (علی‌الخصوص قضا معلمله‌رینی) و متعلمله‌ری چاشدیراجاق نقطه‌له‌رده گوسته‌ریر.. بیزیم بو مقاله‌میز اوز حجمیله بو نقطه‌له‌ری آیدین ایتمه‌گه و بعضی پراتیق یول گوسته‌رمه‌گه خدمت ایتمه‌کده‌ن عبارت اولاجاقدیر.

چوجوقلار طرفینده‌ن، عادی کسر، اعشاری‌یه نسبتاً نه قدر گوج-قانیلدیغی ریاضیات معلمله‌رینه گوزه‌لجه معلوم‌دیر. بیر دفعه اوشاغا کسر نه اولدیغی آیدینجه عیانی اولاراق قاندیریلمایاندا و هر بیر عملیاتی بیر دوستور بیر قاعده شکلینه -الوب ازبرلتدیکده، بو چتینلیك داها قاباا بیر حال آلیر. طبیعی که بویله میخانیکی ازبرلتمه‌له‌ر، میخانیکی‌ده یاددان چیقیب گیده‌جك‌دیر.

کسر عادی‌نیك هر عملیاتینا دائر بیر چوق قاعده چیقارماق ممکن‌دیر. مثلا، ضربه بیر چوق قائده اولار:

1) کسریك کسره ضربی

2) کسریك تاما ضربی

3) تامیك کسره ضربی

4) تاملی کسریك کسره ضربی (؟)

5) کسریك تاملی کسره ضربی (؟)

6) تاملی کسریك تاملی کسره ضربی (؟)

7) تامیك تاملی کسره ضربی (؟)

8) تاملی کسریك تاما ضربی (؟)

گوروروك کی، کسریك هر عملیاتینا 8 قاعده چیقارساق، او زمان اوشاق 32 و بلکه بیر آزدا چوق، قاعده بیلمه‌لی‌دیر. بو ایسه اوشاقلاری چاشدیرماقدان باشقا بیر شیئی دگیل‌دیر. بو حال مکتبله‌ریمیزیك چوقلارینده مشاهده اولونماقدادیر.

بیزجه اوشاق کسر عملیاتینیڭ آڭلاقلی اولاراق ماهیتینی بیلمەلیدیر. اوشاق قوی بیر شئی قانسین، قاندیقدان سوڭرا اونی هانکی اصول ایله اجرا ایدیرسه ایتسین، عیبی یوقدور.

اوشاق چتین یوللار ایله گیدەرسه، معلم اونا آسان یوللار گوستەرمەلیدیر. اما اوشاغی او «چتین یوللاری» بیلمه کدەن‌دە محروم ایتمەمەلیدیر.

کسر عادی‌نیڭ ضرب و تقسیم بحیثنه بنجه معلم ایلەریدەن کسر عادی‌نیڭ آرتماسینی و اکسیلمەسینی آڭلاقلی صورتده اوشاقلارا قاندیردیقدان سوڭرا کیچمەلیدیر. چونکه ضرب و تقسیمده بونلار اولدیقجا لازمدیر. بونی‌دا اوز یئرنده اثبات ایدەجه‌گیك. کسر عادی‌نیڭ آرتیریلماسی و اکسیلمەسینه ایکی آیدا صرف ایتسەك، بیر شئی ایترمەریك. چونکه عین زماندا بیز اونلاریڭ تاما تقسیمی و ضربینی اوگرەدیریك. بعض معلملەر نەدەنسه کسر عادی‌نیڭ آرتماسی و اکسیلمەسینی آیری «تاما ضربی» و تقسیمینیدە آیری کیچیرلەر. بو ایش اوشاقلاری چوق چاشدیریر. فلان کسری آرتیر و فلان کسری تاما ضرب ایت دیدیکده اوشاقلار اونلاریڭ هر بیرینی باشقا بیر شئی ظن ایدیرلەر. کسر عادی‌نیڭ ضربینی همیشه کسریڭ، تاما ضربیندن «کسریڭ آرتماسیندان» باشلامالیدیر. و بونی‌دا بویله قاندیرمالیدیر:

دوتاق که $\frac{2}{12}$ یی 3 ه ضرب ایتمه‌گی قاندیریریق؛ بونی اولجه عیانی قاندیریریق، بونی اولجه عیانی یوللارلا قاندیرماق لازمدیر. اوناگوره معلم اوشاغیڭ بیرینه بیر آلما ویریر و اونی 12 مساوی یئره بولمەك لازم اولدوغونو سویلەییر. اوشاق بولور. سوڭرا ایکی پای گوتورولمەسینی سویلەییر. اوشاق ایکی پای گوتورور و یازی تاختاسینا یازیر:

معلم:

ــ اون‌ایکیده 6 پایدا گوتور.

اوشاق $\frac{6}{12}$ پایدا گوتورور و بونی‌دا یازی تاختاسیندا یازیر و سوڭرا $\frac{2}{12}$ آلمایی اوشاغیڭ بیر النه $\frac{6}{12}$ ده دیگر النه ویروب، اونلاری مقایسه ایتدیریر. طبیعی که بورادا اوشاق $\frac{6}{12}$ نیڭ $\frac{2}{12}$ دەن آرتیق اولدوغونو سویلەیەجكدیر.

معلم:

$\frac{6}{12}$ ، $\frac{2}{12}$ دەن نیچە دفعە آرتیق‌دیر.

$\frac{6}{12}$ ، $\frac{2}{12}$ دەن 3 دفعە آرتیق‌دیر.

سوڭرا معلم اونی یازی تاختاسینا یاقدیریر.

بیز نە ایتدیك کە $\frac{2}{12}$ ، 3 دفعە آرتدی؟

- بیز اونیڭ صورتینی 3 دفعە آرتیردیق.

- ایندی سیز $\frac{3}{14}$ ی 4 دفعە آرتیریڭیز کورەك. آرتیرارلار: $\frac{4 \cdot 3}{14} = \frac{12}{14}$.

شاگرد گورەجکیز کە $\frac{12}{14}$ یازدی.

دیمەك کسری بیر نیچە دفعە آرتیرماق (یاخود ضرب ایتمەك) ایچون نە ایتمەك لازم‌دیر؟

- او کسریڭ صورتینی او قدر دفعە آرتیرماق لازم‌دیر.

بیر نیچە گونیڭ ایچیندە اکسیگی 30 مثال و مسئلە کیچدیکدەن سوڭرا کسریڭ تاما ضربینی (اکسیلتمەك یولیلە ضربینی) او کرتمەیە باشلار. عیانی بول گنە اولکی کیبی گیدەر.

معلم:

دیمەك کە کسر عادینی داها نە طور آرتیرماق (ضرب ایتمەك) اولار؟

کسریڭ مخرجینی معین عدد دفعە اکسیلتمەك ایلە ضرب ایتمەك.

معلم:

- دیمەك کسر عادینی نیچە جور آرتیرماق اولار؟

- ایکی: کسر عادینی بیر نیچە دفعە آرتیرماق(عدد تاما ضرب ایتمەك) ایچون یا اونیڭ صورتینی اوقدر دفعە آرتیرمالی، و یاخود مخرجینی اوقدر دفعە اکسیلتمەلی‌دیر.

کسر عادی‌نیڭ بیر نیچە دفعە اکسیلمەسی‌دە بو پرەنسیپ اوزرە قاندیریلیب آخیردا بو نتیجەیی آلمالی‌دیر!

- بیر کسری بیر نیچە دفعە اکسیلتمەك تقسیم ایتمەك ایچون، یا اونیڭ صورتینی اوقدر دفعە اکسیلتمەلی و یاخود مخرجینی اوقدر دفعە آرتیرمالی‌دیر.

کسر عادینی کسر عادیه بولمه‌گی‌ده و ضربی‌ده بو پرەنسیپ اوزە قاندیرماق اولار. دوتاق که کسر عادینی کسر عادیه ضرب ایتمه‌گی قاندیربریق.

$\frac{3}{7} \times \frac{4}{5}$. بورادە بیز بویله دیمەلی‌بیك. ایندی‌یەدەك بیز کسری تاما ضرب ایتمه‌گی بیلیریك. اوناگورە $\frac{3}{7}$ ی موقتی تام ایتمەك ایچون مخرجینی آتوب ضرب ایدەك:

$$\frac{3 . 4}{5} = 3 \times \frac{4}{5}$$

فقط $\frac{3}{7}$ یلك مخرجینی آتدیقدا بیز اونی 7 دفعه آرتیردیق.

بناء علیه: حاصل ضرب $\frac{3 . 4}{5}$ ده بیز ایستەدیگیمیز حاصل ضربدەن 7 دفعه آرتیق اولدی. اونی اوز قیمتینه سالماق ایچون $\frac{3 . 4}{5}$ ی 7 دفعه اکسیلدەك. اوناگورە مخرجینی 7 یە ضرب ایدەك:

$\frac{3 . 4}{7 . 5}$ دیمەك که:

$\frac{12}{35} = \frac{3 . 4}{7 . 5} = \frac{3}{7} \times \frac{4}{5}$ بورادا چوجوق آیدینجه گورور که، کسری کسرە ضرب ایتمەك ایچون صورت ـ صورته ضرب اولنوب صورت یئرینده، مخرج‌ده مخرجه‌ضرب اولنوب مخرج یئرینده یازیلمالی‌دیر.

گوردیگیزمی، کسرلك کسرە ضربینی قاندیرماق ایچون اونلاریك آرتماسی و اکسیلمەسینی ایلەریدەن بیلمەك ایجاب ایدیر. کسرلك کسرە تقسیمی‌ده بو منوال ایله قاندیریلیر. دوتاق که:

$\frac{5}{6} : \frac{4}{7}$ لازم‌دیر.

ینه بویله سویلەیە جەییك!

بیز ایندیه‌دەك کسری یالگز تاما بولە بیلیردیك. اوناگورە $\frac{5}{6}$ یی‌موقتی اولاراق تام ایتمەك ایچون اونیك مخرجینی آتوب $\frac{4}{7}$ ی 5 بولەك:

$$\frac{4}{5 . 7} = 5 : \frac{4}{7}.$$

اما بیز $\frac{5}{6}$ یلك مخرجینی آتاندا، اونی 6 دفعه آرتیرمیش اولمیشدیق.

بناء علیه: $\frac{4}{5\cdot7}$ ده حقیقی قیمتیندن 6 دفعه کوچو کدور. اونی ئوز قیمتینه سالماق ایچین 6 دفعه آرتیرماق لازم‌دیر:

$$\frac{6.4}{5.7} \quad \text{دیمه‌ك كه:} \quad \frac{4}{7} : \frac{5}{6} = \frac{6.4}{5.7}$$

بورادا اوشاق ینه یاقوب گوره‌ر که، **کسری کسره تقسیم ایتمه‌ك ایچون، مقسومیك صورتینی مقسوم علیهیك مخرجینه ضرب ایدوب صورت؛ مقسومیك مخرجینی مقسوم علیهیك صورتینه ضرب ایدوب مخرج یازمالی‌دیر.**

گورولدو گی اوزره بورادادا کسری تاما بولمه گی بیلمه‌ك لازم ایمیش. شبهه‌سیز کسر عادی‌نیك کسر عادیه ضربی و تقسیمینی دیگر یوللار ایله‌ده قاندیرماق اولار و لازم‌دیردا. آنجاق، فکریمجه، بو اساس قاندیریلدیقدان سوڭرا، دیگر اصوللارا مراجعت ایتمه‌ك فائده‌لی‌دیر.

اوز تجربه‌مده بویله ایتمیشه‌م و موفقیت‌ده گورمیشه‌م. کسر عادی‌نیك اختصارینی قاندیردیقدادا ینه کسریك تاما ضربی و تقسیمی لازم‌دیر. مثال: دوتاق که $\frac{4}{12}$ ی 4 ایله اختصار ایتمه‌ك لازم‌دیر. اوندان اوتری صورتینی 4. بوله‌ك: $\frac{1}{12}$.

فقط بیز اوندا $\frac{4}{12}$ ی 4 دفعه اکسیلتدیك. اوز قیمتینه سالماق ایچون 4 دفعه آرتیراق. اوندان اوتری $\frac{1}{12}$ یك مخرجینی 4 دفعه اکسیلده‌ك: $\frac{1}{3}$. اعتراف ایتمه‌لییز که مکتبله‌ریمیزیك چوغوندا بو ساعت کسریك اختصارینی یالگیز «کسری اختصار ایتمه‌ك ایچون، اونیك صورتینی و مخرجینی عین عدد دفعه اکسیلتمه‌ك لازم‌دیر» دیمه‌ك ایله کفایتله‌نیرله‌ر. بو ایسه دوغری دگل.

کسر عادی‌نیك تاما ضربی و تقسیمی (آرتماسی و اکسیلمه‌سی)، اونلاری توحید مخرج ایتمه‌ك زمانی‌دا لازم‌دیر. فرض ایده‌ك که $\frac{4}{5}$ و $\frac{3}{7}$ ی توحید مخرج ایتمه‌ك لازم‌دیر؛ بو جهت مکتبله‌ریمیزده میخانیکی قاندیریلیر. اوشاغا «یالگز کسرله‌ری توحید مخرج ایتمه‌ك ایچون، تاپیلان عمومی مخرجی، هر کسریك آیریجا مخرجینه بولوب صورتینه ضرب ایتمه‌لی‌دیر» دییلیر. سببینی چوجوقدان سوردیقدا، گوزله‌رینی دوگمه گه باشلایور... بنجه کسرله‌ریك توحید مخرجینی

معلم بويله قاندىرەاليدىر: $\frac{4}{5}$ ايله $\frac{3}{7}$ نىڭ مخرجلەرىنى 35 يازديقدا، بيز اونلارنىڭ آيرى ـ آيرى مخرجلەرىنى آرتيرماق، ($\frac{3}{35}$ ، $\frac{4}{35}$) ايلەمەكە I نجى كسرى 7 دفعە، II نجى كسرى ايسە 5 دفعە أكسيلتديك. اونلارى اوز قيماتلارىنى سالماق ايچون ، $\frac{4}{35}$ ى 7 دفعە، $\frac{3}{35}$ ايسە 5 دفعە آرتيرماليىق. اوندان اوترى $\frac{4}{35}$ نىڭ صورتىنى 7 يە، $\frac{3}{35}$ يىگكىنى 5 ە ضرب ايتمەليدىر:

$$\left(\frac{3}{7}=\right)\frac{15}{35} \text{ ، } \left(\frac{4}{5}=\right)\frac{28}{35}$$

ايندى اوشاق قانماليدىركە ، اونا گورە بيز تاپديغيميز عمومى مخرجى (35) ەە هر كسرنىڭ آيرى ـ آيرى مخرجينە بولوريك كە، گورەك اونىڭ مخرجينى نيچە دفعە آرتيرميشبق، يعنى **اوكسرى نيچە دفعە اكسيلتميشيك**.
و اكسيلتديكيميز دفعەدە صورتىنى اوندان اوترى آرتيريريق كە، كسرنىڭ قيماتينا خلل دەگمەسين. مثلا: گوتورديكيميز مثالدا: $\frac{4}{5}$ ايله، $\frac{3}{7}$ دە 5 و 7 مخرجلەرىنىڭ عوضينە تاپديغيميز عمومى مخرجى، يعنى 35 ى يازيريق: $\frac{4}{35}$ و $\frac{3}{35}$. بويله ايتديكدە $\frac{4}{5}$ نىڭ و $\frac{3}{7}$ نىڭ هرەسينى نيچەدفعەاكسيلتديكيميزى بيلمەك ايچون 35 ى 5 ە بولمەليدىر. بولديكدەن سوگرا باقوب گورورەك كە اونى بيز 7 دفعە اكسيلتميشيك. اوز قيماتينا سالماق ايچون صورتىنى 7 دفعە آرتيرماليدير، اونا گورەدە: $\frac{28}{35}=\frac{7 \cdot 4}{35}$ يازماليىق. 35 ى II نجى كسرنىڭ، يعنى $\frac{3}{7}$ نىڭ مخرجينە بولديكدە، گوروروك كە اونى 5 دفعە اكسيلتميشيك اونى اوز قيماتينا سالماق ايچون $\frac{3}{35}$ ى 5 دفعە آرتيرماليدير:

$$\frac{15}{35}=\frac{5 \cdot 3}{35}$$

كسر عادينىڭ آرتماسى و اكسيلمەسينى اوشاقلارا گوزەلجە، اوگرەتديكدەن سوگرا، تحويل النازيل (خيردالاما) و تحويل الصاعد (بوتونلەتمە) يىدە قاندىرماق و پراقتيقى حل ايتديرمەك آسان اولاجاقدىر . مثلا: $3\frac{2}{6}$ بوتى لوتا چەويرمەك لازمدىر.

اوشاقلارا بونى، بويله چتين بير طرزدە اوگرەديرلەر:

1) $3\frac{2}{6} \times 40$ گير. $= 120\frac{80}{6} = 120\frac{40}{3} = 133\frac{1}{3}$ گيرونكە.

2) 32 لوت × $133\frac{1}{3} = 4256\frac{32}{3} = 4266\frac{2}{3}$ لوت.

بورادا نه قدر وقت ايتديگى آيدينجا گورولور. حالبوكه كسر عادى‌نيڭ تاما ضرب پرنسيپى اوزره بونى چوق تيز حل ايتمەك اولاردى:

$3\frac{2}{6}$ پوت $= \frac{32 \cdot 40 \cdot 20}{6} = 4266\frac{2}{3}$ لوت.

و يا خود، دوتاق كه $6\frac{2}{5}$ لوتى پوتاچەويرمەك لازمدير:

$6\frac{2}{5}$ لوت $= \frac{32}{40 \cdot 32 \cdot 5}$ پوت $= \frac{1}{200}$ پوت

ايندى بويله بير سوال ويريله بيلەر: ياخشى، $\frac{1}{12}$ آرشينى ساژينه چەويرمەك ايچون 3 (آر): بولديكده گنەمى $\frac{1}{12}$ آرشينى 3 دفعه اكسيلديريك. البتده خايير! آنجاق $\frac{1}{12}$ آر. ؛ 3 آر $= \frac{1}{36}$ (ساژ) يعنه $\frac{1}{12}$ آرشين ايله $\frac{1}{36}$ ساژينيڭ مادتاً تفاوتى يوقدور، تفاوت يالگز عدد اعتبارى ايلەدير. دوغريدازدا $\frac{1}{12}$، $\frac{1}{36}$ دن 3 دفعه آرتيقدير.

موضوعيمز يالگز كسر عادى‌نيڭ ضربينه و تقسيمينه عائد اولديغندان، اوزگه عملياتى حقينده بير سوز سويلەميەجەگيك؛ فقط اونى قيد ايدەك كه، عموميتجه مكتبلەريميزده رياضيات درسلەرى چوق فنا حالدا كيچيلير و گنج معلملەريميزه بو و يا ديگر درسلەرحقينده پراقتيق يوللار گوستەرەن يوقدور.

بو يولى گوستەرمەك ايلك دفعه «يەڭى مكتب» مجموعەسى‌نيڭ بوينونا دوشورسەدە، تأسفلەر كه، بو مجموعەدە معلم كتلەسى ياقيندان چوق آز اشتراك ايدير. رياضيات درسلەرى حقيندا پراقتيق يوللار گوستەرمەك نشيئاتينده بولونان (غ. م.) بولداشادا تشكرلەر ايديريك.

تدریس و تربیه‌ده‌ن عملی قسم

کند تصرفاتی ساحه‌سینده چوجوقلارینگ روحی حاللاری و مراقلاری.

یازانی: سه‌رغی‌یفسقایان.

(معارف قومیسارلیغینینگ تطبیقات استاسیونینا منسوب II درجه‌لی‌مکتبینگ تجربه‌له‌رینده‌ندیر.)

سونگ ایلله‌رده دقتیمیزینگ بویوک قسمینی چوجوقلارلا گوروله‌ن ایشینگ عملی طرفینه ویرمیشدیک. تدقیقات یاپیردیق، آنکه‌تله‌ر دولدوروردوق، تدقیقاتا مخصوص نتیجه‌له‌ری قید ایدیردیک، دیاغراملار، پلانلار چیزیردیک، داها نه‌له‌ر اجرا ایدیردیک. یالگز چوجوقلارینگ حساسیتله‌رینه، روحی مراقلارینا و یاشا- دیقلارینا عائد هیچ بیر شیئی ایتمه‌یردیک. بو ساحه‌یی اونوتمیشدیق. بونیگله برابر، گوستریله‌ن جهتینگ فوق‌العاده اهمیتی واردی.

شادلیق حسی تونیندا اولان ایشله‌رینگ تأثیرلی اولدیغی، چابوق ایله‌ریله‌دیگی و اعلا نتیجه‌له‌ر ویردیگی آیدیندیر.

مکتبینگ أکین ییرله‌رینده چوجوقلارا کند تصرفاتینا عائد ایش تعیین ایتدیکده تصرفاتینگ جور جور نوعله‌رینه اولان مراقلارینی نظره آلمالیدیر.

چوجوقلارینگ روحی مراقلارینی، ایفا ایتدیکله‌ری یازی موضوعلاریلا داها آچیق آکلاماق ممکندیر.

بو مقاله‌ده بن ایکی کند مکتبینینگ چوجوقلاری «یاز، یای و پاییزدا بنیم سودیگیم ایش» سرلوحه‌سینده موضوعه عائد یازی ایشله‌رینده‌ن بیر طاقم چیقا- ریشلار تقدیم ایتمه‌نگ ایسته‌ردیم.

چوجوقلار ايچون يازی يازيلان محيطيڭ بويوك اهميتی واردير. بو خصوصوڭ اثباتينه ياز فصلينه عائد وظيفه‌له‌رده‌ن آلنان انطباعلار داها آرتيق مساعددير. «سحر تيزده‌ن دوروروسان، آتی بيمله‌يير‌سه‌ك. يمينی قورتارديقدان سوڭرا آت مالايا يوللانير. بورا وارماق ياقشيدير. قوشلار اوقويور، اطراف ايستی، گونش...» (3- غروپيڭ طلبه‌سی يازميش) «كوك و خيار بيجرمه‌يی بن چوق خوشلارام. بن اونلاريڭ آلاسينی ايده‌رديم، سووارارديم. ديرليكده اوتو. رورساك، گونش نورلار ساچير، اطراف ايستی، قوشلار مختلف سسله‌رله اوقو. مادادير، اوزوڭده اونلارا قوشولاراق بير ماهنی اوقومامايی باجارمازساك. واقتا كه لكله‌رده آلانی قورتارديك، اونلارا تماشا ايتمه‌ك چوق خوشدير. و خيار ايله كوكده بو ايشدن سوڭرا آرتيق بويومه‌يه باشلايير.» (3- غروپيڭ طالبه‌سی يازميش).

يای ايشله‌ريندن اوت بيچينی چوجوقلاری هر شيده‌ن آرتيق جلب ايدير. «چمنله‌رده اولماق بڭا چوق خوش گلير. قورو اوت، تيمافه‌ی چيچكی و باشقا علفله‌ر گوزه‌ل قوقويورلار.» (4- غروپيڭ طلبه‌سی يازميش) «يايدا اوت تاشيماغی بن آرتيق سويره‌م. چمنه گليرسه‌ك، عطرلی اوتدان آرابايا دولدورورساك. يغب قورتاقديقدان سوڭرا مينيب ايوه دوغرو قاييديرساك. آرابا ايسه يولدا سنی گوزه‌ل چالقايير، (3- غروپيڭ طلبه‌سی يازميش.)

ايشی يونگولله‌شديره‌ن شرائطيڭ اهميتی‌ده بويو كدير. «يايدا اوت بيچمه‌يی بن سويره‌م. بيچين ايله مشغول ايكه‌ن واقتيڭ گليب كيچديگينی‌ده بن دويمايرام. بيچينی و نهار گوتوروب اوزاغا گيتمه‌يی خوشلاييرام. سحر شه اولور كن اوت بيچمه‌يی ايسته‌ره‌م، زيرا بريتيجيك كوله‌شی ياش اولور و اوراق آساك و ياخشی كسير.» (4- غروپيڭ طلبه‌سی يازميش) «آقشام چاغی سووارماغی سويره‌م؛ آقشام وقتی سرينديره.» (4- غروپوڭ طلبه‌سی ياز.)

چوق آداميڭ اشتراكی ايله گوروله‌ن ايشله‌ره مخصوص محيطيڭ اوزوده، فرحلی اولاراق، چوجوقلارا آرتيق درجه‌ده خوش گلير. «يايدا ايشله‌مه‌ك منيم ايچون يك گوزه‌ل و خوشدير، اوندان اوتريكه آدامدا چوق اولور. ايشله‌ye‌ن

چوق اولاندادا شاد و هوسله ایش گورولور. پاییزدا ایشله‌مه‌یی بن گنه آرتیق سویره‌م، چونکه کلم‌لیکده آتلی آتسیز ایشله‌یه‌ن آدام چوق اولور.» (4 ـ غروپوك طلبه‌سی یازی.)

آشاغیدا گوستریله‌ن موضوع چوق آدامیك اشترا کیله عمله گله‌ن زحمتی تصویر ایدیر. (موضوع بوتون گوتورولمیشدیر). «قارتوبو أکمه‌نینگ اوزو یازدا چوق سویملی ایشدیر. او جهته بونو بن آرتیق خوشلابیرامکه أکین بیرینده آدام چوق اولور. قاری‌لاریك گولمه‌سی أکینچیله‌رینگ فرح ایله آتلاری سسله‌مه‌سی اطرافی قاپلاییر. یابدا چوق خوشلادیغیم ایش ـ اوت بیچینیدیر. چمن‌ده بیچینچیله‌ر ماهنی اوقویورلار، حکایه سویله‌ییرله‌ر، هر طرفی گولوشمه آلیر. کلنتیله‌ر جینگیلده‌ییر. پاییزدا ایسه قارتوبو قازماغی پك سویره‌م. بورادا قارتوبو پشیرمه‌ك داهادا مراقلی‌دیر.«چوق ـ چوق قازمیسیگیز؟چوق‌قازمیسیگیز؟» ـ «ده‌وغرودان‌دا چوق‌دیر!» بویله سسله‌ری اوردان بوردان قولاغیگیز تیز ـ تیز چالیر. ـ بودیر بنیم یازابیله‌جه گیم». (4 ـ غروپوك طلبه‌سی).

مکتب طرفینده‌ن تکلیف ایدیلمیش آنکه‌ته چوجوقلارینگ ویردیگی جوابلار چوق آدامیك اشترا کیله اولان زحمتی نه سببه سودیکله‌رینی بیزه ایضاح ایدیر. (آنکه‌تینگ مضمونو بویله‌دیر: چوجوقلارینگ نه جوره ایشله‌مه‌یه مراقی آرتیق‌دیر: بوتون غروپ ایله، تك، یوقسا آرتیل ایله و نه سببه؟)

یگی یشمه بعض چوجوقلار یالگز بیر آزظرافت یاپماق، شیتلیك ایتمه‌ك ایچون آدامیك چوق اولماسینی استه‌ییرله‌ر. «غروپ ایله ایشله‌مه‌ك داهادا فرحلی‌دیر، اوندان اوتریکه ظرافت ایدیریك، قاچیشیریق، بیر بیریمیزیك کوره گینی قاپب آلیریق.» «داوینماق، گولمه‌ك بیر بیریمیزه سو آتماق، ساواشماق مراقلیدیر».

دیگرله‌ری بو ایشه باشقاجور یاناشیر. آخیر کیلاریك نظرینجه، چوق آدامیك اشترا کیله اولان ایشله‌رده آسانلیق عمله گلیر: «بوتون غروپ ایله ایشله‌مه‌ك یاقشیدیر. هم شاد و سسلی کویلی اولور. هم‌ده هر بیر نفریك بوبنونا آز ایش دوشور».

چوجوقلاردان چوقلاری، بو صورتله یاپیلان ایشیك جلد اجرا اولونماسینی ملاحظه ایدیرله‌ر. «بوتون صنف ایله اجرا اولنان ایش داهادا فرحلی، دیری اولور، تیز عمله گلیر».

چوجوقلاردان چوغودا زحمتە عائد وەتيرەلەرنيڭ راسيونال تشكيل اولونما-
سينى خواهيش ايديرلەر. «البتە هر بير شيئى‌دەن آرتيق بن بتون غروپ ايلە ايشلە-
مەيى سويرەم. زيرا بويلە ايش شاد، ديرى و محبتلى كچير. تيز و ياقشى حصولە
گليور. فقط غروپيلە ايشلەيير كەن چوجوقلارى تشكيل ايتمەلى. عكس تقديردە
ايشلەنيلەجك‌سەدە ايشدە بير اوقدر محبتلى‌ليك اولمياجاقدير.»

زحمتيڭ نوعلەرينە مخصوص وەتيرەلەردە چوجوقلارى جلب ايدير. «قارتوپو
قازماغى بن سويرەم، چونكە عموميتلە بير قازماغى سويرەم» (4 ـ غروبوك
طلبەسى). «يازدا گوگرتى سووارماق بنيم سويملى ايشيمدير، زيرا سو تاشيماغى
بن چوق سويرەم.» (4 ـ غروبوك طلبەسى). «بايزدا آلما، گيلەنار، گاوالى و
گوگرتى درمەيى بن خوشلاييرام. بونلارى آدام ييغيب ساقلايير و سوگرا
يير. بو ايش بڭا اونوڭچون چوق خوشدير كە، آدام چيقير آلما آغاجينا
(و باشقالارينا) و آلمالارى دريب يانينداكى ويدرەيە قويور.»

آشاغيدا گوستريلەن مثاللار، ايش حادثەسى‌نيڭ ويرديگى كوڭل خوشلوغونا
يمە كدەن آلنان لذتيڭ‌دە ملحق اولماسينى اثبات ايدير. گينە همان قيز بويلە يازير:
«كلمى كسيب آپارارق پيچاقلا اوزە گينى سويوب يمە گى يايدا آرتيق سويرەم.»،
ديگريسە يازير: «اود قالاماغى بن سويرەم، چونكە قارتوپونو آدام اوستوندە
پيشيريب يير.» يمكدەن آلنان لذتلەر چوجوقلارى بير چوق نباتلارلا اوغراشماغا
جلب ايدير، محبت باغلاتير.

چوق واقيت چوجوقلاريڭ ميوەلەرە و نباتلارا اولان رغبتلەريندە بورونا
ياخود گوزە مخصوص احساسلار، داد احساسيندان اوستون اولور. «مكتبدە
قولوبنيقابى شيتيللەمەيى بن چوق خوشلارديم. قولوبنيقا نەگوزەل چيچكلەيير؛
چيچكلەرى‌دە آغ و بويوك اولور. تاتلى. قيرميزى ميوەلەر دەگندەن سوگرا
چوق گوزەل و عطرلى اولورلار.» (3 ـ غروبوك طلبەسى يازميش) «نوخودوڭ
دييندەديڭ آغاج ساچماغى بن سويرەم، چونكە سارماناجاق بيغلارى يوقارى
سارماشير. نوخود بويوك چيچكلەرلە چيچكلەيير. او واقيت كە يتيشير، بويوك،
گوك و وزون ـ سوو قابيقلى ميوەلەرى اولور. باق بونوڭچون بن بو ايشى
سويرەم.» (3 ـ غروبوك طلبەسى).

چوجوقلاریڭ یاشادیقلاری ئه‌سته‌تیك حاللار حقیقتاً درین اولور. ئه‌سته‌تیك سیله‌ر زحمتیڭ جور جور ساحه‌لرینه (چیچکلیك، مالدارلیق والخ کیبی‌یه) بویوك محبت باغلاتیر. آلمانی تمیزله‌مه‌ك خوشدیر «اوندان اوتریکه آلما یاخشی چیچك آچیر.» (آنکه‌تدەن گوتورولمیشدیر) قولوبنیقانیڭ آلاسینی ایشمه‌ك گنه‌ده خوشدیر «اوندان اوتریکه یاپراقلاری چوق یاقشی‌دیر.» عمومیتله چیچکله‌ره عائد ایشله‌ری اوشاقلار سومیه بیلمه‌ییرله‌ر، چونکه چیچکله‌ر گوزه‌لدیر و عطرلی قوقوبورلار... مکتبیڭ أکین ییرینده چوجوقلار نه کیبی شیئله‌ر بیجرمه‌ك ایسته‌ییرله‌ر؟ سوالینا جواب اولاراق، أکثری چیچك أکمه‌یی گوسترمیشدی.

آریلیقدا ایشله‌مه‌ك اوشاقلاردا بعضا ئه‌سته‌تیك هیجان (emotsja) دوغورور. چرچیوه‌له‌ری موملاماق خوشدیر، «اوندان اوتریکه موم قوقوسی گلیر.» آناليقلاری کسمه‌ك گنه‌ده خوشدیر «اوندان اوتریکه آریلار آدامی احاطه ایدیر.» وه‌چه‌یی دوتماق ایی‌دیر «چونکه أل ده گه‌ن کیبی آریلار چوق گوزه‌ل صدا قوپاریرلار، ویزیلدایيرلار.»

عمومی منفعتی حاوی سیله‌رده (کند تصرفاتی، عائله و غیره ایچون منفعت ویرمه‌ك) چوق واقیت اوستون رول اوینایير.

«چمنه گیتمه‌ك، پرینجی بیچمه‌ك، دیرلیك گوگرتیله‌رینی سووارماق، اوت ییغماق یایدا منیم سو کیلی ایشله‌ریمده‌ندیر. بو ایشله‌ری بن اونو گچون سویرم که بونلاریڭ هامیسی عائله‌میزیڭ احتیاجینداان اوتری لازمدیر.» (4- غروبوڭ طلبه‌سی یازی.) چوجوغوڭ لکله‌ر ایچون ییری قازماسی همان یازدا توپراغیڭ یاخشیلاشماسی نیتیله‌دیر.

بعض چوجوق بیین گتیریب ییره توکور. بودا توپراغی قوتلشدیرمه‌ك ایچوندیر. عادتاً بو شکلده ایشله‌ری چوجوقلار سومه‌زله‌ر. فقط اونلار مکتبه مخصوص أکین ییرینده اساسی ایشله‌ریڭ غایه‌لی قویولوشونا منفعت ویرمه‌ك ملاحظه‌سی ایله مسئله‌یه یاناشیرلار. «سنیڭ فکریڭجه بیز نه ایچون کند تصرفاتی ایشله‌ری ایله مشغول اولوروق؟ سوالینا جواباً نووو- ده‌ره‌وینسکی مکتبینیڭ 3 نجی غروپونا منسوب طلبه‌له‌ر یازمیشلار: «کند تصرفاتی ایشله‌رینی داهادا یاقشی اجرا

ایتمه‌کده‌ن اوتری». 4 نجی غروپوك طلبه‌له‌ریسه: «مدنی تصرفاتیك ایشله‌رینی اوگره‌نیب اجرا ایتمه‌ك ایچون که، بیزده‌ده اوچ تارلالی سیسته‌میك عوضینه چوق تارلالی سیستم اولسین،» دیه جوابی داهادا قونغره‌ت قیلمیشلار.

ناریشکیس مکتبینه منسوب 4 نجی غروپوك طلبه‌له‌ری بو مسئله‌یه یالگز بیلگی کسب ایتمه‌ك سوگیسی ملاحظه‌سی ایله یاناشیر. 50% ه یاقین طلبه‌له‌ر بیلگی قازانماق، کند تصرفاتی ایشله‌رینی تعلیمی نیتله تجربه ایتمه‌ك خواهیشینده. دیرله‌ر. «کند تصرفاتیمیزی اوگره‌نمه‌ك، اهمیتینی معین ایتمه‌ك ایچون، نه کبی ماکینالاریمیز، آلاتیمیز وار؛ نه‌جور توپراغی ییجریریك؛ تجربه‌وی یرله‌رده و کندلیله‌ره مخصوص اکین یرله‌رینده محصولات نه‌جور عمله گلیر؛ فرقینیك سببله‌ری نه‌ده‌ن عبارتدیر والخ... بیلمه‌لی‌ییك. تاخیل پیس عمله گلیرسه، سببینی تدقیق ایده‌ره‌ك گوستره‌مه‌ك، یاقشی محصولات آلمانیك یوللارینی اوگرتمه‌ك گرکدیر» (5-غروبوك طلبه‌سی یاز.) «اونوك موضوعینی تدقیق ایتمه‌ك و جمیع تصرفاتی بزیم ناحیه‌ده...» (5- غروبوك طلبه‌سی یاز.)

- «کند تصرفاتینا عائد تجربه‌له‌ر یاپماق و نباتلاری مشاهده ایتمه‌ك سنیك خوشوگا گلیرمی؟» سوالینا چوجوقلار هامیسی بیره‌ر مثبت جواب ویریرله‌ر.

عمومیتله سودیکله‌ری ایشله‌ره دائر سوالیك جوابیندا بیلگی سوگیسی ماتیوی (motiv) اظهار ایدیلمیه بیلمه‌ییر. بیر چوجوق شکر قامیشینی بیغماغی سوییر. «قامیشی بیغدیقدان سوگرا چکیردیله‌ر. قوته گتیریلمیش بیرله‌رده‌ن هانکی‌نیك چوق محصول ویرمه‌سینی معین ایتمه‌ك آرتیق مراقلی ایدی». (مذکور چوجوق بویله یازمیش). بیر قیز چوجوغودا نباتاتی سووارماغی چوق سوییر. «ملك سوواران قابدان سو توکولدیکده جلد قوروماسی جوق تعجبلی ایدی». (مذکور یازمیش).

بو صداله‌ری دقت ایله دیکله‌مه‌لی‌ییك. چوجوغوك زحمتینه عائد درین انجه‌لیکله، روحی حاللارینیك الوان شکلله‌ری قارشیمیزدا شاعرانه نقش باغلاییر. چوجوقلوغو تدقیق ایتمه‌ك، اوگرنمه‌ك نقطهٔ نظریند‌ه‌ن بونلاریك هامیسی عوضسیز ماتیریاللاردیر. آنجاق بو آزدیر. گیندیکجه اونلاریك زحمتینی تشکیل ایتمه‌ك

فکریله بو ماتیریاللاری بیز استفاده‌یه آلمالی‌یق. چوجوق اینته‌رمه‌رینیك مختلف اولاراق بیر بیراه‌رینه بعضاً مغایر گلمه‌سی، روحی حاللارینیك اکثر اوقات ایندیویدو-آل خصوصیتله‌ریندن آسیلماسی حقیقت ایسه‌ده، گنه بو جهته‌ری مقایسه ایدیر که‌ن عمومی نوتالار بولماق امکان خارجینده دگیلدیر. همان بو عمومی نوتالاریك اوزه‌رینده چوجوغوك زحمتینی تشکیل ایتمه‌ك اونلار ایچون آرتیق مراقلی‌دیر.

البته بورادا ارائه ایدیله‌ن ماتیریاللار، معین و دوزگون نتیجه‌له‌ر چیقارماق ایچون کافی اولا بیلمه‌ز. زیرا بورادا یالگز بیر مثبت مامه‌نتله‌ر (momentı) تنویر ایدیلمیشدیر. فقط بونیکله برابر گنه‌ده چوجوقلار ایچون تیپیك خطله‌ر بیان ایدیلمه‌میش دگلدیر.

چوجوقلاریك زحمتی ایچون اویغون محیط حاضرلاماق؛ اونلاریك ته‌سته‌تیك طلبله‌رینی یتر درجه‌ده تأمین ایتمه‌ك؛ همان زحمتی اویله شرائط اوزه‌ره قور-ماق که، چوجوقلاریك اویناملارینا، واقتلارینیك خوش کیچیرمه‌سینه‌ده امکان و موقع اولسون، بو اویونلار زحمت ایله بیرلشسین یا نوبته دوشسون یاخود زحمته اویونلار علاوه ایدیلسین؛ حاصلی، چوجوقلاریك داهادا سوینچ و مراقله ایشله-مه‌سینه، مشاهده‌له‌رینیك گنیشلنمه‌سینه امکان ویرمه‌ك؛ گوردیکله‌ری مکتب ایشله‌رینیك اهمیتینی دوشوندورمه‌ك و بللی ایتمه‌ك که، بو ایشله‌ر ایو تصرفاتینا عائد زحمتیك ساحه‌سینده‌ده بویوك اهمیت کسب ایدیرله‌ر-بونلاریك هامیسینی اجرا ایتمه‌ك نتیله همان ماتیریاللاری آنالیز ایده‌رمه‌ك درینده‌ن او گرنمه‌لی‌بیك.

گوستریله‌ن یولدا تدقیقاتی داهادا وسعتلندیرمه‌ك، درین قیلماق مراقسیز اولمازدی.

مکتبده دیوار غزته‌سی حقیندا

قضا مکتبینده جانلی - مراقلی دیوار غزته‌سی یاراتماق چتین ایشدیر. تنقید قورقوسی ایشی انگه‌له سالیر.

دیوار غزته‌سینده بیر پارا سهوله‌ر و نقصانلار گوسته‌ریلدیکده، ال اوسنو قیل و قال باشلانیر. مقاله‌یازانی ده‌موغوژیادا تهمتله‌ندیریرله‌ر، آختاریرلار، هده

لەیرلەر، قورقودورلار و بویلەلیکلەدە دیوار غزتەسیندە چالیشماق هوەسیندەن سالیرلار. بونا گورەدە مکتب دیوار غزتەسیدە مکتبیڭ حیاتینی اولدوغو کیبی تصویر ایدەمەییر. لاکن بو غزتەلەری اوقودیقدا هرشیئیڭ ئوزیرندە بولوندوغو هیچ بیر اکری ـ اسکیك اولمادیغی و تام 100 ٪ یاقشی اولدوغو گوزە چاربیر. حتا او قادار یاقشی و احتیاجسیز کە، یازماغا بیر شیئی قالمامیشدیر!

اونا گورەدە یازمیرلار، یازیلانلاردا تعریف و توصیفدەن عبارت اولور. بو جور غزتەلەردەدە جهان انقلابیندان، جهانڭ ایشچی حرکاتیندان بحث اولونور. قضالاردا بو جور جهان مقیاسلی مسئلەلەرلە اوغراشیلیر، بونو داها آرتیق سەویرلەر. بویلەکە دیوار غزتەسیندە یازیلان ماتەریاللاریڭ ٪ 99 ی همان جهان مقیاسیندا مسئلەلەرە عائد اولور. دیوار غزتەسینە آنجاق رسمی فورمالصورتدە یاناشیلیر. بیر مای بایرامی مناسبتیلە اوزون ـ اوزادی مقالەلەر یازیلیر،هامیسی‌دا بو بایرامیڭ معناسیندان دەم وورور، لاکن بو بایرامیڭ مکتبدە گیدیشی و آپاریلیشی خصوصیندا بیر کامەدە اولسا، کیمسە یازمیر. یاخود اوقتیابر انقلابی بایرامی. ینەدە همان اوزون ـ اوزادی مقالەلەر؛ لاکن مکتب حقیندە ینەدە هیچ بیر کامە!

دیمەك کە، جهان مقیاسیندا بویوك حادثەلەر مکتب حیاتینا توقونمور، مکتب کناردا قالیر: ئوز حاقیندا یازماغا بیر شئیی یوق! قالمامیشدیر! هامیسـی یازیلمیشدیر!

ایمدیکی دەرس ییلیندە نوخاپەداغوژی تیخنیقومیندا حقیقی بیر دیوارغزتەسی یاراتماق ایستەدیلەر. روس دیلی دەرنەگیندە بو مسئلە طلبەلەر طرەفیندەن میدانا آتیلدی، یعنی دیوار غزتەسی چیقارماق فکرینە دوشدیلەر. عمومی اجلاسدادا بویلە قرار چیقاردیلار کە، جهان مقیاسیندا مسئلەلەر حاقیندا اوزون مقالەلەر یازیلماسین، یازیلان ماتەریاللاریڭ هامیسیدا آنجاق مکتب حیاتینا عائد اولسون و همدە مکتب حیاتیندان آلینما موضوعلار خصوصیندا یازیلسین.

بو فکرە ضد گیدەنلەردە اولدو. بونلار بویلە دییردیلەر:

1) مکتب حیاتی خصوصیندا یازماق لازم دەگیلدیر؛

2) ماته‌ریال آز تاپیلار؛ چونکو مکتب حیاتیندا او قادار گوزه چارپار حادثه‌لر اولمور؛ غزته مراقلی اولماز، مراقلی اولمادیغی ایچین‌ده کیمسه اوقوماز.

لاکن بیرینجی نومروده درج ایتمه‌ك ایچین مکتب حیاتینا عائد گونده‌ریله‌ن ماته‌ریاللار دیگیکجه مراقلی و اینته‌ریسلی ایدی.

مکتب آدمینیستراسیاسی، قناعت یوقلویاراق، قادین چماشیرینه اوقشار قیسا بیر چماشیر تیکدیرمیشدی.

غزته‌ده‌ده قادین پانتالونو گه‌یمیش بیر شاگردیك شکلی چیقیر و دانیشیق طرزینده‌ده بیر مقاله:

ـ محمد، سن اوغلانسانك یوقسا قیز؟

ـ گولمه، احمد، گولمه: مکتبمیز قناعت ره‌ژیمی گودور.

بو نومروده یمك و یاتاق اوتاقلاریندا کی توز ـ توپراقلار، معلمه‌ریك درسه گلمه‌دیکله‌ری، درس بوراقدیقلاری والخ حاقیندادا قیسا ـ قیسا مقاله‌لر واردی.

اوقتیابر انقلابینی‌دا تیحتیقوم معلمی طره‌فینده‌ن‌چکیلمیش شکل تمثیل‌ایدیردی. بو شکلده‌ده بیر کشیش ایله بیر خاخام گوسته‌ریلیر که بونلاریك ایکیسی‌ده ایمدی ایشسیزله‌ر ده‌سته‌سینه گیرمیشله‌ر. بو نومرو هامی‌نیك فکر و دقتینی جلب ایتمیشدی. بو نومرو خصوصیندا بیر نیچه گون هی گولوردیله‌ر، هی دانیشیردیلار. الك آخیردا بو نومرودان خوشلانمیانلار غزته‌یی جیریب دیواردان اندیردیله‌ر و **بیرداها ایکنجی نومروده‌ن چیقاریلماماسینی رجا ایتدیله‌ر.**

مکتبمیزیك چیرکله‌رینی و باشقا نقصانلارینی یازیب یلدیرمه‌که اونلارا کیم اختیار ویرمیشدیر؟ معلمه‌ریك درس بوراقمالارینیك بونلارا نه دخلی واردیر؟ غزته نه ایچین مکتبیك ایشله‌رینه، حیاتینا قاریشیر؟

لاکن نه ایتمه‌لی که، سینیق قلبلیله‌ریك شکایتله‌ری شاگردله‌ریك چوغونا تاثیر ایتمه‌دی و ایکینجی نومرو ایچین گونده‌ریله‌ن ماته‌ریاللار مکتبیك دیدیکجه آلا ـ به‌زه‌ك اولان نقصانلارینی و باشقا آغری ـ آجیلارینی گوسته‌ریردی، اونلاردان بحث ایدیردیله‌ر.

بو گونله‌رده‌ده مركزده‌ن مفتش گوزله‌نیردی. درس و یاتاقلارینیڭ دوشه مه‌له‌ری تمیزله‌نمكه و نفت ایله سیلینمكه باشلانیردی. غزته‌نیڭ ایكینچی نومرو سینده‌ده بیر شكل و شكل ایله برابر «مفتش گوزله‌یوریك» سرلوحه‌لی بیر مقاله درج اولونموشدو. بو مقاله‌ده‌ده آنجاق تفتیش زمانی تمیزلیك سه‌وه‌نله‌ر مسخره‌یه قویولموشدولار.

چوق یاتیپ درسه ساعت 10—11 ده گله‌نله‌ریڭ كیفینه و داماغینا ده‌گه‌ن ایكینچی مقاله غزته‌یی شاگردله‌ریڭ بیر حصه‌سینه سه‌ودیره‌مه‌دی. **نومرونیڭ چیقماسینا اجازه ویریلمه‌دی.** لاكن ینه‌ده شاگردله‌رده‌ن چوق حصه‌سینیڭ جدی طلبه‌رینه گوره و بیر چوق دیه‌ی ـ قودولار یاپیلدیقدان سوگرا ایكینچی نومرو چیقدی و دیواردان آسیلدی.

اوچونجی نومرو ایسه **مصادره اولونموشدو.** سببی‌ده ـ بو نومروده درج اولنان «نریمانوف وفات ایتمیش، اما بیز ـ تانس ایدیریك» مقاله‌سی ایدی. بو مقاله‌ده‌ده نریمانوفیڭ وفاتی مناسبتیله ترتیب ایدیله‌ن خصوصی گیجه‌ده یاپیلان تانسلاردان بحث اولونوردو. بو دفعه قضا فرقه قومیته‌سینیڭ ایشه قاریشماسی غزته‌یی خلاص ایتدی.

بیر چوق مانعله‌ره و انگه‌لله‌ره باقمیاراق، غزته‌ده چالیشماق ایسته‌یه‌ن شاگرد له‌ریڭ سایی گونده‌ن گونه آرتماغا باشلادی. غزته‌نیڭ اوچونجو نومرو ـ سینده شاگردله‌رده‌ن تام 40 نفری مخبر صفتیله اشتراك ایدیردی.

مطبخده، یاتاقلاردا، درس چاغیندا، مسامره زمانی گوزه چارپانلاریڭ‌هامیسی خصوصی مخبرله‌ر طره‌فینده‌ن یازیلیب غزته ستونلارینا كیچیردی.

شاگردله‌ریڭ غزته واسطه‌سیله مكتب حیاتیندا آقتیف صورتده اشتراك ایتمه‌له‌ری، طلبه‌له‌رده‌ن بعضله‌رینیڭ و مكتب آدمینستراسیاسینیگدا نقصان و سهوله‌رینیڭ غزته واسطه‌سیله قالدیریلدیقلارینی و اصلاح ایدیلدیكله‌رینی‌ده گور دیله‌ر، آڭلادیلار.

الڭ ده‌گه‌رلیسی‌ده بودیركه، ساغلام تنقیده دوشمان نظریله باقیلماغا نهایت ویریلدی و هامی غزته‌یه كومك ایتمه‌گه باشلادی.

اولکی خلافکیرله‌رده قباحتله‌رینی دوشوندوله‌ر؛ ایمدی اونلاردا غزته‌یه جدی کومك ایدیرله‌ر. بویله که، غزته‌نیك دوردونجو نومروسی مانعسیز چیقدی.

دیوار غزته‌سینیك مکتبده الڭ ده‌گه‌رلی رول اوینادیغینی تجربه گوسته‌ردی. آنجاق ئوز - ئوزونو تنقید ایتمه‌ده‌ن قورقمامالی. بر داها دیوار غزته سینده جهان مقیاسیندا مسئله‌رله اوغراشمادان، اونلاری حل ایتمه‌ده‌ن بیر دفعه‌لیك واز کیچمه‌لی.

دیوار غزته‌له‌ری سه‌رگیسی

یازانی: **ده‌میرچی زاده**

بو ییلکی ایپون آیندا نوخا ذکور به‌ته‌خنیقومی بناسیندا آچیلان دیوار غزته‌له‌ری سه‌رگیسی بورانیك ایلك سه‌رگیله‌رینده‌ن سایلیردی.

سه‌رگیده مختلف تشکیلاتلاردان نمونه‌له‌ر واریدی‌سه‌ده آنجاق الڭ مهم قسمینی و گوزه چارپان نمونه‌له‌ری I و II درجه‌لی مکتب طلبه‌له‌ری طرفینده‌ن گوندریله‌نله‌ر تشکیل ایدیردی. غزته‌له‌ریك ترتیبله‌رینده، تنظیمله‌رینده عمومیتله گوزه‌للیك گوزه چارپماقدا ایدی. باش طرفله‌رده ایری خطله‌ر ایله اویغون شعارلار یازیلمیش، بو شعارلاریك اکثریسی‌ده دیوار غزته‌له‌ری‌نیك فائده‌له‌رینی بیلدیریردی.

بورادا 61 نسخه دیوار غزته‌سی واردی، 14 نسخه‌سی درنکله‌رطرفینده‌ن چیقاریلمیش و دوغریداندا نمونه‌لیك وظیفه‌سی گورمه گده ایدی. تماشا کرله‌ریك هامیسینی قورولوش گوزه‌للیگی، مندرجات زنگینلیگی ایله جلب ایتمه گده، قارشیسیندا ساقلاتماقدا ایدی.

بو غزته‌له‌ر درنکله‌ریك مفکوره‌سینی نشر ایتمه‌یه لایقلی واسطه اولا بیلمیشله‌ردی، یالکز بیر قصوری واردی، اودا یازیلان مقاله‌له‌ریك اوزون و

مابعدلی اولماسیندان عبارت ایدی. بونوك ایچون‌ده بیر چوق‌مقاله‌له‌ری قارئله‌ر اوقو. ماقدان بیقیر و بیر چوقلارینداندا‌بوتون معلومات الده ایتمه‌ك‌ممکن اولمایردی.

الده ایدیله‌ن تجربه‌له‌ر گوسته‌ردی‌که مکتبله‌ر نزدینده چیقاریلان ژورناللا. ریك فایده‌سی، تربیه‌وی منفعتی دیوار غزته‌له‌ریندەن قات ـ قات آزدیر. بونوگچونده هر مکتب مختلیف درنکله‌ر تشکیل ایده‌رەك گوجله‌رینی دیوار غزته‌له‌رینه ویرمه‌لی، اوزله‌رینیك مسلك و مفکوره‌له‌رینی نشر ایچین آرتیق مجموعه ده‌گیل غزته نشر ایله‌ملیدیرله‌ر.

قورولوش و محتویات جهتیندەن سه‌رگیده اولان غزته‌له‌ر 4 قسمه بولونه بیله‌ر:

I ـ الك گوزل قسم. بونلاریك شکلی طرفی غایت گوزه‌ل ایدی. ترتیبی، خطی سویملی حجمی ظریف گورونوردی. محتویاتی‌دا الویرشلی ایدی. چونکه محلی حیاتدان اوزاقلاشماییر و احتیاجلاری گوسته‌ریر، نقصانلاری تنقید ایدیر، کودگی اوز دائره‌سی قورولوشونداکی مزیت و نقصانلاریك آینه‌سی کبی ایدی.

تاسف‌که بو جور غزته‌له‌ر موجودیك $^7/_9$ 17 فائضینی تشکیل ایتمه‌گده ایدی.

II ـ بو قسمده بوتون غزته‌له‌ریك $^2/_9$ 22 فائضینی تشکیل ایتمه‌گده‌ایدی. بونلاریك شکلی طرفی برینجی قسم کبی محتویات طرفی ایسه اوندان گریده ایدی. زیرا اوز دائره‌سیندەن خارجه چیقمیش محلی‌گیدیشله‌ر و قورولوشلاری براقیب مناسبتسیز موضوعلار ایله اغراشمیشلار ایدی.

III ـ بو قسم ایکینجی قسمیك عکسینه ایدی. اونلاریك محتویاتلاری‌محلی و شکلی قورولوشلاری چیرکین ایدی. بونلار الك چوق فائضی تشکیل ایدیردیله‌ر. «اعتقادیمیزجه مکتب غزته‌لیگی جهتیندەن الك بیرینجی‌لیگی قازانماغا بونلار لائقدیر. چونکه دیوار غزته‌له‌رینیك قیمتی اونلاری‌چیقاران چوجوقلاریك سنله‌ریندەن و انکشاف‌درجه‌له‌ریندەن آسیلیدیر. البته کوچوك چوجوقلاریك یازی قورولوش و فکر تضیفله‌ری او قدرده گوزه‌ل اولماماق لازم گلیر. سوگرا

بو کبی غزته‌له‌ری اولچورکه‌ن گوتورواله‌سی لازم گله‌ن مقیاسی غزته‌نیڭ داها دوغروسی اونی چیقاران اوشاقلاریڭ محلی حیاته نه درجه‌ده یاقینلاشا بیامه‌سی اولمالیدیر.

یازیجی‌نیڭ سویله‌مه‌سیندن بو سوڭ فائض هم اکثریتی تشکیل ایدیر، (اوزوده برینجی درجه‌لی مکتب طلبه‌له‌ری طرفیندن گونده‌ریلمیشدیر.) هم‌ده محتویاتی محلی حیاتا یاقینلاشیر.

بو فائض و بو گوسته‌ریش بیرینجی درجه‌لی مکتبله‌رده دیوار غزته‌جی لیگی‌نیڭ ترقی ایتدیگینی گوسته‌ریر. اداره.»

IV ـ الڭ چیرکین قسم. بونلار دیوار غزته‌سی ده‌گیل، پینتی شخصیڭ یازدیغی بیر پارچا کاغذدان عبارتدیر. نه شکلله‌رینده بیر یاراشیق و نه‌ده محتویاتلارندا حیاتیلیك وار. 28 % فائضی تشکیل ایدیرله‌ر.

غزته‌له‌ری بو جور بوله‌رك، هر بیربسی حاقیندا مثبت و منفی جهتدن عمومی معلومات ویردیك. ایمدی هر قسمده گوروله‌ن و گوزه الڭ زیاده چارپان قوصورللاردان دانیشاق.

بیرینجی قسمی آلاق. ذکور به‌ته‌خنیقومی‌نیڭ «یکی شعله» آدینداکی نومرولارینا باقاق، بورادا چوق اوزون مقاله‌له‌ر وار. مثلا: طلبه تشکیلاتینیڭ ایشله‌ری»، «مکتبیمیزده سیاسی سوادیڭ وضعیتی»، «آبادانلیق ایشله‌ری» کبی (هر اداره و هر مکتبیڭ دیوار غزته‌له‌رینده اولان مقاله‌نیڭ اوزون گوده‌ك لیگینی اولچورکه‌ن اوقوجیلاری‌نیڭ علمی سویه‌سینی‌ده نظره آلماق لازمدیر. منقد بو قصوری او بیری غزته‌له‌ر اولچوسیله اولچمیش ایسه سهو ایدیر. هر حالدا باجاغی اوزون اوزی ساغلام آداملاریڭ یثیم یاواشلیغینی اوز آرشینی ایله اولچمه‌سه‌ك سهو ایتمیش اولاریق. به‌ته‌خنیقوم طلبه‌له‌ری او بیریله‌ری قدر گوده‌ك وچوق محتویاتسیزیازارسه اوزله‌رینی اوزون باجاق آدامیڭ دار آدیملار آتماسی وضعیتینه قویارلار؛ گولدوره‌رله‌ر. بیرده اولا بیلرکه، بورادا کی مقاله‌له‌ر، اورانیڭ اوزینه گوره‌ده اوزون چیقمیش اولار. او زمان منقد شبهه‌سیز حاقلیدیر. اداره).

بو قسمه منسوب اولان غزته‌لرك اکثریتینده شعبه یوقدور. بودا بویوك قصورلاردان سایلمالیدیر. هر هانکی تشکیلات و مکتبده درنك و باشقا بولمه‌لر واردیر. غزته‌لر بونلارا عائد نیچین شعبه‌لر آییرماسینلار؟ هله یگی حروفات ایچین هر غزته‌ده مطلقا شعبه اولمالیدیر.

ایکینجی تیپ (قسم) غزته‌لره کیچه‌ك. بونلاریك اکسیکله‌ری محتویاتجا حیاتی اولماقدا، و محلی‌لیکده‌ن اوزاقلاشماقدادیر.

بورادا ایکینجی درجه‌لی مکتبیك «کله‌جك» آدیندا غزته‌سینی آلاق. مطبوعات گونینه تصادف ایده‌ن بو نسخه باشـدان باشـا مطبوعاتا حصر ایدیلمیشدی.

(گره‌ك مطبوعات گونی و گره‌کسه فوق‌العاده بایرام گونله‌ری مناسبتیله چیقان دیوار غزته‌لرینده گونوك تمالاری البته چوق یئر دوتماق گره‌کدیر. اوزگه موضوعلاری غزته‌ده‌ن قوغماماق شرطیله یالکیز گون مناسبتیله یازیلان مقاله‌لریك اوشاقلار حیاتیله گونوك علاقه‌سی اوزه‌رینده چوق دورماییب کنارلاردان اوزون اوزادی‌یه بحث ایتمه‌سی. دیوار غزته‌لرینك نقصانلاریندان سایلمالی و بو کبی غزته‌لر تربیه و چوجوقلیقدان اوزاق عد ایدیلمه‌لیدیر.

دیوار غزته‌سی سکز یاشیندا آنادان اولوب ایکینجی درجه‌لی مکتب شهادتنامه‌سی آلان اوشاق کبی هر آی مد نظرینی اوز دائره‌سینده گنله‌تمه‌لیدیر. اداره)

اوچونجی قسمه کیچه‌ك، بو قسم محلی حیاتدان، داها دوغروسو، مقصدده‌ن اوزاقلاشمادیغی حالدا ترتیب و قورولوشجا چیرکین و فنا اولانلاردیر. بو حال بیزه گوسته‌ریر که غزته‌نیك تحریر هیئتی بورالاردا یاسیف ضعیف اولماقلا برابر غزته ایشله‌ریندن‌ده بی‌خبردیر.

مقاله‌لریك دیزیلمه‌له‌ری ترتیب‌سیز اولماسی‌دا شعبه‌سیزلیکده‌ن نشئت ایتمیشدیر. بو سوك تیپه نمونه اولماق اوزره اناث یه‌ته‌خنیقومی پیونه‌رقلاری طرفینده‌ن چیقاریلمیش اولان «سعادت قاپیسی» آدیندا غزته‌یی گوسته‌ره بیله‌ریك.

بورادا پیونه‌رقلاریك یاشاییشینا عائد مقاله‌لر وار، آنجاق چیرکین و ترتیب‌سیز بیر حالدادیر. عین زماندا غزته‌نیك شعبه‌له‌ری‌ده یوقدر.

دوردونجی تیپه منسوب اولانلاری الڭ چیرکین‌لر جرگەسینه قونموشدیق. بیزی بو تیپ زیاده‌سیله مأیوس ایله‌دی. چونکه بو تیپڭ الڭ بویوك قسمی بیرینجی درجه‌لی مکتبله‌ریمیزڭ محصولی‌دیر.

نوخا بشینجی اناث مکتبی طلبه‌لری طرفیندن چیقاریلان «آذری قیزی» و سنجان کندی گنجله‌ر اوزه‌گی ایله اوراداکی مکتب طرفیندن براقیلان «کندلی حیاتی» قوتقاشین بیرینجی ذکور مکتبی طرفینده‌ن ویریلمگده اولان «شرق بیلدیزی» و سائره بو قسمڭ الڭ گورکملی نمونه‌لریندندیر.

بو غزته‌لریڭ شکالله‌ری چیرکین و محتویاتلاری‌دا مقصــددن تمامیله اوزاقدیر.

نیچین بیرینجی درجه‌لی مکتبله‌ریمیزدن بیر قسمی‌نڭ غزته‌لری بویله برباد حالدا اولسون؟ بو حال ایکی شیدن نشئت ایده بیله‌ر: ابتدائی مکتب معلم‌لرینڭ رهبرلیکده قصورلو اولمالاریندان. بیرده رهبرلیکده اقتدارسیزلیقدان. هر ایکی حال هله‌ده اونلاریڭ یگی حیاتا یاناشمادیقلارینی و اوگره‌نمه‌یه مراق ایتمه‌دیکلرینی گوسته‌ریر اونلاریڭ شورا تربیه‌سی ویرمه‌یه‌جکلرینی بیلدیریر.

شورا معلمی آقتیو اولمالیدیر؛ او هر یئرده هر کسه رهبرلیك گرك اولدوقدا، وظیفه‌سینی ایفا ایتمه‌لیدیر.

غزته‌لریڭ تسمی قصورلاریندان سوکرا بیرده عمومی اکسیکلری واردیر. اودا جمله املا یاگلیشلیغی (اولجوگوز نه‌دیر؟ اداره) و بیرده غلیظلیك‌دیر.

بوغلیظلیك الڭ زیاده به‌ته‌خنیقوم وعمله ته‌خنیقومی غزته‌لرینده گورولمگده‌دیر.

بورالاریڭ غزته‌لری هر شیده خصوصیله ساده‌لیکده هر یئره رهبر اولاجاق یئرده عکسینه رهبرلیکده بولونورلار.

دیوار غزیته‌لرینڭ عمومی صفتله‌ری حاقیندا هر تحریر هیئتینه خصوصیله برینجی درجه‌لری مکتبلرده آشاغیداکی اخطاری ایتمکله مقاله‌میزی بیتیرەك:

I ــ دیوار غزته‌سی‌نیڭ نفوذینی آرتیرماق و قابدالی اولماسینی تأمین ایله‌مك ایچین اونیڭ مندرجاتی آراسیندا قیصا و آیدین افاده‌لی شعارلاری اولمالی، بو شعارلار ممکن اولدوغو قدر ایری و گوزه‌ل خطله یازیلمالیدر.

II – دیوار غزته‌سینده مقاله‌لریك ترتیبلی دیزیلمه‌سی ایچین شعبه‌لر اولمای. بونیك مکتب طلبه‌لرینیك انکشافیندان اوترووده منفعتی واردیر، بو شعبه‌لر اوزره محاکـه آپارماق اوشاقلاردا تصنیف قابلیتینی آرتیریر و تحریر باجاـ ریقلارینا یول آچار.

III – دیوار غزته‌لرینده دائره‌نیك، مکتبك خصوصی حیاتلارینا چوق یئر ویریلمه‌لی، بوراداکی کمال و نقصانلار تنقید اولونمالی. دائره منسوبیتینده اعتراض، اعتراف، هیجان و اجتناب اویاندیراجاق دیریلیکده آیدین مقاله‌لر مهم یئر دوتمالیدیر.

IV – دیوار غزته‌سینده یازیلمیش اولان نقصان گیده‌ریلمه‌زسه تکرار یازیلما لیدیر. «بیزده ایسه یازیلان نقصان دوزه‌لمه‌دیکده اوکا عائد اولماق اوزره تکرار یازیلان مقاله‌لر یازیلماییر و پوسته قوتوسیندا اوکا جواب ویریلیر»

V – تکرار یازیلدیغی زمان نقصان دوزه‌لمه‌دیکده غزته هیئتی نقصانیك دوزه‌لمه‌سی ایچین چاره آرامالی و یول گوسته‌ریجی بیر مقاله یازمالیدیر،

VI – دیوار غزته‌لری‌نیك قضا مخبرله‌ر بیوروولاری ایله علاقه‌سی اولمالی و مخبرلر هیئتی بولونمالیدیر. اڭ گوزه‌ل دیوار غزته‌سی اڭ چوق مخبری اولوب محلی نقصانلاری اڭ چوق گوسته‌ره‌نلردیر.

VII – دیوار غزته‌سینده نقصانلاری گوسته‌ره‌ن اویغون شکللرده اولمالی. بو رسمله‌ری غزته‌نیك ایشچیله‌ری اوزلری چکسه لاپ یاقشی اولار، خصوصیله مکتبله‌رده. بویله اولمادیغی تقدیرده غزته، ژورنال و یاخود باشقا بیر یئردن کسیلیب غزته‌یه لزوملی بیر رسمیك یاپیشدیریلماسینی‌دا گنه مزیت سایمالیدیر. دیوار غزته‌چیله‌ری غزته‌یه محتویاتلی مقاله‌لر ویرمك ایچین بونا عائد ادبیاتی چوق اوقومالی و خصوصیله غزته معلوماتلارینا بلد اولمالی. تحریر هیئتی عضو لرینك آشاغیداکی کتابلاری مطالعه‌لری فائده‌لیدیر.

قرونیقا و بیبلوغرافیا قسمی

یکی مکتب مجموعەسی‌نیڭ ییللك پلان و نظامنامەسی مقصدی

یکی مکتب مجموعەسی بو ییلکی قاعدە اوزرەنشرینی دوام ایتدیرەجك، بوتون معارف رهبر و رهبرلیکلەرینە (مکتب داخل و خارجیندە، مکتبە قدر موسسەلردە کی رهبرلرە) آذربایجان احتیاجی دائرەسیندە یول گوسترمەیە چالیشاجاقدیر.

او بو رهبرلیك اثناسیندا اسکیلیکلریك فائدەلیلەرینی توصیە و ضررلیلەرینی رد ایتمك، یکیلیکلەر ایلە هر زمان معارف رهبرلیکلەرینی آشنا ایتمك ایستەیەجکدیر.

بوتون مقالەلەریمیزدە بنورە، بو گونکی آذربایجان تربیەچیلیکی‌نیڭ‌علمی وضعیتی سویەسی اولاجاق. مقالەلەریمیز اویلە طرز مندرجاتدا بولناجاق کە آڭلاشیلسین، فائدە ویرسین، یول گوسترسین.

مقصدە گیدیش یولی ؟

یکی مکتب بو مقصدە چاتماقدان اوترو سادە دیل و آچیق مندرجاتلی مقالەلر یازمالی؛ بش بولمەدە (قسمدە) بونلاری نشرایتمەلی اولور. بوبولمەلەر: I ـ **عمومی** II ـ **تدریس و تربیەدن نظری** III ـ **عملی** IV ـ **اوشاق حرکاتی** V ـ **قرونیقا** بولمەلەریندن عبارت اولاجاق و نە کبی موضوعلارا یر ویرەجکیندن آشاغیدا اطرافیلە دانیشیلاجاقدیر.

آنجاق بورادا بونی علاوە ایدەککە مرکز، مقالە سەچمك و یازماق خصوصیندا اوز وظیفەسینی ایفا ایدەجکسەدە اك بویوك کومکی‌دە قضالاردان

گوزله‌یه‌جکدیر. خصوصیله تدریس و تربیه‌دن عملی قسم وقرونیقانیك مه‌تودیق سواللارا عائد حصه‌سی تمامیله گوزینی قضایه دیکمه‌یه مجبوردور. یکی‌مکتب الك چوق قضادان گله‌ن و دوغریدان دوغری‌یا آذربایجان احتیاجیندان دوغان مقاله‌له‌ره یر ویره‌جه‌کدیر.

بو وظیفه‌سینی یرینه یتیرمه‌ك ایچین قضا معارف رهبرله‌رینه سیقی علاقه‌لر دوزلتمه‌ك مخابره و مراسله‌له‌رده بولونماق مجبوریتینده‌دیر. گنه بو مقصد ایله ژورنالیك انتشارینا بوتون معارف خادمله‌رینی جلب ایله‌مه‌لیدیر.

مقاله خصوصیندا سوکه‌نه‌جکیمیز منبعله‌ر، قضاله‌ر و مرکزده‌ن گله‌ن یازیلار روسیه ژورناللاریندان محیطیمیزه اویغون اولاراق تبدیل ایدیلمیش مقاله‌لر (ترجمه‌یه آز اهمیت ویریله‌جکدیر. چونکه هرزمان بیزیم شرائطیمیزه و معلمله‌ریمیزیك سویه‌سینه اویغون مقاله تاپیلمایر) اولاجاقدیر.

یکی مکتبیك هر نومروسیندا هر شعبه‌یه عائد هر آی مقاله اولمایاجاق، بوندان باشقا ییل اورتالاریندا هر آی بیر نوع تمایللی مندرجات اولاجاقدیر. بو تمایلله‌رده هر تربیه رهبرینیك اشتراك ایده بیلمه‌سینده‌ن اوترو یازیلماسی لازیم گله‌ن موضوعلار اوچ آی قاباق اعلان اولناجاق.

یکی مکتب مجموعه‌سی‌نیك بولمه‌له‌رینده یازیلماسی لازیم گله‌ن مقاله‌له‌رده‌ن موضوع نمونه‌له‌ری

عمومی بولمه (قسم)

بو بولمه‌ده مکتب خارجینده، مکتب داخلینده و مکتبه قدر دورده اولان تربیه و تدریسیك عمومی مسئله‌له‌رینی آکلاتان مقاله‌له‌ره یر ویریله‌جکدیر. آذربایجاندا معارف قورولوشو، قضالاردا معارف شعبه‌له‌رینیك عمومی فعالیتله‌ری، اینسپه‌قتورلیغیك باکودا یاخود قضادا ایشله‌ری، معلم قولله کتیفله‌رینیك فعالیتله‌ری، معارف قومیسارلیغی‌نیك حق ـ حسابی کیبی. بو تیپده مقاله‌له‌رده‌ن باشقامعلمله‌ر و تربیه عالمیمیز ایچین اجتماعی اهمیتی اولان عمومی مسئله‌له‌رده کند بولمه‌ده

بر وبرىلەجكدىر. فوق‌العادە كونلەر، احتفاللار، مشهور پەداغوقلارىڭ تنقىدى بيوغرافيالارى، مشهور معارف موسسەلەرىنىڭ يوبىلەلەرى و بويلە... بويلە...

بو بولمەدە معلملەر و اوشاقلار ايلە علاقە‌سى اولان و اوشاق تربيەلەرىنە ياردىم ايدە بيلەن سياسى معارف مسئلەلەرىندە بر وبرىلەجەكدىر. اوشاق كينو لارى، اوشاق كتبخانالارى. معلملەرىڭ اجتماعى وظيفەلەرى، بونلارا عائدمەتوديق ايضاحنامەلەر... كيبى

تدريس و تربيەدەن نظرى بولمە (قسم)

بو بولمەدە تدريس و تربيەنىڭ اسكى و يىڭى قانون وقاعدەلەرىنە وياخود ايكيسينىڭ مقايسەسينە عائد مقالەلەر كيدەجەكدىر. قوللەقتيو تربيە، فردى تربيە، فردى و قوللەقتيو تربيەنىڭ مقايسەلەرى، چوجوق پسيقولوژيسى، چوجوق پسيقولوژوسونى تدقيق، دالتون پلان كتابلارى نەسياق يازىلماليدىر. قومپلەقسيڭ تكامل صفحەلەرى يىڭى تربيە وتدريس قاعدەلەرينى عملى مثاللار ايلە بر كيدەن نظريەلەردە كنە بو بولمەدە بر وبرىلەجكدىر. يازى درسلەرى‌نىڭ مثاللى قاعدەلەرى، اوشاقلارى اوشاقلار تشكيلاتىنە آليشديرماق يوللارى، اوشاقلارىڭ نە ستەتقە تكامللەرىنى حسابا آلماق، جزء معلوم اولديقدا كللى تاپماق قاعدەسينى اوكرتمك يوللارى، ياپراقلارىڭ بيولوژيسينى بيولوژى اصليلە اوكرتمك قاعدەلەرى، كذا كوكلەر، كذا اساقلار، كذا چيچيكلەر، موسيقى تدريسى مەتود لارى.. ال ايشلەرى تدريس مەتودلارى و بويلە... بويلە...

تدريس و تربيەدەن عملى بولمە (قسم)

بو بولمەدە حرف تطبيق اولنوب سيناقلارا سو كەنەن ماتەريالار كوستەريلە جەكدير: استاد مكتبلەرىندە، نمونە و تجربە موسسەلەرىندە اسكى و يىڭى قاعدەلەرىڭ تطبيق صورتلەرينى اولدوغو كيبى، مثبت وياخود منفى تتيجە ايلە كوستەريجى مقالەلەر؛ مفردات پروغراملارى، مفردات جدوللەرى، ايش اورنەكلەرى، تجربە نمونەلەرى، تورلو - تورلو مەتودلارا عائد درس نمونەلەرى، درس تنقيدى نمونەلەرى، درس تنقيدى مجلسلەرى‌نىڭ كيديشينى كوستەريجى نمونە

مضبطه‌له‌ری. طبیعت گوشه‌سی، دبل درنگی، اوز که درنکله‌ریك ایش نمونه‌له‌ری، پیرییوتلاردا، اوشاق باغچالاریندا ایش نمونه‌له‌ری، پروغراملاردان، قومپیله‌قس سیسته‌میندن اعمال اولونموش موضوعلار، یاریم موضوعلار نمونه‌له‌ری، قوالله‌قسیون ایشله‌ری نمونه‌له‌ری و بویله... بویله...

اوشاق حرکتله‌ری بولمه‌سی (قسمی)

بو بولمه‌ده تربیه اساسی داخلینده اولماق شرطیله کوچوك یاشدا انسانلاریك اجتماعی و تربیه‌وی حرکت و فعالیتله‌رینیك نظری و عملی یوللارینی. قورولوشلارینیك تصویرله‌رینی کوستریجی مقاله‌لر اولاجاقدیر: اوشاق قولله‌قتیوله‌ری. اوشاق قوئوپه‌راتیفله‌ری. بونلاریك فعالیت یوللاریله مثبت و منفی نتیجه‌له‌ری، پیونه‌رله‌ریك مختلف قورولوشلاری، مختلف اوشاق درنکله‌رینیك تربیه‌وی ایشله‌ری، اوشاق حرکاتینداکی تکامل‌لر، طلبه تشکیلاتلارینیك فعالیتله‌ری، اوزینی ـ اداره‌یی تامین مه‌تودلاری، اوزینه خدمتی تأمین یوللاری، دیوار غزته‌له‌ری... و بویله... بویله...

فن بولمه‌سی (قسمی)

بو بولمه‌ده فنی مقاله‌لر اولاجاقدیر؛ آنجاق یڭی مکتبده اولان فنی مقاله‌له‌ری عمومی ژورناللاردا اولان فنی مقاله‌لرده‌ن آیریجی صنعت اولاجاقدیر که اودا بوندان عبارتدیر. a) فنی مقاله‌لر یڭی تدریس و تربیه‌نیك دوغریدان دوغری‌یا اساسلی کومکجیسی اولمالیدیر. داروینیزم، لامارقیزم، مارقسیزم، له‌نینیزم، کیبی که بونلار بوکونکی تربیه و تدریسیك کومکچیله‌ریدیر. b) مکتب پروغراملاریندان و یازیلاجاق اوشاق ادبیاتینا فنی مقاله‌نیك مندرجاتی ماته‌ریال وظیفه‌سینی کوره‌جکدیر: اولکه‌نیك یاخود دائره‌نیك توپراغی تصرفات ایشله‌ری کیبی. کوده‌کی الڭ چوق اجتماعی و وطنیاتی مقاله‌لر یازیلاجاقدیر. بیرده اوشاق طبیبلیکنه، حفظ‌الصحه‌سینه عائد مقاله‌لره بو شعبه‌ده یر ویریله‌جه کدیر. اوشاق آزارلار نمونه‌له‌ری، صنف حفظ‌الصحه‌سی کیبی.

قرونیق بولمه‌سی (قسمی)

بورادا، اوشاق ادیاتینا عائد تنقیدلەر، بیبلوغرافیالار، آذربایجاندا، اوز که شورا جمهوریتلەرینده، اجنبی اولکه‌لرده اولان یکی پەداغوژی حادثه‌لەر بارەسینده مقاله‌لەر، پارچالار اولاجاق. معلمله‌ر طرفیندەن ایدیلەن تربیه و تدریس سواللارینا جوابلار، باسیلمایان و گری قالان مقاله‌لەرە عائد جوابلار.

مقاله‌لەریك شکل و قورولوشلاری

1 ــ مقاله‌لەر سادە آذربایجان تورکجه‌سیله یازیلمالی، فنی اصطلاحلار قبول اولوندوغو کیبی ایشله‌نمه‌لی، املا ایسه کوهنه طرزده کیتمه‌لیدیر.

2 ــ مقاله‌لەردە مقصدە کومك ایتمه‌یەن سوزلەردەن ممکن اولدوغو قدر قاچمالی، خصوصیله بوتون معلمله‌ریك فائده‌لی اولدوغونا قناعت ایله‌دیکی موضوعلاری، بحثله‌ری تعریفله‌مه کده‌ن، بو خصوصدا وعظ و نصحیت قیلیقلی سوزلەر ایشله‌تمه کدەن چکینمه‌لی. مثلا قومپیله‌قس سیسته‌می‌نیك، طبیعت کوشه‌لەرینیك و سائره‌نیك فائده‌لی اولدوغونو اثبات ایچین اوزون اوزادی‌یه سوز دوزمه‌یه احتیاج یوقدور.

3 ــ هر وقعه (فاقت)ی یاقشی آکلاتماق ایچین معلمیك صنعتی حیاتیندان کورکملی مثاللار کتیرمه‌ك، ایضاحات ایچین سوزلەری صیقیشدیرمافدان قورقماماق، هر فاقتی ممکن اولدوغو قدر آیدینلاتماق لازیمدیر.

4 ــ یازیلان هر نظری و عملی مقاله‌دە ابتدائی و یاخود ایکینجی درجه‌لی مکتب معلمینه عائد اولدوغو یاقشیجا تعیین ایدیلمه‌لی، موضوعدا اوکا کوره درین و مفصل و یاخود درین و مختصر کیچمه‌لی. بوندان باشقا مقاله‌نیك اورتا تحصیلی اولان و یاخود اولمایان معلم ایچین یازیلدیغی‌دا نظرده دوتولمالی‌دیر. یکی مکتب بیرینجی درجه‌لی مکتبه عائد موضوعلاری سه‌چه‌رکه‌ن و بوکا دائر مقاله درج ایده‌رکه‌ن ابتدائی مکتب معلمله‌ری‌نیك الك ساوادلیلارینی ده‌کیل اورتا و یاقشی ساوادلیلارینی نظره آلیر.

5 ــ تدریس و تربیه‌دەن عملی بولمه‌یه ویریلمه‌سی مقاله‌لەردە یریك اور تجربه‌لەرینه استناد شرطدیر. پراقتیقا کیدیشی‌نیك عمومی سپکیسیندەن بحث

ایدیلمەلی. قاباغا چیقان انکللەر گوستریلمەلی، مانعلەریڭ نە جور ازالە ایدیلدیکی آیدینا چیقمالی، ویریلن یاقشی و پیس نتیجەلەریڭ هر طرفی یازیلمالی، هامیسینا سببلەر، فاقتلار، یراقتیق دیللەر گوستریلمەلی. نمونە درسلەری، درسلەریڭ نمونە تنقیدلەری، قولتەقتیو اجلاسلاری‌نیڭ نمونە مضبطەلەری، هر جور درس وصنفلەردن نمونە ایشلەری، صنفدا یاخود قوللە کتیفدە کچدیکی کیبی طبیعی و اوینون گیدیشلەر، ایلە گوستریلمەلیدیر.

6 ـ فن بولمەسینە ویریلەجك مقالە اوز یریندەدە دنیلدیکی قاعدە اوزرە ایکی نوع اولاجاقدیر. اولکی نوع: داروینیزم کیبی فنی اجتماعی مقالەلەر ایلە، تربیەوی ـ طبی مقالەلەردەن عبارتدیر. بو مقالەلەردە همیشە تدریس و تربیە ایلە علاقەلی جهتلەرە بویوك اهمیت ویریلمەلیدیر.

ایکینچی نوعدە ایسە اولکە شناسلیغا عائد ماتەریاللار بولونمالیدیر، بو ماتەریاللاریڭ قاراقتەری‌دە بویلە اولمالیدیر: 1ـ بیر وایکی درجەلی مکتبلەریڭ قومپیلەقس پروغراملارینا یاراماليدیر.

II ـ ایکینچی بیر و ایکی درجەلی مکتبلەریڭ جوغرافیا کتابلارینا ماتەریال وظیفەسی گورمەلیدیر.

7 ـ قرونیق قسمیندە بیر چوق نوع یازیلار اولاجاق، بونلاریڭ حادثەلەر و جوابلار قسمی دوغریدان ـ دوغریغا اداره یازیچیلارینا عائددیر. دیکەر قسملەردەن اوشاق ادبیاتینی تنقید و مەتودلارا دائر سوالار یازماق الڭ چوق خارجدەکی یازیچیلاریڭ بوینوندادیر.

تنقیدی مقالە یازان یولداشلار کتابیڭ و پارچالاریڭ مندرجاتلارینی، دیللەرینی یاقشی کوسترمەلی، ادبی قورولوشوندان و تربیەوی قورولوشوندان یاقشی بحث ایتمەلی، عینی زماندا هم ادبیات هم‌دە تربیە جهتیندەن منفی و مثبت طرفلەری گوسترمەلی، سبب گوستەرمەدەن. رهبرلیك ایتمەدەن قوری تنقیدە یانا‌شمامالی. بیر کرە هر بیر یازیچی یولداش بیلمەلیدیر کە یڭگی مکتب مجموعەسی معارف رهبرلەرینە رهبرلیك ایچین چیقاریلیر.

8 – يازيلاردا چوق تسيتات، عاليم آدى، جملهٔ معترضەلەر مقالەنيڭ كيديشينى آقان سويڭ ايچينە دوشەن ايرى داشلار كيبى بوزور، بونو كچوندە بو اسلوبلاردان قاچماليدير. آرتيق درجەدە يوكسك تحصيللى آداملاريڭ علمى مقالەلەريندە بو ايش نە قدر فائدەليسە عمومى ژورناللار ايچين اوقدر ضرر لىدير. بيردە بيزيم مقالەلەريميز اوقدر آيدين و آقيجى اولماليدير كه باشلايان آدام بيتيرمەميش ال چكمەسين، يورغون اوقوسون، دينجيڭ آلسين... چونكە بويلە اولمازسا سحردن آقشاما قدر گوندە 10 درس ويرەن معلم يولداشلار ايچين مطالعە چوق چتيندير. قورى يازيلاردان، ئولو افادەلەردن قاچمالى.

بوتون دونیا پرولەتارلاری بیرلەشیکیز!

یگی مکتب

ییل: 3 — 1927

آیی: 9-10 — 19-20

آذربایجان خلق معارف قومیسارلیغی

دولت علمی شوراسنک فنی-پەداغوژی بولمەسی اورغانی

آذربایجان دولت نشریاتی

باکو — 1927

Həзərat və nabatat kolleksijony tərtibi

Jazanı **Səməd zadə З.**

Həзərat toplamak, onların agaca taxıla verdiji zərərləri qermәq, zədələnmiз dal və japrak numynələrini jıgmak için ekskyrsija japmak lazımdır. Həзərat toplamakdan өtru alət qərəqdir. Byna qөrə ekskyrsijaja qedən adam өzujlə bir neçə зej qөturməlidir qi, ən qərəqlisi bynlardır:

1 - Morlyk (qeniз agızlı aptika зiзəsi, içində əcza) 2 - tor (tənzifdən japılma torba) 3 - pinset (aptek əзjası satılan magazalarda olyr), 4 - Bir neçə danə ispirtyly зiзə, 5 - adi qagız və qagız kyllyky. 6 - adi pıçak.

Jykarıda sajdıgımız alətlər çok adidir. Xərci azdır, hər qəs tədariq edər və kajra bilər. Bynların japılmaları hakkında bir az danıзak: Ekskyrsijə əsnasında avlanan həзərəji өldurməq içun morlyk lazımdır; o bөjlə kajrılır: Qeniз agızlı quçuq bir apteka зiзəsi ja xyd da duz kalın bir istiqan tədariq olynyr, onyn agzını mөhqəm kapajacak bir propka əldə edilir, istiqana bir çaj kaзıgı qijanys sodjym, jarım çaj kaзıgı adi mətbəx dyzy və iqi çaj kaзıgı baзlı tamam janmıз cibs tөqulur. Bir mikdar sy əlavə edilir, həll olynyb kalınlaзıncaja kədər karıзdırılır, sonra istiqanın kajdasını javaзca bir neçə dəfə mizə vyryb eczajı kabın dibinə jajlaзdırmak və səthini bərabərləзdirməq lazımdır. Byndan sonra istiqnın agzı өrtulərəq kyrymak içun bir jerə kojylyr.

By kajda ilə hazırlanmıз morlyky bir kaç sənə iзlətməq mumqundur; зiddəti azaldıgı zaman tə'əsirini artırmak içun uzərinə gajət az sy çiləməq lazımdır. Jalınız byny nəzərdə dytmalıdır qi qijanys sodjym ən qəsqin bir zəhərdir; ona qөrə iзlətərqən son dərəcə ehtijatlı olmalıdır.

Bə'zən qijanys sodjym tapılmadıgı zaman kloroforma ja xyd qibrit ətər iste'mal edirlər: Bir зiзə alınarak içinə bir parça pambyk kojyr, haman pambygy kloroform ja xyd qibrit ətər ilə islatırlar

fəkət bir çok mutəxəssislər byny ізlətməməji tovsijə edirlər, çunqu həзərənin vycydyny sərtləзdirir; sonra həзərəjə istənilən зəqili verməq çətinləзir. Onyn əvazində ətət xəl ізlətnıəq təvsijə olynyr. Dogrydyr bynyn tə'siri azdır, həзərəji çok qec eldurur, fəkət hevanın vucydyny alastiqi və jymyзak saklajır. Avlanan həзərələr morlyka salınır, orada bir muddət çırpındıkdan sonra elurlər. Hamısı bir anda elməjirlər, bə'zisi qec elur, bə'zisi tez; məsələn: bir çok cucylər byrada yzyn mudət diri kalırlar. By nyn uçun, avlanan həзərəji morlykda ən azı jarım saat saklamak lazımdır

2 - Entimolozi зəbəqəsi (tor). By baзlıca fabrikalarda kajrılır, bir çok firmalar vardır qi tori ilə зehrətlənmiзdir. Byny siz ezunuz də kajra bilərsiniz. Sizinqi ilə fabrikanın çıkardıgı tor arasınba bircə fərk var: onlarınqi muqəmməl davamlı və zərifdir,. joksa hər iqisinin qerduju vəzifə ejnidir.

Bir parça məftyl alıb 33 santimetro kutrundə bir həlkə qibi əjiniz, sonra byny 110-130 santimetro yzynlygynda bir agaca baglajınız, (agac junqul fəkət davamlı olsyn) həman məftil həlkejə 70 santimetro dərinliqində tənzifdən bir torba tiqiniz, byrada jalınız bir зejə dikkət etməq lazımdır: Torba bizim bildiqimiz qibi iqi qunclu olmamalıdır. Iqi quncunu tiqib qəllə kənd зəqlinə salmakda pisdir. Torbanın dibi junqul dajrəvi bir зəqildə və mumqun kədəri bojy yzyny mərbyt oldygy həlkənin kuturi enliqində olmalıdır. By biçim torba həзərənin əzilməsinə və tordan tez alınmasına jardım edir.

3 - Ekskyrsijəjə qeturuləcəq qərəqli alətlərdən uçuncusu entimolozi pensitidir, jakзı entimolozi pensiti aзagıdaqı sufətləri hajiz olmalıdır. 1 - o jymyзak alastikli olmalı 2 - ycy qut və naziq olmalı 3 - ycynda qərt olmamalıdır, bynladan birincisi çok muhumdur. Ekskyrsijə zamanında itməməq için penseti bag ilə bir jerdən asmalıdır.

Bir kisim quçuq və zərif həзərələrə barmak ilə tokyndykda zədələnirlər: kanadları kırılır, bigları, bacakları kopyr Hələ qələbəqlər qi ələ almaga heç musaid dəqildir. Ona qerə həзəratı; zərif hissələrinə (big, kanad və bacaklarına) dokynmadan ysyllyca pinset ilə qeturməjə adət etməlidir.

4 - çok dəfə fənni məksəd içun həзəratın təxrib etdiqi nabat hissələrini toplamak ijcab edir. Ona qerə bir mikdar adi kaba qagız alıb təbəkələrə belməli, bir qagız kollyg içinə kojarak (tək-

ribən 20 dənə) ɵzujlə qɵturməlidir. Ekskyrsjəjə qedən janɩnda hər entimala karʒɩ pɩçak bylyndyrmalɩdɩr.

5 - Jykarɩda sajdɩgɩmɩz alətlərə ilavə olarak bir kaç dənə spirto, ʒiʒə, taxta və ja xyd dəmir kyty qɵturməq lazɩmdɩr. Bynlarɩn içinə həʒəratɩn surfələri, kyjykları jymyrtaları jɩgɩlacakdɩr. Bynlarɩ tədariq etdiqdən sonra ekskyrsijəjə qedənin həll edəcəqi jalɩnɩz bir məsələ var: həʒəratɩ harada və nə cur toplamalɩ?

Həʒəratɩn bjylozisi ilə tanɩʒ olan adam onlarɩn bylyndygy jeri təjində qucluq çəqməq. Bən byrada o jerləri sizin jadɩnɩza salmak istəijrəm.

Cucu jɩgmak

Cucylərin kabɩgɩ bərqdir. Bynyn uçun onlarɩ jɩgmak, jerləʒdirməq və saklamak diqər həʒəratdan kat-kat asandɩr. Cucu jɩganɩn dikkəti dajim jerdə olmalɩdɩr. Ekskyrsijədə bir çok dəvrilmiʒ agac qɵvdələrinə, içi ojylmyʒ, çurumuʒ qɵtuqlərə rast qələcəqsiniz, onlarɩn altɩna, içinə, jan jɵrəsinə, dikkətlə bakɩnɩz, orasɩ hər nəv cuculərin jyvasɩdɩr. Agaclarɩn altɩnda cur bə cur ysaçlara təsadif edəcəqsiniz. Jarɩm sojylmyʒ agac kabɩklarɩnɩn altɩna bakanda kyrajedlərin açdɩgɩ əcajib jollar qɵzunuzə sataʒacak.

Jazɩn ibtidalarɩnda jaʒ jollarda cɩgɩrlarda qildi, çɩplak jerlərdə dozan kyrdy, yzyn byryn, bɵcəq qibi həʒərələr juzlərcə qɵrunur. Hər hanqɩ bir heivan cəmdəji uzərində cur bə cur ɵlu cuculər bylmak mumqundur. Həman cəsəd qɵhnəldiqcə təhlil dɵrələrini qeçirdiqcə bir çok nəv'ilə cuculəri ɵzunə cəlb edir. Cuculərin ən nadir, ən mərakl nusxələrini orada kolajca tapmak olar; by məksədə ɵzunu jok, altɩndaqɩ topɩagɩ və ətrafɩ iʒələməqlə çatmak olar. Rutybət və qunəʒsizliqdən paslanmɩʒ japraklar altɩnda bir çok xɩrda cuculər bylynyr. Çəməndə torynyzy bir kaç dəfə jerdə qəzdirsəniz juzlərcə cucu toplarsɩnɩz. Nəhr bataklɩk və qɵl qənarɩnda, daʒlarɩn altɩ, kymlarɩn arasɩ bir çok cuculərin jyrdydyr. Içində cucu bylynan topragɩ ja xyd kymy al syja at, kym çɵqəcəq, cuculər isə syjyn uzərində juzməjə baʒlajacaklar. Tor ilə bynlarɩ jɩg və kyryt. Sonra ʒiʒəjə doldyr. Iʒtə bynlarɩ avlamak için sizə ən asan bir jol.

Bir çok muzurr cuculər var. Qlərəq ɵzləri, qərəqsə surfə və kym kymalarɩ, mejvə agaclarɩnɩ, bostanlarɩ, jejib tərq edirlər; bynlarɩ toplamakdan ɵtru baglara, bostanlara qetməq lazɩmdɩr. Orada

alma armyd agacının çiçəqlərini jejən kıllı kızıl bəcəqə, japrakları təxrib edən majis bəcəjinə, alma quvəsinə, byjnyz byryn bəcəqə təsaduf edərsiniz; dikkətlə agacların japraklarını, dal və bytaklarını tətbik edib onları jıgmak qərəqdir.

Zirzəmidə, anbarda hubbat tər təquntuləri uzərində, rutybətli divarlarda, nabatatın təhlil olynan maddələri lə dolanan bir çok xırda cuculər bylynyr. Saman altında, qubrə içində, danə diзi qibi korkyly nəvləri bol boldyr.

Cuculərin çokysyny tor iзlətmədən jıgmak mumqundur. Fəkət yçan cucuju torsyz avlamak pəq muзquldur. Tory havada bir neçə dəfə hərəqət etdirməqlə cucu jakalanır, byn da muvəffək olmak ən zija da mumarəsədən asılıdır. Dogrydyr, həзərat toplamakda alətin çok jardımı vardır. Ancak həзərat avlamakda ən birinci зərt qəsqin qərməq, diri bıзlıg, tapıcılık və sogyk kanlılıkdır.

Qəpənəq tytmak

Kabakda oldygy qibi kojty jerlərdə, zirzəmilərdə, ambarlarda qəzəcəq dəqilsiniz. By canlı çicəji by qunəз aзikini çiçəqli bagçalarda, ijli çiçəq kojnynda hasar diblərində aktarmak lazımdır. Əqər çəmənə, çajıra, baga ekskyrsijə japsanız oradə çiçəqdən çiçəjə, qolaan-qola jorylmaksızın yçyb dyran by hejvanları qərəcəqsiniz. Bynlar butun jazı və jajın ilq ajlarını çiçəqlərin janlarında qeçirirlər. By iз səbəbsiz dejil; çiçəqlərin ləzətli зirəsi onların jemidir: onların bir çok surfələri var; oralarda təqprar jymyrtlamak nijətindədirlər.

Qəpənəqlər iqi nevidir: bir kismi qunduz dolaзır, qecə istirahət edir; bə'z kismi isə butun qunu qizlənir, qecə qəzir. Birincisini qunduz qəpənəji adlandırırlar; iqincisinədə qecə qəpənəji dejirlər. Bynyn içun ekskyrsjəji həm qecə, həm də qunduz japmalıdır.

Qəpənəq avlamak uçun ən qəzəl fəsil jaz və jajdır. Qunduz ekskyrsijəsi için ən jararlı vakıt saat 10 ilə 3 arasıdır. Bir kisim qəpənəq vardır qi çurujən hejvan laзəsi uzərində və ja ona jakın jerlərə də dolaзır. Havanın kyrak zamanlarında rutybətli jerlərədə qəzməq lazımdır: surfələri qolların və agacların uzərində bylynan bir çok iri qəpənəqləri ormanda da tapa biləriq;

fəkət sarı, bəjaz qəpənəqləri və onların surfələrini tazə və alçak nabat uzərində, çəmən və çajırda gəRəriq.

Bə'zi entimolyklar qəpənəqlərin əzlərini dəqil surfələrini toplamagı və sonra ondan sun'i syrətdə qəpənəq çıkarmagı təvsijə edirlər.

Bynyn jakзılıgı byrasındadır qi by turlu bəslənib əldə edilən qəpənəqlərin rənqləri ajdın və diqər hissələri duzqun olyr. Laqin bynyn çətinliqini nəzərə alıb usylyny səjləməqdən vaz qeçdiq. Qecə qəpənəqlərini (pərvanə) avlamak için bir çok usyllar vardır, bynların hamısı da pərvananın ıзıga hucym xasəsi uzərinə kyrylmyзdyr. Bynlardan ən bəsiti by dur: Ajın karanlık bir qecəsində ormana jakın bir jerdə ocak kalanır. Ocagın ıзıgı ətrafdan bir çok qəpənəji cəlb ədir. Iзtə zijaja dogry hucym edən pərvanələri tor ilə dytyb morlyga salmak lazımdır.

By iзi hər akзam lampa ijlə də qərməq mumqundur. Qəpənəqləri tytmak iзində bizə ən birinci qəməqçi tordyr.

Kytyja jerləзdirməq

Həзəratı toplajıb kajıtdıkdan sonra onlardan kolleksija japmak uçun kabakca bir takım əməljjat icra etməlidir. Fəkət ekskyrsijanın yzynlygy və ja vaktın darlıgı munasibətlə by çok dəfə mumqun olmajır, və kolleksija tərtibatı muəjjən bir zamana tə,xir edilir, o zaman həзəratı xarab olmakdan korymak uçun kytyja jerləзdirirlər. Həзəratı jerləзdirməq için taxta va ja xyd məhqəm karton kyty hazırlanır, (Dəmir kyty paslanır byna qərə jaramaz) Kytynyn bəjuqluju təkribən 25×81×7 santımetro olmalıdır. Bynyn içinə kalınlıgı jarım və ja bir santimetrodan artık olmamak зərtilə saf pambyk katları jıgılır. Pambyk katları bir bir lərindən bəjaz qagız təbəkəsilə ajırd edilirlər, qərəq pambygy qərəqsə qagızı kytynyn bojyna muvafik qəsməlidir, pambyk katları kytynyn kapagını azca təzjik edəcəq mikdarda olmalıdır. Ekskyrsija əsnasında avlanan həзərat by turlu hazırlanmıз kytyja, pambyk katlarının arasına kojylyr. Morlykdan əvvəlcə qagız çıkarılır, sonra həзərat pinset ilə alınarak pambıgın uzərinə sıra ilə duzulur Həзərat pambıgın qənarlarından bir santimetro yzaklıkda olmalıdır. Əlbətdə həзəratın hamısı bir jerdən toplanmamıзdır, onları ajrı. ajrı jıgıb rənqli sajlarla sərhədlərini tə'jin

etməlidir, pambygyn uzərinə kojylan qagɩz təbəkəsində də pambykdaqi sərhəd tə'jin olynyr. Həman jerə asagɩdaqɩ etiket kejd edilir.

1) Kojylan həsərənin mikdarɩ 2) harada toplamɩs (gybernija, yjezd, qənd) 3) nə vakɩt toplanmɩs) jili, ajɩ, gunu) 4) həsərat toplanan jerin sərajiti.

(orman çəmən, tarla və sajrə, bөjlə bir etiqetin jazɩlması bəhəmhal lazɩmdɩr. Joksa toplanan materjalɩn heç birisinin fajdasɩ olmaz. Etiqetin jazɩlɩdɩgɩ qagɩz kojyldykdan sonra iqinci bir qagɩz təbəkəsi kojylarak sonraqɩ pambɩk katɩ jɩgɩlɩr və bөjlə... bөjlə... həsərəji by kajda ilə jerləsdirdiqdən sonra ust katɩn aragɩna parazitlərdən muhafizə için bir az naftalin tөqməq lazɩmdɩr. By usyl ilə kytyja jɩgɩlmɩs həsərəji bir neçə jil saklamak və istənilən jerə gөndərməq mumqundur. Həsərəji kytyja jerləsdirmə əsnasɩnda asagɩdaqɩ dөrt kajdaja riajət etməq bəhəməhal lazɩmdɩr.

1) Həsərəji ələ almajɩb mumqun oldykca pinset ilə gөturməjə çalɩsmalɩdɩr. Gөtururqən bacak, bɩg, kanad qibi zərif hissələrinə dokynmamalɩdɩr. Məsələn qəpənəqləri daha duzumlu olan xortymlarɩndan japɩsarak kaldɩrmalɩdɩr.

2) Iri həsərə ilə xɩrdajɩ, kaba ilə zərifi (məsələn qəpənəq ilə cucuju bir kata kojmajɩb ajrɩ ajrɩ katlara jɩgmalɩdɩr, ajrɩ ajrɩ kytylara jɩgɩlsa daha munasibdir.

3) Həsəratɩ heç bir və,də iqi kat pambygyn arasɩna, qagɩz kojmadan jɩgmamalɩdɩr. Çunqu bacak kanad qibi zərif hissələr kyryjyb pambɩga hər iqi tərəfdən japɩsɩr, gөturən zaman kɩrɩlɩr.

4) Bir jerdə kyryjan həsərəji baska bir jerə qөçurməməlidir. Bə'z iri həsərələrin (strekoz qibi) gөvdələri jymysak və ətlidir, onlarɩ oldygy qibi jerləsdirməq olmaz. Kokar və çurujub tərq olar. Byna imqan verməməqdən өtru həsərənin gөvdəsini alt tərəfdən iti bɩçakla qəsməq və içini pinsit ilə çɩkarmak lazɩmdɩr. Gejr təbii bir səqil almaması için əvəzində pambɩk doldyrmak gərəqdir. Həsərəji bacardɩkca tez kyrytmaga çalɩsmalɩdɩr o zaman qəsiq jerlər heç bəlli olmajacakdɩr.

Nabat numynələrini toplamak

Zərərli həsəratɩn bagda, əqində, bostanda jejib xərab etdiqi bir çok nabat var. Bynlardan numynələr seçib kolleqsija tərtib etməli və məqtəb kobinəsində bylyndɩrmalɩdɩr. Ona gөrə eks-

kyrsijə əsnasьnda duʒduqcə rast ƣəldiƣcə bynlarьda toplamalьdьr. Həʒərələrin hamьsь təqamul dəvrəsini qeçirdiqdən sonra zərər verməƣə baʒlamajьrlar. Bə'zisi surfə bə'zisi kymkyma, bə'zisi də cucu ja xyd qəpənəq halьnda təxribata baʒlajьrlar; hamьsь bir cur təxribat vermir. Bə'zisi japrak ƣəmirir, bir kismi çiçəqləri jejir, bir takьmь tymyrcyklarь jejir. Agacьn kabьgь altь, uzərinə jymyrtlajanlarda az deƣil. Zədəlnmiʒ numynələri toplarqan aʒagьdaqь nusxelərin olmasьna ajrьca dikkət etməlidir:

1) Kьragь jejilmiʒ japrak 2) deʒiq—deʒiq olmyʒ japrak 3) isqletləʒmiʒ japrak 4) zədələnmiʒ və torlarla ɵrulmuʒ japrak və dal 5) uzərinə jymyrta kojylmyʒ japrak, dal və tymyrcyk 6) jarьm jejilmiʒ və ja xyd zədələnmiʒ çiçəq.

Bynlarьn hərəsindən bir kaç nusxə toplamalьdьr. Numynələri bir japrak bir tymyrcyk halьnda deƣil, bacardьkca quçuq bytak ʒəqlində toplamak lazьmdьr. Koparьlan kisim kollygyn içindəqi qagьzьn arasьna kojylyr. Hər qagьz təbəkəsinin içinə jalьnьz bir nusxə kojmalьdьr. Ekskyrsijadan kajьtdьkdan sonra ƣunlu bir jerdə ust ustə kojyb uzərlərinə iqi qərqiç parçasь kojylyr. Əƣər artьk təzjik edəcəq olsanьz içindəqi nabatlar karalacakdьr.

Jьgьlan nabatlarьn qagьzьnь ƣundə iqi dəfə dəƣiʒdirib, kyrytmak lazьmdьr. Nabatьn kyrydygyny bilməq için ufuku vəzijjətdə dytmalь, əƣər heç bir hissəsi aʒьgь sallanmajьrsa kyrymyʒ dyr. Kyrydykdan sonra zədələnən nabatьn adьnь zərər verən həʒərənin adьnь bir qagьza jazьb içinə kojmalьdьr.

—▬—